

ОЛЕГ ОЛЬЖИЧ

ЦИТАДЕЛЯ ДУХА

SLOVENSKÉ PEDAGOGICKÉ NAKLADATEĽSTVO

поета Олега Ольжича (1907 - 1944) нають сьогодні на Україні хіба що крім фахівці, але популярність його імені безперечна. Це, мабуть, і тому, що він був сином славного, відомого письменника Україні поета Олександра Олеся. (ехто зі старшої генерації, можливо, думав ще й пригадує, бо ж під час османської війни Ольжич з дорученням країнського підпілля поновлював ліття в рідному Житомирі й Києві, переховуючись від німецьких окупантів. загальне зацікавлення долею і творчістю О. Ольжича розбивається об мур парадоксу: його доробок і понині лишається незнаним... Можна припустити, що поетичний талант успадкував Ольжич по батькові, хоч шляхом його поетики він свідомо не пішов. На це було більше причин. Перш за все тут вважила різниця смаків поколінь. Не прияла цьому й духовна атмосфера Ольжичевого середовища, найчастіше ділової й наукового. Модерна чеська, польська, німецька та інша західна поезія схиляла його більше до поезії національної, предметової. Поезія квітів, яскравого сонечка, банального кошеня та інших атрибутів розслабленої комедії була чужа вольовій натурі, яка увінчаною собою виховував.

(З передмови до книжки)

дається, що це людина, яка думкою влас в даліких дебрах історичного штурмового і тільки інколи повертається до сучасності і часами, як мандрівник з далекого краю, приносить нам рідку, симпатичну перлину. Недаремне ж на

О. Ольжич. Прага-Ржевници, 1930 р.

Олег Ольжич

ЦИТАДЕЛЯ
ДУХА

Словацьке педагогічне видавництво у Братиславі,
відділ української літератури в Пряшеві
Фундація ім. Олега Ольжича у Лондоні
1991

Повне зібрання творів поета, уривки із спогадів і
праць про нього, бібліографія й фотоматеріали.
Впорядкування, переднє слово й примітки
Миколи Неврлого.

© Олег Ольжич
Перше видання

ISBN 80-08-01692-2

Муза мужності й боротьби

Поета Олега Ольжича (1907 - 1944) знають сьогодні на Україні хіба що окремі фахівці, але популярність його імені безперечна. Це, мабуть, і тому, що він був сином славного, відомого всій Україні поета Олександра Олеся. Дехто зі старшої генерації, можливо, його ще й пригадує, бо ж під час останньої війни Ольжич з доручення українського підпілля поновлював життя в рідному Житомирі й Києві, переховуючись від німецьких окупантів. Загальне зацікавлення долею і творчістю О. Ольжича розбивається об мур парадоксу: його доробок і понині лишається незнаним. В більшій чи меншій мірі це стосується і таких мистців, як Є. Маланюк, Ю. Дараган, Л. Мосендж, Ю. Клен, О. Лятуринська, О. Стефанович, О. Теліга та інших. Усім їм судилося жити й творити далеко за межами батьківщини, усіх їх, починаючи 30-ми роками, назагал, не цитуючи й рядка з написаного (що вже говорити про серйозний аналіз!), затаврували як “ворогів народу”, “націоналістів”, незрідка навіть “фашистів”. Саме так, хоча окремі з них стали жертвою гестапо (О. Ольжич, О. Теліга, закарпатський поет І. Ірлявський).

Ще раз треба наголосити, що французька, італійська, іспанська та інші західноєвропейські літератури мають чимало поетів, починаючи монархістами й кінчаючи комуністами й фашистами. Але нікому не спадало на думку вилучати їх з літературного процесу на підставі політичних міркувань. Бо в цивілізованому світі єдиним і вирішальним критерієм при поцінуванні твору була й буде мистецька вартість його, все інше не грає ролі. Не так, однаке, воно було останніх 70 років у Радянській Україні.

Українізація, котру згідно тогочасної національної політики запроваджував у двадцятих роках нарком освіти Микола Скрипник, обіцяла близькучі перспективи для розвитку дискримінованої за царату української культури.

Великодержавною клікою Сталіна-Берії-Кагановича її було припинено, українські творчі сили паралізовано й фізично знищено. Внаслідок цього й творчість згадуваних поетів була фатально позначена згубним терором.

Ще не так давно, будучи на Україні, я, ділячись своїми думками з деякими письменниками про цих “ізгоїв”, не раз казав, що такі величини, як Маланюк, Мосендж, Клен і Ольжич, повернуться напевно колись на свою батьківщину, як це сталося у польській літературі з давно забутим і “проклятим” поетом Ципріяном Норвідом, особисте життя і доля творів котрого склалися особливо трагічно. Відомо, що цей польський поет сорок років провів закордоном, боровся все своє життя з нуждою, помер у Парижі всіма забутий і не одним із своїх земляків проклятий. Більше сорока років змушенні були жити по чужих і згадані вище українські мистці слова.

Дякуючи процесу морально-етичного оздоровлення радянського суспільства, повертаються поволі до свого матірного лона й поети української еміграції.¹ Для розуміння їхньої долі варто нагадати загальновідому істину: ніхто ніколи з доброї волі рідної землі не залишає. Так сталося й з Олегом Кандибою, пізнішим поетом О. Ольжичем. Народившись в Житомирі, він п'ятнадцятирічним хлопцем 1923 року від'їхав з матір'ю до Берліна, де тоді перебував його батько - найвизначніший в той час поет України О. Олесь, який ще недавно був повпредом УНР в Будапешті. Незабаром родина Кандіб переїхала з Берліна до Праги, а згодом поселилася в Горніх Черношицях (по-близу Праги). До 16 років свого життя Ольжич жив, як бачимо, на Україні, був свідком великих і драматичних подій. Не раз він потім із зворушенням згадував свій рідний Житомир і середньошкільне навчання в Пущі-Водиці біля Києва.

1 Перші в Радянській Україні статті про цих поетів вийшли в ж. “Україна” між 1987 - 1990 рр.

Його мати, Віра Антонівна, говорила, що коли її чоловік, тобто О. І. Олесь, від'їхав закордон, вони з Олегом бідували. Олег часто ходив на далекі села вимінювати за різні речі картоплю й муку. Інколи він у сніговій та холодніс на плечах тяжкий мішок, щоб сяк-так прохарчуватися в часах післяреволюційної розрухи. Незважаючи на це, він охоче й пильно вчився, був виняткового здібний. Його батько не без гордості оповідав, що Олег, ще бувши дитиною, чудово малював і виявляв здібності до музики, граючи на піаніно й скрипці. - “Чи ви звернули увагу на його пальці? Його руки - це руки віртуоза!” - Олесь цілий аж сяяв, коли говорив про свого сина. Ще дитиною Олег написав п'еску з козацьких часів, на три дії, і сам її ілюстрував.²

Складвши успішно 1924 р. у Празі гімназіяльну матуру (іспит зрілости в середній школі), Ольжич інскрибується на філософський факультет славного Карлового університету, де слухав лекції і брав участь у семінарах Любомира Нідерле, Альбіна Стоцького, Антона Матейчіка та інших чеських вчених. Згідно з його автобіографією, яка знаходиться в архівах Карлового університету, головним предметом його студій була передісторична археологія та історія мистецтва. Одночасно Ольжич, як багато інших українських студентів Карлового університету, студіював також в Українському Вільному Університеті в Празі, дипломи якого визнавались тоді не тільки в Радянській Україні, але й в усій Європі. Там він слухав виклади відомого археолога Вадима Щербаківського (1876 - 1957), історика мистецтва Дмитра Антоновича (1877 - 1945), істориків Дмитра Дорошенка (1882 - 1951) й Василя Біднова (1874 - 1935).

Ще будучи студентом, Ольжич любив прогульки природою й подорожування. “Природа й людина, - згадує Улас Самчук, - гармонійно вкладалися в систему його космосу.

2 Див. про це: К. Лазор, Думками вслід за Ольжичем. - Український історик, 1-4, Нью-Йорк - Торонто - Мюнхен, 1985, с. 97-98.

Тому він любив і мандри в природу. Збере було свою, як він казав, зграю (він мав свій круг адораторів), і вони йшли пішки, або їхали поїздом, оглянути якусь місцевість. Пригадується така мандрівка до Карлового Тину в замок часів короля Карла IV, що за п'ятдесят кілометрів від Праги. Або знов свого часу я працював на тріангуляційному мірянні в околицях Будейовіц, перебував у вежі на горі понад тисячу метрів у лісі, і враз, одного гарного осіннього дня, мене знаходить там Ольжич зі своєю “зграєю“. Мандрувати було його улюбленим спортом. Одного літа, разом ще з одним товаришем, він об’їхав велосипедом мало не цілу Німеччину, а такі місця в його просторі, як наші Карпати, були знані йому до подробиць від Пряшева до Ясіня³.

Вдруге побував Ольжич на Закарпатті під час мадярської інвазії 1939 р. Тоді він там був з доручення українського революційного підпілля. До близьких його закарпатських друзів-однодумців належали Іван Рогач і поет Іван Ірлявський, розстріляні німцями на Україні, Д-р Степан Росоха, поет В. Гренджа-Донський, Василь Кузьмик і Олександер Блестів з Хусту. Все це свідчить про глибоку любов Ольжича до Закарпаття, його людей і природи. Що більше - в бурхливих подіях тих часів, він там, із групою січовиків, які зі зброєю в руках боролися за волю Карпатської України, був ув'язнений. Лишень щасливий випадок урятував йому життя.

В 30-х роках Ольжич був у Празі головним організатором різних свят, роковин, літературних вечорів і академій. “Обов'язково відзначалося Листопадове свято, Самостійність і Соборність, Крути, Шевченкове свято, а також різні актуальні події. Олег звичайно планував програми з відповідним репертуаром, запрошуваючи виконавців і дбав про вдержання належного настрою та рівня імпрези. Ніколи на урочистих нагодах не танцювали гопака, ані не співа-

3 У. Самчук, Лицар без страху й догани. - Календар-Альманах Нового Шляху, Торонто 1977, с. 50.

ли “Ой, джигуне, джигуне“ чи подібних пісень”.⁴ Якийсь час він керував студентським авангардним театром.

В літньому семестрі 1928/29 акад. року Ольжич захистив докторат з археології в Карловому університеті. Тема його дисертації була “Неолітична мальована кераміка Галичини” (130 стор. тексту, 16 тематичних ілюстрацій). Вона базувалась на дослідженнях керамічних пам'яток трипільської культури, які зберігались у львівських і краківських музеях, і на багатій різномовній літературі. В апробаційній рецензії на цю працю Проф. Д-р Альбін Стоцький зазначив, що “В головній частині своєї праці подає п. Кандиба докладну типологічну й хронологічну класифікацію галицького матеріалу. Це перша велика спроба з'ясувати це складне і - з уваги на брак ширшого матеріалу - дуже скомпліковане питання. Пан Кандиба перший подав ясні типологічні ряди форм і орнаментів, що йому дало можливість знайти елементи контакту з українською мальованою керамікою і укласти принаймі в головних рисах її класифікацію”.

Зразу ж після докторату був О. Кандиба-Ольжич на пропозицію Проф. В. Щербаківського іменований асистентом на кафедрі археології Українського Вільного Університету. Це, а також праця в археологічному відділі Чеського Національного Музею в Празі (1926 - 1932), вповні відповідало науковим зацікавленням Ольжича. Досвід вченого-археолога він набував на різних археологічних розкопках і працюючи в музеях Чехословаччини, Галичини, Югославії, Австрії і т. д. Участь у міжнародних археологічних симпозіумах і конференціях, а також безпосередня праця на терені розкопок здобули йому незабаром ім'я першорядного спеціаліста зі слов'янської археології. Одна за одною виходять різними мовами його праці з цієї ділянки. Монографія “Schipenitz - Kunst und Geräte neolithischen

4 М. Антонович-Рудницька, Із споминів про Ольжича. - Український історик, те ж число, с. 109.

Dorfes“, видана 1937 р., висунула його в ряди передових слов'янських археологів того часу. Свідченням цього були його лекції, що їх він читав у різних інституціях Гарвардського університету - реномованій вищій школі в Америці. Дбаючи про організацію українського наукового життя за кордоном, він, разом із іншими науковцями, засновує там Український Науковий Інститут Америки. За редакцією Д-ра О. Кандиби вийшов 1939 р. у Празі Збірник наукових праць цього інституту. В ньому з'явилися праці з різних ділянок науки, що свідчить про всесторонні зацікавлення О. Ольжича.⁵ Свої розвідки з археології він публікував в українських, чеських, німецьких, югославських та англійських виданнях.⁶ Деякі з них не втратили свого наукового характеру й донині. Отже, перш ніж стати поетом, О. Кандиба-Ольжич був загальнознаним археологом. Можна з певністю сказати, що за нормальних умов життя і праці з нього б виріс вчений світового рівня.

5 З важніших праць цього збірника згадаємо: М. Андрусяк, Українська історіографія (с. 5 - 24), О. Гайманівський, Замітки до головних рис українського права доби “Руської Правди“ (25-45), С. Наріжний, Судівництво і кари на Запоріжжі (46-75), М. Мухин, І. Франко як критик політичних поглядів М. Драгоманова (76-109), Л. Красковська, Старша мальована кераміка в Галичині (129-157), Є. Онацький, Зурочення (До українських забобонів, 158-167), М. Кушніренко, Суспільно-господарський побут села Іза в Карпатській Україні (168-211). Дальші праці були присвячені екзактним наукам. Збірник формату 18 x 24 см завершувала розвідка С. Наріжного про українське наукове життя закордоном. Рівень збірника стверджує теж багатий науковий апарат та іншомовні резюме до поодиноких праць.

6 Бібліографія наукових праць Д-ра О. Кандиби (Ольжича) ще не завершена. Поки що охоплює понад 30 позицій (монографії та статті) і 8 рецензій на праці інших археологів. Оцінка його праць становить 12 позицій, авторами котрих є також закордонні дослідники. Бібліографія всіх праць О. Ольжича, публікована Д. Штогрином у ж. “Український історик“, 1-4, Нью-Йорк - Торонто - Мюнхен, 1985, охоплює поки що 486 окремих позицій, близько 500 бібліографічних описів. Поза цею залишилась ще низка статей або цінних нотаток самого О. Кандиби-Ольжича, чи про нього, які ще не виявлені.

Як не дивно, але першим більшеньким друкованим твором Ольжича було дитяче оповідання “Рудько“, що його він видав у Празі 1928 р. під псевдонімом О. Лелека. Його підтитул - “Життєпис одного півня“ - не випадковий. Цілком серйозно, в манері художнього реалізму розказує автор пригоди й лицарські поєдинки півня Рудька, починаючи від хвилі його вилуплення. Дивлячись на нього як на короля курячого царства, ми при тім спостерігаємо життя всього домашнього господарства - собаки Сірка, кота Кирила, дурних качок, бундючних і войовничих індиків і т. д. Можна лише жалкувати, що Ольжич, який так любив природу й звірят, в жанрі дитячої літератури даліше не продовжував. Більш за все його цікавила тоді наука. Радянський дослідник В. Яременко з незрозумілих причин приписує це оповідання О. Олесеві (О. Олесь, Твори. Київ, 1971, с. 335). Псевдонім О. Лелека належав О. Ольжичеві. Це м. ін. стверджує й дедикація на титульній сторінці одного з дарчих примірників “Рудька“. Крім псевдонімів О. Ольжич, О. Лелека, Олег Кандиба ще вживав - М. Запоточний. Д. Кардаш, К. Константин. У поезії переважав - О. Ольжич.

Можна припустити, що поетичний талант успадкував Ольжич по батькові, хоч шляхом його поетики він свідомо не пішов. На це було більше причин. Перш за все тут заважила різниця смаків поколінь. Не сприяла цьому й духовна атмосфера Ольжичевого середовища, найчастіше ділового й наукового. Модерна чеська, польська, німецька та інша західна поезія схиляла його більше до поезії раціональної, предметової. Поезія квіточок, ясного сонечка, банаального кохання та інших атрибутів розслабленої ліричності була чужа вольовій натурі, яку він у собі виховував. Знайомство з Є. Маланюком, Л. Мосендум, Ю. Клсном та іншими кращими поетами української діаспори ще більше викликало в нього нехіть до перечулено-сантиментальної лірики, спрямовувало його до поезії духової енергії, інтелектуальної й вольової, спроможної виховувати цілісну натуру, сильний характер. Ще більше посилили ці тенден-

ції Ольжичеві археологічні поїздки до Галичини, яка в міжвоєнному періоді була під владою Польщі Пілсудського. Як пряма реакція на терор пілсудчиків виникло тоді в Галичині революційне підпілля, сформоване наприкінці 20-х років у окрему організацію, подібну до сьогоднішньої Організації Визволення Палестини. Це підпілля було спрямоване на захист прав українського народу на західноукраїнських землях, до яких, крім Галичини, належали ще Буковина, що була тоді під гнітом румунських бояр, і Закарпаття, що входило до Чехословаччини.

В революційній галицькій поезії ця доба закарбувалася в крилатому вислові “Польським гаспідським терором горить уся Галичина!”. На терор окупантів Галичини українське підпілля відповідало подібним терором. Націоналізм, як відомо, виникає там, де є національний гніт. Галицький націоналізм, спрямований тоді проти польських пацифікацій української Галичини, мав оборонний характер. Він був націоналізмом меншого, поневоленого народу. Націоналізм панівного тоді польського народу був агресивним, бо ж був знаряддям більшого, пануючого народу. Розглядаючи в історичному аспекті тодішню ситуацію, варто нагадати, що протидії цього галицького підпілля, спрямовані на захист українського населення Західної України, викликали тоді до нього симпатії не тільки в Радянській Україні та в усьому СРСР, але і в багатьох країнах Західної Європи. Вся світова преса, напр., писала про атентат на україножерного польського міністра П'єрацького, який керував репресіями проти українського населення Галичини. Відомо теж, що радянський консул у Львові хотів тоді підкупити Організацію Українських Націоналістів, але проводирі підпілля не прийняли від нього великої суми грошей, рішуче відкинули спробу скорумпувати себе й бути виконавцями волі Москви.

Складну й напружену атмосферу галицького революційного підпілля художньо увічнив у поемі

“Городок 1932“ О. Ольжич. Перекручуючи, не розуміючи, або ігноруючи все те, що діялось у міжвоєнний період на західноукраїнських землях, і особливо в національно свідомій Галичині, тяжко буде розібратися в його поезії. Особливо це стосується другої збірки “Вежі“, яка була написана по гарячих слідах подій в тогочасній Галичині.

Перша Ольжичева збірка “Рінь“ (1935) є, так би мовити, аполітична. Загалом в ній переважають мотиви праісторії людства, античної Греції й Риму, схоплені не тільки ерудицією, але й інтуїцією вченого - археолога й історика. В них для поета не так важлива зовнішня декорація давніх епох і культур, як їхня духовість, як ріст і розвиток людини, її соціальної сути, її звичаїв, нахилів, ментальності й моралі. Характеристичний з цього погляду вірш, присвячений Леоніду Мосенду⁷, щирому приятелю Ольжича. Навіяній музеїними експонатами, він одразу, скрупими словами й без емоцій, переносить нас до прадавньої доби слов'янського племени, яке не тільки займалося рільництвом, але й уміло захищати власну землю:

Поважна мова вроčистих вітрин.
Уривчаті передвіку аннали.
- “Ми жали хліб. Ми вигадали млин.
Ми знали мідь. Ми завжди воювали.“

⁷ Леонід Мосенду (1897 - 1948) - український поет, прозаїк, перекладач і публіцист. Походив з грецьких колоністів на Україні, за фахом інженер-технолог. Збірка поезій “Зодіяк“ (1941), зб. оповідань “Людина покірна“ (1937) і “Відплатата“ (1939), автобіографічна повість “Засів“ (1946), старохристиянський роман “Останній пророк“ (1960). Під спільним із Ю. Кленом псевдонімом - Порфирій Горотак - зб. гумористичних віршів з життя єміграції “Дияволічні параболи“ (1947). Основна ідея творчості - визвольна боротьба українського народу. Перекладав з англ., нім., франц. та ін. мов. Цікавий памфлет під псевд. О. Лясковець “Хвильовий - легенда і дійсність“ (1948). Докладніше в ж. “Україна“, № 18, Київ, 1990.

В третьому заключному катрені цього вірша розкривається Ольжичів візіонізм, і колективне, родове чи племінне “ми” якось непомітно переходить у “я”, інтимізуючи образ старослов'янського побуту:

Так виразно ввижається мені
Палючими безсонними ночами:
Я жив колись в простому курені
Над озером з ясними берегами.

Сцени прадавнього життя лаконічно малює поет у поєдинку (“І впав на пісок, і лежить, І, байдужий, помстити не кличе.”), в кривавім бою за рідне місто (“- О, як пси, Билась за місто блискуча дружина!”), у втечі білявих полохливих дівчат від чужих наїзників (“Новобранець”) в солодких обіймах оп'янілих бранок (“Готи”), у широких кроках старослов'янського Коляди, що оповіщають прихід весни і відбивають дух поганських і старокнязівських часів, в “Нічному нападі”, де бойовий настрій передає поет функціонально виразним стилістичним повтором:

В нас криві ножі, блискучі списи,
Білі знаки бойові на тілі.

Хоч би про що Ольжич не писав, що б не хотів відтворити, у всьому - в образах, ситуаціях, мові й т. д. - відчувається знання історії людства, його епох і катакліzmів, виразна перевага історичного мислення. В одному невеличкому вірші він уміє з давнинулого, яке дано “аж правнукам узріти”, перескочити до сучасності. У вірші “Пройшли пурпурні фенікійські дні” оживає доба залізного Риму, але й тут невмолимий час згризає “граніти легендарної епохи”. В постатях тогочасних римлян поет хоче піznати їх славних предків:

І ці стрункі, сухі чоловіки,
В їх простоті ясній, давноминулій,
Чи ви пізнаєте, вгадаєте, який
З-посеред них є Сервій Туллій?

Із сторінок всесвітньої історії людства Ольжич вибирає особливо ті, які стверджують зміну епох і володінь, занепад культур та імперій, химерну долю завойовників. Достільно виразно цю тенденцію бачимо в невеличкій поемі “Ганнібал в Італії”. Славний карфагенський полководець, підбивши чужу країну, мусив із неї - як відомо - втікати, розгромлений легіонами Сципіона.

Найсильніше виявив Ольжич своє історіософічне мислення у вірші “Був же вік золотий”, який він попередив епіграфом, взятым з “Метаморфоз” Овідія: “*Tertia post illam successit*” (“Був же вік золотий”). В дусі цих Овідієвих “перемін” Ольжич подав у ньому стислу характеристику чотирьох основних епох людської історії. Поетичний образ безжурної золотої доби починається в Ольжича згаданим висловом Овідія:

Був же вік золотий, свіжі, проткані сонцем діброви,
Мед приручених бджіл, золотавість сп'янілого тіла,
Янтареві зіниці серни, що не бачила крові,
І на вітах восковість плодів, соковитих і спілих.

Срібний вік - “вік простий і ясно-тверезий” - виступає в українського поета ще більш сконденсовано: - “В нього рівно всього, горя й радости, праці й забави”. Вік мідяний, в якому починається занепад і моральний розклад, характеризується в Ольжича вояовничу бундючністю і кровожерністю:

Кров у наших криницях. Реве здичавіла худоба,
Новороджені діти спинаються хижо на ноги.
І нелюдська жага нападає мужів, як хороба,
І жінки безсоромні, немов од напою міщного.

“Холод віку заліза“ довершує розклад попередньої епохи, бо ж “проливаючи кров у грабунках і гвалтах без ліку“, гинули тисячолітні вартості, але всупереч тому людський рід розвивався далі, ставав до поєдинку “у бої з самим собою“, вчився “відрізняти зло й добре“, мале і велике. Позитивно розуміючи діалектику людського розвитку, поет доходить до ствердження невпинної зміни явищ і процесів природи, а разом із нею і всього людства. Циклічний підхід до розуміння історії людства, імпульс до якого Ольжичеві дали “Метаморфози“ Овідія, знайшов поет також у модного тоді німецького філософа Освальда Шпенглера (1836 - 1880), чий твір “Der Untergang des Abendlandes“ (“Присмерк Заходу“) був фашистами заборонений і вилучений з усіх бібліотек. Він нічого доброго їм не віщував, заперечуючи расизм і їхнє маніяцтво світової надвлади. Розглядаючи світову історію як розвоєвий процес різних культур (єгипетська, індійська, вавілонська, китайська, грецько-римська і т. д.), з яких кожна є “живим організмом“ і тому підпорядкована біологічному циклу (народження, розквіт, загибель), Шпенглер дійшов до висновку про поступовий занепад західної (романо-германської) культури. Виходячи з Гердера, який провіщав славне майбутнє слов'янським народам (за ним, м. ін., німецькі романтики назвали Україну “слов'янською Гелладою“), легко було зробити висновок про закономірний прихід на сцену слов'янської культури, що, безумовно, Ольжичеві як археологу й історикові мусило імпонувати. Своїм розумінням циклічності історичного процесу за Освальдом Шпенглером поет Ольжич перегукується в якісь мірі зі ставленням до цього німецького вченого лідера українського відродження М. Хвильового, включаючи навіть його коректи до теорії цього філософа. Образом прийдешньої України, який проєктували в “Книгах буття“ кирило-методіївці, візіоністи Хвильовий і Ольжич собі духово рівні. В Хвильового це бачення опиралося на

неовіталізм, в Ольжича - на віру, що життя вічно повторюється, наповнюється новим змістом. І Хвильовий, і Ольжич бачили рідну Україну на широких просторах європейської та світової культури, а тому й поборювали провінціалізм, хуторянство і тюхтійство багатьох своїх відсталих земляків. Їхніми попередниками в цьому були Шевченко, Куліш, Франко і Леся Українка.

Вірш “Робітня“, початок якого нагадує в якійсь мірі “Ключ у дверях задзвенів“ (1925) М. Рильського -

День - прямокутник матового шкла,
Велика грудка кинутого снігу.
На ясність дум. На маєстат чола.
На стіл просторий і розкриту книгу...

Цікавий не тільки з погляду тематики, але й тому, що в ньому відбувається Ольжичева *ars poetica*. Крім всього іншого, Ольжич тут закликає до творчості суспільно заангажованої. Поет в часах великих катаклізмів повинен бути учасником подій. В такому плані цей вірш перегукується з дальшою творчістю Ольжича.

Друга збірка поета “Вежі“ (1940) метафоричною своєї назви визначає вершини духовости, яка породжує енергійне рішення і дію, пориває до геройзму. З цього погляду Ольжича можна вважати революційним романтиком. Поняття геройзму в Ольжича включає не лише чесноту, але й сильний духовий заряд, здатний оновити і морально оздоровити світ покори і рабства. В згоді із тим ціла друга збірка присвячена революційній боротьбі за права і честь рідного народу. В поемі “Городок 1932“ свідомо оминається конкретну подію. Всю її пронизують “Слова, що прості і суворі“, а щоб бути більш точним - не так слова, як діла, як саможертвеність борців за велику справу. Лапідарність вислову, посилена внутрішнім динамізмом, і свідоме зречення розтягненої розповіді й описовості утворюють лірику напружених епізодів, поезію мужності й боротьби:

За нами розгубленість мертвa,
Де страх і покора - закон.
Там втрат не буває, де жертва -
Здобутий в огні бастіон!

При читанні кутих, нервовим ритмом посиленіх строф Ольжича, пригадується мимоволі схвильована лірика В. Чумака (оте його “Риємо-риємо-риємо...”), якому, як і Ольжичеві, доводилось перебувати в особливо екстремальних умовах життя, що так чи інакше відбилося у їхній творчості. Обидва поети - і Чумак, і Ольжич - входять в українську літературу як поети-підпільніки. Кожен із них був людиною свого часу, представником свого світоглядного покоління, жив, діяв і творив в ім'я великої ідеї. Поезія обох поетів - поезія боротьби й само-пожертви. Як людина свого покоління Ольжич не міг бути осторонь подій, які відбувалися в окупованій Галичині 20 і 30-х років. На противагу угодовській політиці тогочасних галицьких консервативних політиків, галицька молодь відповідала на пацифікацію українських земель пілсудчіками боротьбою, свідомим збройним спротивом, терором. Таке явище було, і поет його художньо відобразив:

Зв'язковий. Сухе привітання.
Кашкет, окуляри, ровер.
І схована карта остання -
В кишені його револьвер.
Наказ був палючо-огненний,
Та кригою дихає суть.
А завтра газетні сирени
По світу його рознесуть.

Поема “Городок 1932”, написана 1933 р. по гарячих слідах подій, читається як героїчна хроніка. Що справді сталося в 1932 р. в провінційному галицькому городку? З наказу галицького революційного підпілля там було вчинено напад на польську пошту, якою керував шовініст.

Акція вдалася, але несвідомі селяни видали окупантам Білласа й Данилишина, яких було повішено. “Городок 1932“ - це реквієм жертвам тогочасного терору. Одночасно - це і вболівання над політичною несвідомістю мас, критична переоцінка діянь і пересторога для майбутніх поколінь:

Товаришу любий мій, брате,
Дивися у вічі рабам.
Як будете так воювати -
Вкраїни не бачити вам.

Цикл “Незнаному воякові“ (1935) композиційно складає другу частину “Веж“. Він ідейно й тематично поглиблює попередню поему і становить, мовити б, поетичну історію галицького революційного підпілля. Тут передусім - засудження угодовства галицьких лібералів, які пасивно дивилися на пацифікацію української Галичини:

Вели не в майбутнє, де бурі і грім,
В минувшину спогади всі ці.
О, будьте ви прокляті кодлом усім,
І ваші діла, і річниці!

Тут явний натяк на традиційне українське культурницьке просвітленство, яке часто помпезно відзначало різні роковини, але ігнорувало долю простої людини, голод і холод робітника й селянина. Згадаймо, що це просвітленство засуджував свого часу, за іншого клімату й за інших умов, також М. Хвильовий. Отже, як бачимо, духові зв'язки Ольжича й Хвильового сходились також і в цьому. Як І. Франко в своєму “Мойсеї“, так і Ольжич засуджує в українському житті опортунізм і угодовство старшого консервативного покоління, проголошує єдино вірний шлях боротьби. Ольжич, як перед ним Франко й Хвильовий, хотів з пасивної маси селюків і “номадів“ (вислів Франка) виховати діловий, активний і свідомий своїх

завдань народ. З традиційного тюхтія Солопія всі вони хотіли виховати ділову, вольову й жертвенну людину. В Хвильового й Ольжича ця програма виросла у вимогу геройчного життєвого стилю:

Захочеш - і будеш. В людині, затям,
Лежить невідгадана сила.
Зрослась небезпека з відважним життям,
Як з тілом смертельника крила.

Цією життєвою програмою боротьби, каже Ольжич, -

У мряку сьогодні й будучини
Прожектором кинuto світло

Тридцять дві частини циклу пронизані цим єдиним поривом. Кожна з них поглиблює й доповнює попередню, виводить читача на “найвищі вежі духовости”, нагадує заклик І. Франка до кожного українця: “Знай, на тобі спочиває доля міліонів!” (“Великі роковини, 1898”). Цей Франків девіз поет-революціонер Ольжич формулює прецизно-суворо: “Держава не твориться в будучині,/ Держава будується нині”. Як поет і громадянин Ольжич цих слів не зраджував, ними свідомо керувався і за них віддав своє молоде життя. Життя і творчість були в нього в повній єдності.

Третя за чергою Ольжичева збірка “Підзамча” (1946) була видана після його трагічної смерти. Він ще встиг її переглянути й підготувати до друку, але з виданням не спішив. Він і до інших був особливо вимогливий. Ще більше він був вимогливий, коли йшлося про власну поезію. Це підкреслюють його найближчі друзі. В своїх споминах М(арина) Антонович-Рудницька пише, що “Олег був настільки самокритичний, що ніколи не опублікував би - на його думку - неготового вірша. Він мав однаково строгі вимоги до своєї та до чужої поезії. Це вповні виявилось при підготовці до друку першої збірки

“Рінь“. Спочатку Олег сам старанно пересіяв усі друковані й недруковані твори, а потім довго радився з зацікавленнями тою справою знайомими. Часом було голосування, які вірші варті того, щоб увійти в збірку. Звичайно ми прохали додати ще той чи інший вірш, але Олег був невблаганий. Єдиний виняток він зробив, включивши “Ганнібал в Італії“ на настирливе прохання моєgo брата Марка (українського історика М. Антоновича, сина історика мистецтва Дмитра Антоновича - М. Н.), але потім довго сумнівався й нарікав, що того не треба було робити... Силою своєї поетичної уяви, фантазії та інвенції він переносив тему вірша у сферу археології, антропології, геології та в прерізні історичні періоди. Сприяли йому в тому широкі зацікавлення і знання в усіх цих наукових дисциплінах... Треба згадати ще одну рису Олегової вдачі, яка відбувається в його творах. Він мав дуже тонку й чутливу інтуїцію. Часом у його товаристві було дивне почуття, що він читав ваші думки, а в свою чергу хоче, щоб ви розуміли його з натяку чи півслова. Здавалося, що його нудять і томлять довгі та подрібні пояснення. Властива Олегові скупість і стислість вислову переходить у його поезію...⁸

В “Підзамчі“ Ольжич досяг найбільшого артизму, ураховуючи, звичайно, й те, що він почав друкуватися вже зрілим поетом. Тематикою й настроєм багатьох своїх віршів, а “Підзамчам“ насамперед, Ольжич найбільше схильється до неокласики, що стверджує також В. Державин.⁹ Особливо близькі до неї такі вірші, як “Шякунтала“, “Сонна Венус“, “Голландський образ“, “Диліжанс“, “Воно дощем“, “Люкреція“, “Данило“ та ін. В них відчутина гармонія думки й почуття, урівноваженість настрою, замилування не тільки до класичних тем і художніх засобів, але й до класичного спокою. Про цю, але також і всю поезію

8 Український історик, те ж число, с. 101-102, 104.

9 В. Державин, Три роки літературного життя на еміграції. Мюнхен, 1948, с. 7.

Ольжича можна сказати, що це поезія високої культури. Вона вимагає від читача певної ерудиції, знання історії, філософії, мистецтва. В ній часто перехрещуються і себе взаємно доповнюють елементи різних родів мистецтва - інколи малярства, деколи музики і навіть скульптури. В цій синкретичності, а також у виразному інтеліктуалізмові, її модерність, яка в даному випадку не виключає традиційні розміри, строфіку та інші художні засоби. Нахил до неокласичної естетики зумовлюють і сприятливі впливи, що притаманні кожному поетові. Найчастіше вони в Ольжича з П. Филиповича ("Ясне мерехтіння кіна"), Ю. Клена ("Муки св. Катерини") і М. Зерова ("Алябастер"). Уважний читач відчує також ремінісценції з Б.-І. Антонича, який в часах Ольжича здобував серця західноукраїнського й еміграційного читача. Ці несміливі ремінісценції відчуваються вже в ранній поезії Ольжича. Вони свідчать про спорідненість філософських пошуків обидвох поетів, про близькість їхнього світосприймання:

Не порошинкою хіба твоє життя
В цьому потоці соняшних сторіччів?
Але земля - одвічне воріття,
І переходять вічно речі в речі.

Подекуди ця близькість простежується в метафоричності вислову, як, напр., це виразно видно у вірші "Яблуня на горі" ("Здалека злoto котять дзвонарі").

Неокласична погідність більшості віршів зб. "Підзамча" випливала теж із кількох місяців родинного щастя поета і вченого. О. Ольжич літом 1943 р. одружився з Катериною (Калиною) Білецькою, старшою донькою професора Леоніда Білецького, яка пізніше написала про нього велими цікаві спогади. Полемізуючи одного разу з батьком Олега, тобто Олесем, про поезію його сина, яку він як субтильний лірик не розумів, Катерина Білецька переконувала Олеся, що "Олег не служив двом богам. У своїх "Вежах" він проголосив на першому місці любов до бать-

ківщини. Любов не словами, але чином, жерстvenістю. Тому він відмовився від усього. Я пригадала вірш, де “прозорі озера науки“ і “поезії піnni каскади“ та всякі інші спокуси й насолоди треба відкинути, бо найдосконаліша краса є у самопосвяті для своєї батьківщини. Віра Антонівна не виявляла ніякої реакції. Сиділа, як кам'яна, стиснувши свої болючі руки. Ол. Іванович здивовано дивився на мене, навіть перестав курити, навіть не пробував мене переривати. Заохочена мовчанкою, я продовжувала говорити далі, що Олег у своїх віршах, вглибляючись в переживання кожного “незнаного вояка“, кожного борця за Україну, описував себе. Він не міг бути дволичний. Він не міг жити одним життям, а проповідувати й звеличувати щось інше... Якими словами я могла переконати Ол. Івановича, щоб він відчув, яка пориваюча й глибока поезія Ольжича? Вірші Олеся є прекрасні, повні пориву, ніжності, любови, патріотизму, але вони інші. Вони мелодійні й надаються до співу. Ольжича вірші - кам'яні, пророчі, сувері. Вони поривають до незбагнених вершин і відбивають ритмом походу. Я ще більше говорила, пробувала розказати, але напевно не дійшла до душі Олеся¹⁰.

Кілька десятків Ольжичевих віршів, які не ввійшли до розглянутих збірок, залишилось по різних періодичних виданнях, дещо, можливо, ще зберігається в рукописах. Заслугою Ольжичевого друга, Олега Лашенка, вийшло 1956 р. в Нью-Йорку сумарне видання трьох збірок поета. Появилися про нього спогади, праці про нього як археолога, поета й громадянина, вийшла бібліографія його праць. Більш повне видання поезії Ольжича, доповнене вже по-зазбірковими його віршами й циклами, вийшло в Чікаго 1969 р. Його впорядкував поет Т. Курпіта, передмову написав В. Державин. Радянському читачеві - в силу знаних обставин - творчість Ольжича майже невідома. Перша в Радянській Україні стаття про нього вийшла в ж. “Украї-

10 Український історик, те ж число, с. 99.

на“, № 29/1989. Багатьом читачам, особливо в Східній Україні, не всі його вірші, мабуть, будуть подобатись. Масовий читач, вихований на солодкаво-банальній, лакувальний ліриці культівських часів, не завжди зрозуміє філософську глибину, дисциплінованість думки й почувань, скупу, але багатозначну образність і лаконічність вислову Олесевого сина. Поступово, однаке, він цього винятково новаторського, виразно вольового поета зрозуміє й напевно полюбить, хоч це, зрозуміло, справа смаку.

Ольжичева художня спадщина кількісно невелика, але значима своїм духовим зарядом, вольовою напруженістю проєкції майбутнього його рідної України. Творчість цього поета і вченого характеризується шириною тем і сюжетів, починаючи від праісторичних часів і кінчаючи нашою сучасністю. Своїм змістом вона виразно історіософічна, скупа й вельми ощадна в художніх засобах. Феномен Ольжича як людини, поета і вченого тільки в сукупності, в тісному зв'язку життя і творчості з його трагічною смертю.

Проповідуючи своїм словом геройчний тип людини, Ольжич свято вірив у сконденсовані в ній потенціяльні сили, непідвладні ані силам машин, ані духовим утикам тиранів. З цього випливає абсолютизація людської волі, яка найвиразніше виявляється в програмовому осяганні за-здалегідь визначеної мети:

Захочеш - і будеш. В людині, затям,
Лежить невідгадана сила.

“Незнаному воякові, IX“.

Прикладом геройчного типу людини й поета увійшов в історію української літератури сам О. Ольжич. Прикладом незламного борця за волю свого народу він увійшов до історії українського революційного руху.

О. Ольжич загинув 9. 6. 1944 р. від рук гестапівських катів у фашистському концтаборі Саксенгавзен (недалеко Берліна). Будучи організаційно пов'язаним із проти-

фашистським підпіллям, він як український патріот і вчений, що свого часу викладав слов'янську археологію в Америці, напевно що був під зірким оком гестапо. Коли гітлерівські марення опанувати Європою розвіялись після програної битви з протифашистською коаліцією, німці посилили тиск на антифашистські рухи на окупованих землях і далеко у власному тилі. На загарбницькі плани фашистів щодо України Ольжич відважно відповів: “Українські землі є життєвим простором для українського народу!“. В контексті всеслов'янського протифашистського резистансу він був таким самим ворогом фашизму, як і чехи Юліус Фучік і Мілада Горакова, яка була ув'язнена фашистами й повішена комуністами. Кожен із них боровся за свободу свого народу з своїх позицій, в своїх умовах і своїми засобами. Всі вони стали жертвою фашизму.

Згідно зі свідченням політв'язнів з концтабора в Саксенгавзені, Ольжича привезли туди початком червня 1944 р. Його відразу ж помістили до т. зв. “Целленбаум“-у, тобто до бараку суворої ізоляції, де вже перебувало чимало українських політв'язнів. Крім них в концтаборі ще були численні чужинці: польський капітан Кунцевіч, бувший французький міністер закордонних справ Рібо, латиський міністер оборони генерал Дамбітіс, керівник румунських легіонерів Горя Сіма, ад'ютант Рудольфа Гесса Лютер, сестрінок Молотова (званий Гріша) та інші. Згідно зі свідченням кап. Кунцевіча, Ольжич сидів у камері № 15. Його брали на допити кожного дня. Приводили лише на ніч або на обід. Допитуваннятяглось вже кілька днів від часу, коли його туди привезли. Останню ніч (з 9 на 10 червня) його в камері зовсім не було. Щойно на другий день перед полуночю він почув на коридорі під своїми дверима і коло сусідньої камери, в якій перебував Ольжич, якийсь рух. Цей рух нагадував йому, наче б вели когось безсилого і він, постогнувши, посувався вперед. З шепоту він не міг нічого зрозуміти. По хвилині на коридорі затихло: люди, від яких походили ці шелести, ввійшли до камери. Він почув брязкіт залізних ланцюгів. Це була камера, в якій сиділи

особливо небезпечні в'язні, постійно закуті, в чому сам переконався, глипнувши одного разу в цю камеру, де побачив тяжкий ланцюг, прикріплений до середини камери... Ланцюг був короткий і дозволяв зробити кілька кроків, не пускаючи в'язня ні до дверей, ні до стіни, ні до вікна. Він гадав, що Ольжич мусив бути так само закутий, бо часто чув брязкіт кайданів. По хвилині можна було почути, що люди, які ввійшли до камери, вийшли з неї й зачинили двері... Після обіду, десь коло першої години, він знову почув ходу кількох осіб, скрегіт засуву Ольжичевої камери і крохи в ній. За хвилину в коридорі почулось коротке шамотиння, начебто когось виносили. Він мав враження, що Ольжича забрали з камери на ношах. Спершу він був переконаний, що Ольжич, може, захворів і його винесли до лічниці. Ввечері, однаке, довідався від Пецке (одного з каліфакторів), що Ольжич не живе...

В той день на Західному фронті альянти розпочали десант. Хто не пригадує собі настрою, який витворився тоді у нас, в'язнів, під впливом тієї вістки? В бункрі вістки розходились блискавично. Неможливо, щоби Ольжич не довідався про цю подію... Знаючи жорстокість гестапівських катів, особливо у цей момент і спеціально їх лють по заарештуванні Ольжича і викритті цілого ряду атентатів і революційних дій проти німецьких окупантів в Україні, що ними керував і за них відповідав О. Ольжич, можна додумуватись про постанову ворога. Ольжич був твердий. Ніякі погрози і залякування не змогли від нього видерти таємниці. А це озлоблювало сатрапів. Переслуховували цілу ніч. Звичайно, вночі не балакали про політику, але виконували діло катів... Найсильніший організм фізично зломився б... тіло не витримало тортур. Віддих життя згас.¹¹

Ще більш конкретні дані про поетових катів подав по-

11 Т. Лапичак, Як згинув О. Кандиба-Ольжич. - Український історик, те ж число, с. 118-122 (уривки).

літв'язень того ж концтабору В. Стаків: “В середу, 7 червня до “Целленбаум“-у прибули великі гестапівські “шишки“: оберштурмбанфюрер (підполковник) Вольф - керівник IV відділу - брутальний кат, що переслухував майже кожного українського в'язня, і ославлений Вірзінг, прибалтійський німець, що говорив дуже добре російською мовою і катував багатьох українців (його підозрювали, що він був замаскованим енкаведистом). Вони оглянули майже всі камери, в яких перебували українці... Невдовзі після цього я почув на коридорі кроки Ольжича. Ковані черевики так і дзвеніяли на камені. Значить Вольф, Шульце і Вірзінг провадитимуть “допит“. О 20 год. Ольжич повернувся до камери. Його хода не була вже така рішуча. В четвер 8 червня Кунцевіч закомунікував мені таке: “Я зустрів на коридорі сусіда з ч. 15, і він устиг мені сказати, що його жахливо побили. Я відповів йому тільки: “Тримайтесь!“.

Як можна було триматися, коли допитували такі, як Шульце й Вірзінг, під побоями яких загинув у тюрмі на Александерплац (в Берліні - М. Н.) і на Лонцького у Львові не один український революціонер!... Я вважаю, що Ольжича закатувала кровожерлива гестапівська “трійка“... Вістка про смерть Ольжича громом вдарила по всіх в'язнях... Британці, французи, поляки, латиші та інші висловлювали нам своє співчуття і схвилювання... 16 червня о 6 год. вранці ув'язнений з нами польський єпископ д-р Владислав Гораль з Любліна відслужив у своїй камері заупокійну Богослужбу, а ми всі в камерах-самітках прийняли духову участь у цій в'язничній панаході за упокій душі О. Ольжича¹².

Непохитну вірність ідеї, що нею горів О. Ольжич усе своє молодече життя, засвідчив він своєю геройською смертю. Треба підкреслити, що його національно-революційний світогляд формувався не так хвилями сучасної йому епохи, як недолею його рідної України, яка кілька

12 Український історик, те ж число, с. 123-125 (довільні уривки).

століть страждала в московській неволі. Можна по-різноманітному ставитись до радикалізму Ольжича і його покоління, але кожна чесна людина низько схилить голову над жертвою, що її приніс цей талановитий поет і вчений на вівтар своєї батьківщини. Про смерть таких борців, як Олег Ольжич, сказав болгарський поет Х. Ботев - "Хто за волю життя віддав - той не вмирає!".

* * *

З цією морально чистою й духовно багатою людиною мав щастя бути знайомим також я. З О. Ольжичем було в мене принацідне знайомство. Ми бачились всього кілька разів, кожного разу трохи поговорили, згадали Україну, в якій ми народились і яку ще не так давно покинули. Хоч він був на десять років старший, але саме наше дитинство, прожите на Україні, нас найбільше й зближувало.

Це було вже досить давно, ще початком 40-х років у Празі, де тоді Ольжич разом із своїми батьками мешкав. Він уже був відомим поетом і вченим, я тільки розпочинав свої університетські студії. Перше наше знайомство - добре пригадую - відбулось у кав'янрі "Лувр", що була посеред Національного проспекту, на розі Спаленої вулиці, займала перший поверх і знаходилась у самому центрі Праги. Стисло про це я оповів у своїх спогадах про його славного батька - поета О. Олеся ("Україна", № 31 і 32, Київ, 1987), якого я знову куди краще, часто з ним бачився, бо ж саме тоді писав про нього працю в семінарі О. Колесси. Познайомившись тоді зі мною, Ольжич сказав, що вже чув про мене від свого батька. Знав він також тему моєї дисертації - "Еволюція лірики О. Олеся". Він радо б поговорив зі мною про те, що діється сьогодні на Україні, але нині він дуже зайнятий і мусить мене й свого батька покинути. Ми сиділи тоді в одному боксі, один напроти одного, Ольжич сидів біля свого батька. Він часто поглядав на годинника, видно було, що кудись поспішає. Недопивши кави, він досить рвучко встав, попрощався з нами й пішов. Обличчям він був досить подібний до Олеся,

струнка й кремезна фігура, виразні кроки свідчили про спортивний тип.

Друга наша зустріч трапилася в тому ж “Луврі”, але цього разу вона була більш комунікативною. До кав'ярні я прийшов скорше, о десятій дополудня мав там побачення з Олександром Івановичем. Зайнявши звичний бокс біля вікна, що виходило на Національний проспект, я, як завжди, приготував дальший розділ своєї праці й чекав на Олеся. За кілька хвилин, однаке, замість нього прийшов його син, Олег, знаний тоді вже в Празі за своїм поетичним псевдонімом - Ольжич. Взаємно ми себе відразу пізнали. Ольжич хотів поговорити з батьком, з яким, хоч і живе в одному помешканні, кілька днів не бачився. Помітивши, що я ще нічого собі не замовляв, він спітав, чи може замовити вино. Я відповів, що радше питиму каву. Сівши напроти мене за продовгастий мармуровий стіл, він з цікавістю почав розглядати мої папери.

- Дивіться, не перехваліть мого батька, - почав він з легкою усмішкою розмову. - Сучасна доба вимагає іншої поезії, більш мужньої, бойової...

З певною ніяковістю я почав оправдуватись. Казав, що моя праця історико-літературна, що я розглядаю лірику Олеся на тлі тогочасної української поезії, що я, зрештою, полюбив його поезію ще в дитинстві.

- А як вам подобається Маланюк? - запитав мене Ольжич.

- Вважаю, що Маланюк і Тичина - найвизначніші з сучасних українських поетів. З Маланюком я недавно познайомився, на Україні його не читав, - відповів я.

Ми ще довго тоді говорили про різні літературні справи, згадували Україну, голод 1933 року, недавні криваві події на Карпатській Україні і т. п. Особливо Ольжич розпитував у мене про харківський Літературний будинок ім. В. Блакитного, де я одного разу був свідком виступу М. Хвильового. Ольжич висловив жаль, що я тоді з ним не познайомився, але я пояснив, що тоді ще був підлітком і що був там із своїм батьком.

Десь за годину-другу прийшов у трохи піднесеному настрої О. І. Олесь. Він якось забув про нашу зустріч і сидів собі поблизу в “Медвідка” (винарня-ресторан в сусідній вулиці, Na Perštýně), куди він любив заходити. Побачивши, що Ольжич почав із батьком приватну розмову, я перепросив їх обох і попрощався. Дальший розділ своєї праці я, мовляв, ще трохи доповню і прочитаю іншим разом.

Ми ще кілька разів бачилися з Ольжичем - інколи зустрівлись на вулиці, частіше на якомусь літературному вечорі. Привітавшись, потиснули руки, обмінялись кількома словами. Він часто був заклопотаний, хоч цього й не виявляв. Зібраність, лаконічність і стриманість цієї людини свідчили про її внутрішню силу. Відчувалось, що Ольжич над собою багато працював, гартував свою волю. Мені тоді ані на хвилину не могла прийти думка, що ця жива, ерудована й талановита людина знаходиться в підпіллі, що вона незабаром трагічно загине та що про неї доведеться мені колись писати спогади.

Микола Неврлий

РІНЬ

(Львів, 1935)

РІНЬ

Де шлях у жовті врізується стіни
І урвище над закрутом стремить,
Наш погляд, неуважливий на мить,
Затримує жорсткий прошарок ріні.

Вона суха і сіра. Але вї
Примкнеш перед камінням у піску -
І раптом чуєш силу вод рвучку
Та різкість вітру, що над ними віяв.

Л. Мосенджові

Поважна мова вроčистих вітрин,
Уривчаті передвіку аннали.
- “Ми жали хліб. Ми вигадали млин.
Ми знали мідь. Ми завжди воювали“.

- “Мене забито в чесному бою,
Поховано дбайливою сім'єю.
Як не стояти так, як я стою
В просторій залі мудрого музею?“ -

Так виразно ввижається мені
Палючими безсонними ночами:
Я жив колись у простім курені
Над озером з ясними берегами.

**Скільки сонця ллється на землю,
Як зітхає земля по зливі.
Від води обважніла зелень,
Від проміння - брунатне тіло.**

**У правиці бадьорий кремінь,
У долоні медові смокви.
Чи не ласка на чолі в мене,
Чи не щастям іскриться око?**

**Наше плем'я не є велике,
Та по шатрах доволі страви.
Лев пругастий, загнуті ікли,
Заховався в пожовклих травах.**

Вечір. Я дивлюсь на сині скелі.
Злотне небо сперлося на скелі.
Ззаду плещуть огнища веселі.
Вколо ватер друзі, теж веселі.

Гей, чужі нездолані долини!
В'ється дим і плине в бік долини.
Так на завтра ми туди поплинем.
Як ріка неструмана, поплинем.

I блиснули на сонці ножі,
I метнулись червоні обличчя,
I упав на пісок, і лежить,
I, байдужий, помстити не кличе.

Золота-золота борода
Підпливає рожевою кров'ю,
Двадцять літ - незабутні літа! -
Жив він сам небезпечною грою.

Синє - небо і синя - ріка.
I удари по ній - кришталеві.
Попливли. I в дібровах стиха,
Як затихнуть чутки по купцеві.

Поля - облоги і бур'ян.
Все рідше й рідше плуг їх оре.
Молошний ранішній туман
Про щось заховане говоре.

Щороку меншають стада.
Страшні хати у тихім сконі.
Зате бо кожному впада, -
Дорожча зброя і комоні.

I часто стихне раптом сміх
У гурті між чоловіками.
I слово Південь з уст тонких
Зірветься і впаде, як камінь.

Вчора лишились за нами у мряці ліси,
Вчора відкрилась рожева умита долина,
Хлипає тихо розбита рука. - О, як пси,
Билась за місто блискуча дружина! -

Чудно, так чудно ходити по камені цім,
Пальцем торкати розставлені білі фігури.
Знов іде хмара і стомлено котиться грім.
Друзі жартують, вбираючи козячі шкури.

ГАЛЛИ

О, невмолимі скам'янілі дні.
Міцна рука над людьми і богами!
... Чигає там, у сірій далині,
Лягає горами за нами.
Ми подолаєм знов. Ще не одні
Нам скоряться. Над все є вірна криця.
Та нам також судилося розбітися
Колись і десь об гори кам'яні.

НОВОБРАНЕЦЬ

Такі чужі ці низькі, синяві гори.
Когорта прийшла в село на спочинок.
Поховались біляві полохливі дівчата.
Нависає гілля могутніх дубів.
О, шляхи ці і курява, і гальські простори.
Товариші оповідають сміховинок.
Вечір. Мариться біле кампанське місто, мати,
Скромна сестра і галас малих братів.

ГОТИ

Похмурий день зачайвся в тумані.
Над бродом ржуть, полохаючись, коні.
Мій меч бренить, та чую, що на ґрані
Мене не зрадять крицеві долоні.

Учора твердо так, без повороту
Промовив: ні, суворий до останку.
І цілу ніч під бурю і під слоту
Процілував я оп'янілу бранку.

Хай анти ждуть за річкою в тумані,
Мене не зрадять крицеві долоні.
І тільки образ голубий на ґрані
Не осінить мої гарячі скроні.

Тісно увечері. Душать прокурені стіни.
Вийшов. Розглянувся. Снігу по пояс.
Сонце кривавиться в пущі. Ворується тіні.
Тепло. А голос - як оливко, голос.

Десь він іде, Коляда, десь ступає широко.
Місяць - і вкриють галевини радісні вруна...
Місяць - і знов над борами, і знов, як щороку,
Гуси напнуть у блакиті незлічені струни.

ЗМІЙ

Ніч усю верзлися сни недобрії,
Рідний замок в мареві заграв.
Цілу ніч, такий страшний, на обрії
Срібний місяць пущами блукав.

А сьогодні вітер квилить мевою,
Горда скеля стогне, мов струна.
Припада голубкою рожевою
Королівна зимна до вікна.

Не вступлюсь! Туди, на бій розпучливий,
Безголовим впасти під коня...!
Сім голів я маю, надокучливий,
Та єдине серце маю я.

НІЧНИЙ НАПАД

Перекинувся у небі місяць.
Духи вже його третину з'їли.
Та доволі ще спливає світла,
Щоб пройти крізь нетрі занімілі.
Ось вже чути дим безжурних огнищ,
Вже лунають співи очманілі...
В нас криві ножі, блискучі списи,
Білі знаки бойові по тілі.

Утікає скільки сили місяць,
Западає навскоси за мряку...
Догадались - і товпляться нетрі,
Зазирає гілка за гілляку.
Та як нагло увірвутися співи,
Як заб'ється бубон з переляку -
В нас криві ножі, блискучі списи,
Бойові по тілі білі знаки.

Наш табор між чагарниками,
І синя - лінія лісів.
Щитів і шкур гарячі плями,
Сліпучість сонця і списів.

Щодень, щоніч, то менша віддаль.
Легкий похід без вороття!
Наш бог - маленький чорний ідол
В наметі нашого вождя.

Ось він виходить - серце львине -
На тіло бризнула роса.
Ніхто списка, як він, не кине
І не відіб'є так списка!

І над річки вогню і крові,
Над власне горло - дорогі
Нам очі тужно-гебанові
І руки юні і тугі.

**Хтось метнув неминучу стрілу.
Захиталось струнке оперіння,
І, негаданий креслячи лук,
Під ногами тікає каміння.**

**Заступило веселкою зір.
Чисті барви на диво веселі.
Замість неба, і міста, і гір -
Небувалі пливуть акварелі.**

**Ти, що мечеш всі стріли-Один,
Тільки ласка-стріла твоя злотна.
Замість жаху бездонних глибин -
Дай узріти барвисті полотна!**

МОНАСТИР

Вранці - сонце і небо чисте,
І пташині радісні хори.
О, хвала, хвала Тобі, Христе,
Ісцілилося серце хоре.

І пожовклій руці - ніга,
І червневий день - миттю,
Покривати Твою Книгу
Позолотою і блакиттю.

Де вагання всі молодечі,
Де лицарські мої гордині?
І кладе цинобровий вечір
Темно-сині, густі тіні.

АКВАРІУМ

M.A.

На хмурих сходах зупинись на мить
Заглянути у казку баговинну.
Ось промінь впав з-посеред верховіть
І засвітив його шматком бурштину.

На листя ти задивишся бліде,
На черепашку равлика прозору,
І в цю хвилину дівчина пройде
З школярським ранцем сходами нагору.

І ти вже знаєш: проминуть роки,
А ти ховатимеш, немов коштовність,
Води бурштин і одягу кратки,
Однаково прекрасну невимовність.

ПРИСВЯТА

A. M.

У твоїх покоях сутінь,
Синя сутінь звідкись з України,
І журбі в них так безпечно.
Його образ, тихий літній вечір
Над смутними луками Горині,
Образ тихий, наче вечір.

А ти знаєш, сьогодні уранці розривалися хмари
І з прокльонами сонце шалене било в дужі літаври.
Там, горою, по стернях, величні й страшні, як почвари,
Переходили люди з серцями мідяними!

РОБІТНЯ

День - прямокутник матового шкла,
Велика грудка кинутого снігу.
На ясність дум. На маєстат чола.
На стіл просторий і розкриту книгу.

Просте каміння - як прості слова, -
Відбите листя - шелести і шуми, -
Вони звучать, мов мушля, що хова
Ще музику глибинної задуми.

Чим заступити ці легкі рядки,
Прозору радість творчого спокою,
Речевість і упевненість руки?
Та вийдеш ти з затишного покою

І десь на розі, десь, де ми берем
До рук газету, в поспісі зім'яту,
Тебе розітне лезами сурем
Невблагана екстаза атентату.

**Страшно в горах вночі в самоті хати.
Небо чорне, низьке випива вічі.
Час біжить, час бренить, час сплива в вічність.
Тіло прагне дванадцять синів мати.**

**А на долах вітають пору яру.
Душі - дзвінко-стрункі і тіла - пружні.
І тортури стріча й стріча кару
Гордовита зухвалість, тверда мужність.**

РЕВОЛЮЦІЯ

Сховалось равликом місто.
Січе його дощ, січе.
В підїздах будов - тісно,
Набої через плече.

Забиті. Числить? Ледве.
З-під мурів - повів гниття.
Життя, що таке щедре, -
Багате таке життя.

Хто дихав хоч день так вільно,
До смерти хмельний украй.
Ти збурилось пінно-пінно
І - вилилось через край.

ПІХОТИНЕЦЬ

Душа відділилась від тіла
Ще там, на майдані міськім.
Вроциста така, білокрила,
Літає і в'ється над ним

А тіло, струнке і спокійне,
Ступає в холодних рядах.
Довіку його не обійме
Ні сумнів, ні згадка, ні страх.

І радісно духу дивиться,
Як тіло тяга кулемет,
Стискає гарячу рушницю
І вперто повзе наперед.

Дванадцять літ кривавилась земля
І сципеніла, ствердла на каміння.
І застелило спалені поля
Непокориме покоління.

До перс закляклих, просячи тепла,
Тулили марно немовлята лиця.
Проте їм чорне лоно віддала
Доба жорстока, як вовчиця.

Тепер дощі холодні і вітри,
Кудлаті хмари, каламутні ріки.
Але ростуть у присмерку нори
Брати, суворі і великі.

Пройшли пурпурні фенікійські дні,
Замкнувши цикль, і знову так потрохи
Згризає час суворо-мовчазні
Граніти легендарної епохи.

О, неба сірість, оливо води,
В густих туманах обважнілі віти.
Страшна вагітність, що несе плоди,
Які аж правнукам узріти.

І ці стрункі, сухі чоловіки.
В їх простоті ясній, давно-минулій,
Чи ви пізнаєте, вгадаєте, який
З-посеред них є Сервій Туллій?

**Заходить сонце. Кане тишина.
Холодна алябастрова Атена.
Не повернула втомлена луна
Лже-патетичний оклик Демостена.**

**Над морем день у день важка імла,
І обрис гір в ясних дубах і липах
Не відгадать, як помислів чола
Розважного і хитрого Філіппа.**

**А там, в майбутній злотній далині -
Шалені коні і гарячі лиця,
Персеполіс у димі і огні
І Олександра божеська десниця.**

*“А гострозоре, мужнє покоління
Уже росте на молодій землі“.*

П. Филипович

Воно зросло з шукання і розпуки,
Безжурно-мужнє, повне буйних сил,
Закохане в свої тугії луки
І в бронзу власних мускулястих тіл.

Так солодко в передчуванні бою,
Не знаючи вагання і квилінь,
Покірну землю чути під ногою
І пити зором синю далечінь.

На полях сторожкого сьогодні
Ми міцні і глибокі резерви.
Цигарки в нас, і ми не голодні,
Та болюче напружені нерви.

Там десь злякано сальва лунає.
- Не бої, а обійми братні!...
Ой, не так неохоче стріляє
Той, хто виріс під реви гарматні.

Ми резерви, та завтра без ляку
Із світанком піднімемось сивим.
Ну, шалена це буде атака
І скінчиться, звичайно, - проривом.

І дні, і ночі. - Та ж коли, коли? -
Весна. - Остання чи передостання? -
Хіба ж не всі прекрасні ми взяли
Дари дитинства і дари кохання?

Душа рікою вийшла з берегів.
- Верніть її в джерела воркітливі! -
І небо - синь, і синява - розлив.
І хвилі каламутні і мінливі.

Вдивляйся в неозору далечінь.
- А серце, серце - прапором тріпоче! -
Різкіший вітер чи гостріші очі?
О, шал непогамованих хотінь,
О, ласка - путь коротку і квапливу
Скінчiti незмірністю пориву!...

Нашо слова? Ми діло несемо.
Ніщо мистецтво і мана теорій.
Бо ж нам дано знайти життя само
В красі неповторимій і суворій.

Що вибереш, чи образ бездоганний,
А чи праобраз для усіх один?
Міцніша віра і дзвінкіший чин
За словоблудіє і за тимпани!

Ось сходить, виростає, розцвіта
Благословеніє не форми, - сути.
Одвага. Непохитність. Чистота.
Милуйтеся! Беріть! І будьте, будьте!...

.....

Колись нащадкам стане час наш - “час
Понурих воєн, варварських звичаїв“...
(Цей час ласкавий, що так щедро нас
Чеснотами одвічними вінчає!...).

На згарищах, що їх покриє порох,
Не залишиться статуй кам'яних:
Лише - легенд безсмертних кілька... Й їх
Втілятимуть у безконечних творах.

І жили у розкошах, слабі і блудливі,
І не вірили в велич Кінця.
Та колись уночі, в блискавицях і зливі,
Він злетів у порожні серця.

Вранці вийшли з домів виногради зрівняти
І зрубати оливні гаї.
І безумна пустиня надхненним, як мати,
Смаглі груди одкрила свої.

Грізний Боже суворих і гордо-убогих,
Купино невблаганних пустель.
Ми тобі покладем суходоли під ноги
І запалимо жертви осель.

СТРАШНИЙ СУД

(примітив)

Посеред лісів, степу
Ловіте тугу труб,
Двигтить і земля, й небо,
Надходить Страшний Суд.

Роздайте одежі гарні
І коні, й воли всі.
Достаток - одна марність,
І щастя - сліпий гріх.

Забудьте жінки й діти,
Невільні звільніть серця.
Легкі і ясні йдіте
Зустріти лице Отця.

І небо, й земля в хмарі.
Нечуваний вітер дме.
Господнє ім'я - Кара.
Господня хвала - Меч.

ВІЗІЯ

Вітри од краю до краю,
Від рана до рана дмуть.
Дерева, дахи зривають,
Пісок і тріски несуть.

На подвір'ях клунки, попони.
- І не в безвісті шлях цей? -
Широкогрудих коней
Із стайні ведуть бігцем.

На ґанку ще раз мати,
А ти вже доп'яв стремен.
Хлопчак, що його не взято,
Ховається під брезент.

І рветься, рветься фіртка
Квітника із слідами чобіт.
Обози - обози тільки.
На Захід ідуть і Схід.

"Tertia post illam successit aenea proles"
Ovid. Metam. Lib. 1.125.

Був же вік золотий, свіжі, проткані сонцем діброви,
Мед приручених бджіл, золотавість сп'янілого тіла,
Янтареві зіниці серни, що не бачили крові,
І на вітах восковість плодів, соковитих і спілих.

Та приходить вік срібний, вік простий і ясно-тверезий.
В нього рівно всього, горя й радости, праці й забави.
Віку мудро-буденний! Але похитнулись терези,
Його срібні жита вже у копах стоять попілавих.

Кров у наших криницях. Реве здичавіла худоба,
Новороджені діти спинаються хижо на ноги.
І нелюдська жага нападає мужів, як хороба,
І жінки безсоромні, немов од напою міцного.

А земля - не земля, тільки цегла руда і рапава.
І гуркочуть шляхи, стугонять і гуркочуть курні ці,
Коли плинуть по них, пропливають бундючно, як пави,
Куті щирою міддю важкі боєві колісниці.

Біля мертвих джерел, по зів'ялих скелистих вертепах
Не мавки полохливі - гніздяться огненні дракони.
Пнуться стіни твердинь на горах серед голого степу,
На хребтах, неприкрашені, пнуться камінням червоним.

Віку бронзи, це ти, це твоє ненасичене сонце
Нерухомо повисло мутне над сухими борами
І бренить, і дзвенить, і гуде... І здається, що сон це,
І здається, що захід - це паща нелюдської брами.

Там випраглість пустель, плеса лави ліниво-кипучі,
Але надяТЬ ненатло майбутнього люті ворота.
Загрузати в пісках, обриватись з камінням із кручі
І поволі тонути в жахливих іржавих болотах.

І співати про зміїв і львів, і горіння одваги,
Про нечуваний скарб, у потворній печері укритий,
І, збираючись в грізні, жорстокі і хижі ватаги,
Брати приступом замки чи їх до кінця боронити.

Проливаючи кров у грабунках і гвалтах без ліку,
У змаганні із світом, у бої з самими собою,
Нам дано відрізнати зло й добре, мале і велике
І прославити вірність, невинність і жертву героя.

Щоб, коли небеса вкриє сталь воронена блискуча,
Сталь нової доби, що завершує коло одвічне,
Холод віку заліза мав взори нестерпно-пекучі,
Взори того, що гарне, і того, що світло-величне.

Є незмінна земля, і усе на ній зміна невпинна.
Золоте - на світанні, за дня вітряного - срібляне,
Мідь розтоплена - озеро те ж в надвечірніх godинах,
І застигле залізо - вночі, у холодних туманах.

Міцно куте з металів ще путо ніхто не роздер це.
Дня і місяця, й року чотири пори, а на гльобі -
В дужих карбах людське неспокійне і жадібне серце.
І для нього судився довічний почварний колобіг.

На трьох горbach під знаками орла
Ми кладемо прямі основи міста.
Видноколом утомленим лягла
Навколо нього далина імлиста.

О, горда певність дужої руки,
Набряклих м'язів радісне щеміння
І дух, бадьорий, гострий і п'янкий,
Розколотого долотом каміння!

Зайнявся ранок, вечір зажеврів -
Горить червоно понад нами порох.
І ждуть жінки із стравою мужів
У білих, простих і важких уборах.

А в сутінках, коли пора кінчатъ,
Коли сурма усіх спочити кличе,
Ще довго на риштованнях стоять
Стрункі і невгомонні будівничі.

ГАННІБАЛ В ІТАЛІЇ

Він покотився з опалених гір,
Важка лавина тіл людських і зброї,
Етрурії і Ляції простір
Роздерти боєвих слонів сурмою.

І Требія. І Канни. І ганьба
Двох консулів перед лицем полону.
І кожний раз з Великого Горба
Нервовий марш нового легіону.

І скрута знову. Завтра, чи тепер
Кінець, що наближається без стриму...
Здавалося, у попелі умер,
Погас вже гарячковий огник Риму.

Та клали новобранець і едил
На кожний шлях, що Він по ньому рушив,
Щити-списи, важке залізо тіл
І крицеві холодні леза-душі.

Він спотикався, ранився об них,
І кров гаряча, як піски пустелі,
На горду землю в корчах кам'яних
Прорвалася, мов струмені веселі.

Тоді стара вовчиця язиком
Прибігла облизати чорний камінь.
Постояла, оглянулась кругом
І назирці побігла за полками.

ІІ

Ось раптом похід скоршає помалий,
Зітхають груди, попускають жили.
Це наші легіони, Ганнібале,
Незримі Альпи ззаду залишили!

Спадає схил нестримано і круто.
Не місце ласці і не місце скарзі!
І б'є холодний град жорстоко-люто
Сріблом і міддю плодоносний Тарзіс.

Важкі триреми - ворога потала -
Міцні борти, просмолені вітрила,
Як кволо ви в блакиті потопали,
Як чадно серед темряви горіли.

Як кидалась ти на списи і луки,
Пунійська Львице, яросте Ваала.
Від буряного гніву до розпуки
І від розпуки до нового шалу.

Хай Мардука огонь палає досі -
Розслаблені розкошами коліна.
Жіночі перса і туге волосся
Тебе вже не врятають, Картагіно!

Далеке місто на узгір'ях синіх,
Де линуть хмари і вітри північні,
Тебе приносить жеровою пустині
І здобуває нагороду - Вічність.

ВЕЖІ

(Прага, 1940)

ГОРОДОК 1932

Слова, що прості і суворі,
(А інші - негідні слова),
Як їхні децизії скорі,
Як величність того Різдва.

Як їхня перервана мова
У мурах глухого двора.
Бо лаврами діл, а не слова,
Вінчає велика пора.

.....

За нами розгубленість мертвa,
Де страх і покора - закон.
Там втрат не буває, де жертва -
Здобутий в огні бастіон!

Ім'ям невблаганим свободи
Здолали ми й кинули ниць
Понурі карпатські проходи,
Асфальти далеких столиць.

А тут - на міста й хутори ми
Залізну накинули сіть.
Тут скрізь наше військо незриме
У хижих залогах стоїть.

.....

На площі у соннім льокалі,
Де нудиться офіціант,
Весь в сірому, нервом зо сталі, -
Зачаєний командант.

Зв'язковий. Сухе привітання.
Кашкет, окуляри, ровер.
І схована карта остання -
В кишені його револьвер.

Наказ був палючо-огненний,
Та кригою дихає суть.
А завтра газетні сирени
По світу його рознесуть.

I

Сестра, а другому - мати.
Містечко - як сіра твань.
Товаришу мій, брате,
Горіння одних бажань!

Не бійтесь, напне до болю
Ваш шлях, як струна прямий,
Кремінно-тверда воля
Того, що є зв'язковий.

Містечко - як сіра змора,
А потім - його нема.
Лишє свистіння простору,
Безумність лету сама.

Не стримати, не захитати.
Рука і дух без оков.
Товаришу мій, брате,
Нас вдруге єднає кров!

II

Сміялись загонисто-дзвінко
І всі споважніли нараз,
І вже в коридорах будинку
Луною відбився наказ.

Цівок одсахнулися гади.
Хтось крикнув, упав і зомлів...
П'ять хвиль української влади
На цьому клаптеві землі.

Лягати! Тут жартів немає!
Непослух? Так от тобі, от!
Жорстоко-суворо карає
Злочинця державний народ!

.....

Потрібно усіх в роботі,
А серце б'є, як обух.
Прокляття моїй плоті,
Що слабша за мій дух!

.....

Це кров наша тут заклята,
Закута в сріблі душа!
Один поновну заплату -
І кров, і душу лиша.

Та ж куль в магазині було ще,
А свідок лише стіна.
Сховати - що найдорожче:
Сховати їх імена.

.....

А стріли усе частіше.
Годинник такий прудкий!...
Рішучий начальник свище,
І чують боєвики.

.....

Був гострий наказ у звуку,
Слухняно-рвучкий - відлив,
Коли на ворожім бруку
Ти тіло своє залишив.

.....

Усі одинадцять у зборі
Знайшлись під мороком віт.
Та два - стояли прозорі, .
Один відбирав звіт.

III

Найтяжче - ще поконати
В цій ночі чорній, без дна.
Товаришу мій, брате,
Опоро моя одна!
І ловите чуйним вухом
Кроки у тьмі густій.
Одним блискавичним рухом -
На їхнє зухвале "Стій!"

.....

Проклятий невиразний ранок.
Невиразні луни облав.
І простори, де наостанок
Зацькований вовк пробігав.

Погоня все ближче і ближче.
Кільце все тініш і тініш.
Чоло їм поставити? Ні ще!
А куля? - Про кулю облиш!

.....

Майно революції - цінний
Живий боєвик повсякчас.
Сьогодні найбільшого чину
Вона зажадає від нас.

.....

Товаришу любий мій, брате,
Дивися у вічі рабам.
Як будете так воювати -
Вкраїни не бачити вам.

IV

Слова, що прості і суворі,
Як величність того Різдва,
Що нас у горінні, не в горі,
Порвало і ще порива.

Товаришу любий мій, брате,
Хіба упокорить нас це?
Хто вмів справедливо карати,
Той дивиться смерті в лиці!

Для тих, що, нікчемні і кволі,
Заквилять про зламаний цвіт -
Неугнутість нашої волі
І нашої віри ґраніт!

У стінах будинку старого
Зростає і зводиться чин.
І сяє обличчя в одного,
І німо могутен один.

Нікому ніколи не стерти,
Що сріблом ясної сурми:
Шкодуємо тільки, що вмерти
Удруге не зможемо ми!

V

Їх душі - горіння і криця -
У нашому завжди гурті,
Братів по далеких в'язницях
І тих, що упали, братів.

Дорога пряма і одверта,
І твердо іде легіон.
Там втрат не буває, де жертва -
Здобутий в огні бастіон!

Хто має уші - хай слуха!
Хто має серце - люби!
Встає цитаделя духа -
Десятки літ боротьби.

1933

НЕЗНАНОМУ ВОЯКОВІ

I

Читайте газети при тихім вікні,
Впивайтесь ясним каламутом.
І як не зірвуться ці лагідні дні,
Не крикнуть розпучливо-люто!

Читали, пряли недомріяні сни,
Солодку молошність туману.
Від року до року, з весни до весни,
Від рана чекали до рана.

Вели не в майбутнє, де бурі і грім,
В минувшину спогади всі ці.
О, будьте ви прокляті кодлом усім,
І ваші діла, і річниці!

II

Багато нам вогників кволих мани
На всяких трясовинах квітло.
У мряку сьогодні й будучини
Прожектором кинуто світло.

Ви вийшли, незнані, із темряви нор
Позначити шлях перемоги.
І знав вас поштовий брудний коридор
І сірі обніжки дороги.

Це ви написали на брукові міст
Трьох літер багряну рекламу.
Не роки життєвою мірою - зміст
Для того, хто дивиться прямо.

Лягла постанова на спокій лиця
І буря на погляди тихі.
Йдете неухильно, йдете до кінця,
І вибух зголосить ваш прихід.

.....

III

Обістя у соннім підміськім селі -
Сади і сади, та левади, -
Набої, що ти їх збирав на ріллі,
І школа - леговище зради.

Та ось - по кількох невиразних роках -
Ти вже гімназистом у Львові, -
Де стерла дбайлива услужна рука
Всі плями пролитої крові.

Книжки та наука, та течія днів -
За ладом міщанських фіранок.
І вперше пекучий задушений гнів
На рабсько-плескатий поранок.

IV

І бачили очі дитячі твої,
Широкі і схожі на рану,
Як люди, що знали визвольні бої,
Улесливо кланялись пану.

І слухали уші, коли вчителі
Учили, нечесно-лукаві,
Лучити гонори своєї землі
І службу ворожій державі.

О, ні, не ступати по правих путях
Борцями дзвінкої засади, -
Сприймати життя і творити життя
З кубельця своєї посади.

І встала потворна оголена суть
Повільної зради ідеї.
Не може, не може, не може ж так буть,
Облудники і фарисеї!

І ти розпізнав їх, таких мовчазних,
Однаковим трунком упитих,
Упертих і все заклопотаних, їх,
Що знають, що треба робити.

V

Коротка розмова та погляд часом,
Раптова і болісна проба,
І ось ти у лаві стоїш юнаком
На бруку, де тупість і злоба.

Читаєте спільно рядки з-під поли,
І бліднуть уста і обличчя.
Ніхто бо не знає години, коли
І де його справа покличе.

VI

Завмерли, заклякли, обпершись на стіл.
Холонуть відсунені лишки.
Товариш уп'явся очима в простір,
Карбуючи крицею вишкіл.

Чи їм чотирьох ворогів побороть,
Народ в революцію зрушить? -
Не їхня пухка і задихана плоть,
Не їхні зацьковані душі!

За вступом твоїм тільки совість стає,
А проти - резон не єдиний:
Одроду бо ласе є тіло твоє
Вигоди, їди і родини.

Дорогу назви свою, та - або ця,
Горіння - чи збирання крихот...
Підеш неухильно, підеш до кінця,
І вибух зголосить твій прихід.

VII

О, втіхо, що серце виповнюєш вкрай
По сумнівах і по ваганні!
Дорога, рогачка, березовий гай -
Як брила, як камінь на грані.

- Свідомі присяги? Свідомі шляхів?
І як небезпечні шляхи ці...
На стяг синьо-жовтий і зброю батьків...
І пальці холонуть на цівці.

Тепер вже тобі не відняти вінця,
Твоєї єдиної пихи.
Підеш неухильно, підеш до кінця,
І вибух зголосить твій прихід.

VIII

Чекає спокуса тебе не одна
І, повні зрадливої знади,
Прозорі озера науки, вина,
Поезії пінні каскади.

Та де той п'янкіший знайдеш водограй
І плеса синіші холодні,
Як ставити ногу недбало на край
Блакитної чаші безодні!

IX

Захочеш - і будеш. В людині, затям,
Лежить невідгадана сила.
Зрослась небезпека з відважним життям,
Як з тілом смертельника крила.

І легко тобі, хоч і дивишся ниць,
Аби не спіткнутись ні разу,
І нести солодкий тягар таємниць
І гостру петарду наказу.

Навчишся надати блискавичність думкам
І рішенням важкість каміння.
Піти чи послати і стать сам-на-сам
З своїм невблаганим сумлінням.

X

Холодних очей твоїх синя вода,
Що бачать гостріше і далі,
І навіть любов твоя буде тверда,
Як бронза, рубін і емалі.

Вона не зверне тебе в соняшний сад,
Де смокви і грома сочисті.
Ні кроку зі шляху, ні думки назад,
Ні хвилі даремне на місці.

Далеко в безодні ланцюг поколінь,
Лик часу сіріє і гине.
Тобі-бо самому найвищих горінь
Дано осягнути вершини.

.....

XII

За дня безнадійно. І mrію лиши.
В тумані і доли, й вершини.
Ta кожної ночі скреточуть в тиші
Залізні колеса машини.

Щоночі котрийсь озивається шлях.
Неясні накази, прокльони.
Це Спілка розводить по темних полях
Промоклі похідні колони.

А ранок знайде їх за росами меж
В окопах своїх занімілих.
Ось бризнула лінія перлами стеж,
Разками знялися відділи.

I вже розцвітають в просторах ясних
Багряні і чорні квіти:
Жорстокі маневри такі, що за них
Доводиться кров'ю платити.

XIII

Ще куриться й дихає важко земля
По стрілах огненої бурі,
А вже заливають оселі й поля,
Мов повінь, блакитні мундури.

Але до кінця треба виконати план
Чіткий операції цеї.
Там втрати, що кров'ю захлюпують лан,
І відступ у давні траншеї.

І помста ворожа, і вісті лихі,
І муки, нечувані в світі.
О, бийте, катуйте, сліпі і глухі,
Уявним проломом упиті.
Хтось руку по мапі спокійно простяг,
Там вам контратаки не взріти,
На тих невідомих, прозорих полях,
Де ви лиш розгублені діти.

XIV

Прийшлося купувати перемогу всіляк,
Зазнати біди і напasti:
Вночі на дорозі від куль посіпак
Свого комandanта покласти.

(Три роки душили розжеврілий шал,
І месник піdnіс свою руку,
Коли то закидавсь і їх генерал
Від кулі на літньому бруку).

XV

На страх і за кару - суди польові,
І землю поглинула тиша.
Щоб відповідь ваша - атаки нові -
Ударила тим голосніша.

Вона покотилася луною до гір,
Ясніше займаються ранки:
Команда відкрила поновний побір -
Всі брами наостіж до бранки.

І йдуть по шляхах звідусіль, як один,
Одною густою юрбою:
Меткий робітник і важкий селянин
По зброю і просто до бою.

.....

XVI

Держава не твориться в будучині,
Держава будується нині.
Це люди, на сталь перекуті в огні,
Це люди, як брили камінні.

Не втішенні власники пенсій і рент,
Тендітні квітки пансіонів, -
Хто кров'ю і волею сціпить в цемент
Безвладний пісок міліонів.

XVII

Був час над усе легковажних гадок -
Імпреза і знову імпреза, -
Коли заблищав на ріллі Городок
Безжалісним холодом леза.

Суспільносте блідо-рожевих півслів,
Гурра-наукової бздури,
Огрядно-тупих патріотів-послів
І всіх ювілятів культури!

Ці стріли безумні ударом бича
По рабському виді твоєму.
В просвіти і пасіки стрільно влуча,
В рожеві лаштунки Едему.

Хвала ж Тобі, Ти, що в рішаючий час
Все маєш духового гарту
На стіл побойовища кинути нас
Тверезо, без жалю, як карту.

XVIII

О, вір у відваги ясне багаття,
І скинеш, як порвану лаху,
І слабість, і сумнів, і марність життя,
Коли ти не відаєш страху.

І так тебе хміль наливає ущерть,
І так опановує тіло,
Що входить твоя упокорена смерть,
Як служка, бентежно-несміло.

.....

XIX

Чи знала про нього людина одна,
Як вдарила прудкістю хвилі
Його незаглушених стрілів луна
У плющах вигідної вілі?

Нікчеми з нікчем! Не дешевий папір,
Атрамент і жалісні жести, -
Ворожою кров'ю і гуком мортири
Виписує нарід протести.

XX

О, Націє, дужа і вічна, як Бог, -
Не це покоління холопів, -
Хто золото знеславить твоїх перемог
При Корсуні і Конотопі.

О, Націє, що над добро і над зло,
Над долю і ласку, і кару,
Поставила тих, що їх сотні лягло
У дні незабутні Базару...

.....

XXI

Товаришу, ти, чиє тіло вжила
Рішуча рука, як стилета.
Тремтять молоді і здорові тіла,
І зводяться крила до лету.

І ми будемо гідні, не слави й похвал,
Учинку, що горами руха!
Гранати, петарди, живий арсенал
Із плоті розкутого духа.

XXII

О, думко, що тіло без жалю руба,
Що очі й уста твої сушить!
Архангельська срібноголоса труба
Гримить крізь простори і душі.

I мертві встають, і шукають хреста
Їх очі розчахнуто-тъмяні...
Встає, наче поросьль, струнка і густа, -
Страшне покоління титанів.

XXIII

Приспішене слідство. Нервовий синкліт
I вулиця: крові і плоті.
Його дев'ятнадцять нескінчених літ...
I присуд: - лише доживоття.

Йому не згоріти, як метеорит,
Осявши простір широкий,
Пропалювати серцем похмурий ґраніт
Десятків безвихідних років.

Йому умирати щоночі, щодня,
Щохвилі конати по-тричі,
Між корчами крешучи іскри огня
I кривлячи гордо обличчя.

XXIV

Шкодуй для них погляду, дум і промов
I знай у хвилину загину,
Що купить твоя непідроблена кров -
Лиш сльози ледачі і слину.

Твій крик металевий у інші серця,
Що квітами квітнуть у глуші:
Убийте в гадках своїх матір-отця,
Залізом випалюйте душі.

О, вірте, всі мури земного впадуть,
Як серце обернеш у сурму.
Найвищі-бо вежі духовости ждуть
Твоєго шаленого штурму.

XXV

І чують одні, і не чують одні,
Малі в недоладному горі.
Стихія виконує сліпо, у сні,
Прогнозу: двоподіл таборів.

Каміння лягло на холодних полях
Важкими моренами ріні.
О, їх здобувати в упертих боях,
Ці хмурі окопи камінні.

А ви, що фелягами ґлей рівнини
Місили в цяцьковані стіни,
Ось вдарять громи - і осядуть вони
Озерами жовтої глини.

XXVI

Є погляд у того жорстоко прямий,
Хто смерті заглянув у вічі,
І бачить завчасу він плями чуми
На свіжо-рожевім обличчі.

І чує завчасу заразу і мор,
І зводить безжалісну руку...
Та стане сліпим, хто ховався до нор
Від першого пострілів звуку.

Як гурт овечок, ошаліло-тупий:
Тісніше, докупи, докупи!
Щоб вранці заслати пахучі степи
Отруйними купами трупу.

XXVII

І ось він виходить ще раз на процес
З в'язниці, що мертві і сіра,
Своє показати камінне лицє
І крикнути нації: Віра!

І в хвилю важку, що для інших ріша
Про волю і соняшні далі,
Гидка, ропувата і ховзка душа
Зачовгалась в поросі залі.

Мовчала достойна і сита юрба,
Гойдалась задушлива мряка.
І крикнуло серце: чи хто розруба
Набубніле м'язиво рака?

.....

XXVIII

Твоє поготівля пекуче... Та враз -
Записка: негайна розмова.
Товариш нервово говорить: наказ,
На шосту годину до Львова.

Робоче убрання. Лиця не голи.
Усе докладніше - на стрічі.
Ніхто-бо не знає години, коли
І де його справа покличе.

XXIX

- Готові на чин? - Команданте, наказ.
І рвуться слова невблаганні.
Не бестія з кулі твоєї, а плац
Впаде в передсмертнім харчанні.

Життям своїм купиш не славу і честь,
І бачиш понуро-нерадий,
Не пурпур оздобою шат твоїх єсть,
А чорна сироватка зради.

Та ти не відхилиш своєго вінця,
Блідий, наче крейда, і тихий.
Підеш неухильно, підеш до кінця,
І вибух зголосить твій прихід.

XXX

Нахмурились брови, скипіли уста,
І зморшки на чолі твоєму.
А думка, на диво ясна і проста,
Останню ріша теорему.

До розв'язки - відступ. Не дати углуб
Проховзнутись тілові гада.
І рішення: в скруті твій кинутий труп -
Найкраща твоя барикада.

XXXI

О, ранок, як ранок твоєго життя,
І очі ті, ховзкі і гострі.
Твій погляд невгнущий, що їх перетяв,
І твій незахитаний постріл.

Той стріл, що лавину зриває важку,
Прокляття випадку, що скрізь є.
І ось ти фехтуєш рапірами куль,
Разиш блискавками децизій.

Ще хвиля - і душить дихання твоє
Юрба, що тяжка і густа є,
Остання з чола твого блискавка б'є
І кулею в мозок вертає.

.....

XXXII

Розкрийте зіниці, розкрийте серця,
Черпайте криштальне повітря.
Одвіку земля не зазнала-бо ця
Такого безкрайого вітру.

Він віє, шалений, над стернями днів
Диханням незламної волі
Від дальних пікетів, вартових огнів
Імперії Двох Суходолів.
Він віє диханням солоним, як кров,
Тугих океанових надрів,
Що їх Севастопіль на все розпоров
Кільватерним ладом ескадри.

Над рідним простором Карпати-Памір
Сліпуча і вічна, як слава,
Напружена арка на цоколі гір -
Ясніє Залізна Держава.

1935

ПІДЗАМЧА

(1946)

ПІДЗАМЧА

Притулене тут під горою -
Спокійне Підзамча усе.
Лиш вітер стрімкою рікою
І хмари, і зорі несе.

В хатках порушаються люди
- Ткачі, кужніри, ковалі, -
Шукаючи щастя чи злуди,
Ічується запах землі.

Ні хмарам, ні зорям не вузько,
Сповняючи вічний закон.
І вишні набряклі галузки
Вночі стукотять до вікон.

26. 1. 41.

ЯБЛУНЯ НА ГОРІ

Над кручею, за садом, на горі
Розквітла яблуня. Іди, тебе немає.
Здалека злoto котять дзвонарі,
І вітер тихо квіти коливає.

Тебе немає. На траві прибитій
Не буде видко сліду ні на мить,
Як станеш ты угледіти крізь віти
Густу, глибоку і м'ягку блакить.

25. 1. 41.

АЛЯБАСТЕР

Незнаний майстер давньої Еллади
Різьбив її, коринтянку з села,
І голову одбиту одягla
Назавжди сила лагоди й принади.

І дивно знати: десь тепер схиляє
Чоло спокійне дівчина жива,
І світло, що на голову сплива,
Крізь білий мармур цери проступає.

25. 1. 41.

ШЯКУНТАЛА

Все нижче сонце потойбіч дороги,
А тут, в тиші, ростуть платани скраю.
Смагляві і сухі дівочі ноги
Дрібні сліди у пилі залишають.

Гарбу двоколу тянують до оселі
Бики слухняні, і минають люди,
А у лісах пустельники веселі
Ще досі відають блаженства й чуда.

В твоїх очах вся мудрість незглибима.
Ходім, нехай я спробую, закутий,
Своїми недовірами-очима
Її до дна пізнати і збегнути.

26. 1. 41.

МУКИ СВ. КАТЕРИНИ

Як зв'язали Діву Катерину
Посіпаки в храмі на стіні,
Рвали біле тіло, щохвилину
Припікали рани на огні.

Оберта вона блакитні очі,
Геть вже повні стримуваних сліз:
Коли так мій Пан Небесний хоче,
Не боюсь я диби, ні коліс.

При стовпі у темному притворі,
У похмурій келії своїй
Б'юся я в безвихідному горі:
Як би можна полегшити їй.

Ти, що сієш тьму і зло між людьми,
Кров невинну, праведну ллючи,
Шли удвоє всі твої облуди
До моєго ложа уночі.

Хай гарцюють по кутах кривляки,
Кров і піт спиваючи мені.
Щоб пустили тільки посіпаки
Катерину Діву на стіні.

26. 1. 41.

СОННА ВЕНУС

В широкій рамі, простій і новій,
Важкій, як стелі, вікна і портали,
Вона лежить на радісній траві,
І руки зо сну між квітки опали.

П'янка сопілка фавна, що вона
З гущавини метеликами лине;
Співають дзвінко соняшного дня
Птахи і листя, вітер і хмарини.

Та непритомне тіло золоте
Такий незбагнений ховає холод,
Що й почування, що в тобі росте,
Не будеш здатний ти назвать ніколи.

26. 1. 41.

ГОЛЛАНДСЬКИЙ ОБРАЗ

Я змела важкі дубові лави
І до хліву чистого пішла.
Ремигають, добрі і ласкаві,
І мені не хочеться тепла.

Обніма мене червоне світло
Ліхтаря в соломі на землі.
Б'ється в вікна вогкий літній вітер,
І далеко в морі кораблі.

Він прийде, у плащі зі шкіри,
Із лицем, пошмаганим огнем,
Привезе коріння й вин без міри,
І велике серце кам'яне.

25. 1. 41.

ПОРЦЕЛЯНА

До дзвінкого водограю
З шумом з балю в голові
Я збігаю по терасах,
По розсипаній жорстві.

Пруг оранжевого світла
На каміння ліг і щез.
Наче хвиля, що розквітла,
Білопінний польонез.

I із рук байдужих квітку
Я кидаю в глибину,
Із Нормандії згадавши
Молодого старшину.

У похмурому Дюнкерку
Він сідає до стола.
I мережану хустину
З рукава переклада.

25. 1. 41.

ДИЛІЖАНС

Стук дверцят від грубої руки,
По грудках замерзлих дзвін обідня,
І пучки розв'язують стрічки
Під м'яким злотавим підборіддям.

І таким чимсь повні - чуєш ти -
Раптом груди, горло і повіки,
Що готовий взяти та й піти
І ніколи не вернуть, повіки.

25. 1. 41.

ПОРОША

Русява дівчина у хустці,
І повні глечики усі,
Та ми зустрінемось у пустці,
В полях на Дарницькій шосі.

Стежки завіяло наново,
І гусне зовсім сиза мла,
І тільки лиця калиново
Тобі рум'янцем поняла.

Ходімо так. А я тепер би
Ішов куди б там не було.

.....

Ой, там за скиртами, повз верби,
Я знаю простий шлях в село.

ВОНО ДОЩЕМ СПАДАЄ ЗОЛОТИМ...

Воно дощем спадає золотим
Тобі на серце, - і життя щоденне
Здається святом, палацом - твій дім.
І кожне діло є благословенне.

І враз не стане. Курява дорог
Встає до сонця, і чорніє лик твій...

.....

Земля широка. Мудрий в небі Бог.
І серце людське - мужнє і велике.

26. 1. 41.

ЛЮКРЕЦІЯ

Давно ріка вернула в береги.
Давно нора засипалася в кручі,
І місто мовчки зводить навкруги
Вали із частоколами колючі.

Та ще лежить над плямами полян,
Над краєм, що не розгортав ще крила,
Важкий і нерозгаданий туман,
Мов мармуру незайманого брила.

О, мряко неповторної доби,
Дими з-під стріх, що стеляться так низько,
Жінки, що тчуть при огнищах собі,
Чоловіки в дощах на пасовиськах...

Що зверне їх до мутної ріки
Від їх отар, від сивої худоби?
Етруски, умбри, хижі гірняки...
Щоб гори перейшли вони і доби.

І ось твоя ясна і щедра кров
На твердь і міць Латинового дуба.
І креще шлях ударами підков
Рідня царева, зайшла і нелюба.

Проста чесного юної землі...
Що Брутові і Цезарю дастъ сили.
Щоб полонили море кораблі
І легіони сушу полонили.

ПРОРОК

Не сняться літа дитинні,
Не маряться дні юнацькі.
Дівчата з горбів зелених
Давно не сходять до танцю.

Давно не збирають смокви,
Не душать важкі винограна.
Річки течуть не водою -
Камінням сухим і чорним.

О, очі мої гарячі,
Уста мої сірі, спраглі,
Що бачите тільки Сонце,
Щоб тільки кричати Правду!

Щоб жовкли жіночі лиця,
Щоб важчали їх убори,
Щоб вогкі і плідні лона
Були як сакви порожні.

Щоб кидали щит і панцир,
З плечей обривали шати,
З одним невблаганим лезом
Мужі допадали коней.

На грудях зводите руки,
Бороните душу вашу, -
Не ждіть ніхто милосердя -
Я камінь з Божої пращі.

ГЛУХО ХРАМИ УПАЛИ...

Глухо храми упали у порох розбитих палат,
Жовті стіни фортець по узгір'ях; згинаючись вдвоє,
Люди бігли у поле, і брата розтоптував брат,
Сірі, мертві обличчя, що котяться важко юрбою.

Ми стояли й дивились, і згірдно кривились уста
В очі чорно розкриті: тікаєте, викидки міста,
Виноградарі грубі, купці, що ваш дотеп потах,
Полководці і консули з душами канцеляриста.

В небі рвалися хмари - важка каламутна ріка -
Вітер півдня напнув почорнілі і голі дерева,
І усі ми почули, як Божа огненна рука
Нам на чолах спочила і стягах з подобою лева.

1937.

ТРИПТИХ

I

ДАНИЛО

Земля спивала вологість грозову,
Розвиті кучерявились луги.
Князь наказав збирати рать. І знову
Ясольда припадала до ноги.

Не борті, повні золотого меду,
Не чорні шкури оксамитних кун,
Не чеське срібло - сяйвом попереду
Огненна слава йде Войовнику.

До дна Каялу виллято далеку,
Та Див вже знову у верхах дерев.
І, вітрячи незнану небезпеку,
Навколо грізно кидається Лев.

II

Р. Б. 1668

Достиgło літо, налилося жито.
І звідусіль чужі ідуть женці.
Живе ще Мати! Шабля у руці!
І спіле жито копитами збито.

Встають і сунуть - сіра сарана, -
Мов від посухи, вигора отчизна.
Це ти здобута мстишся, Смоленщизно,
І гетьман жар із розумом єдна.

І ще раз мовить хижо і охоче
Крива козацька вартівниця прав.
Не віrimo у осінь! Розірвав
Навпіл її саму перун пророчий.

III

ЗИМОВИЙ ПОХІД

Ці кілометри щедрі без числа,
Що їх доперва за літа полічать.
Дзвінкі шляхи і постріли. Імла
І вітер, що обпалює обличчя.

І кров. Ясна і свіжа на снігу,
Шабель тонких загашувана спрага.
Ти давнім барсом значиш крізь пургу
Примхливий слід - одвага і звитяга.

Позаду серпень. І чека Звіздаль,
Не місце страти - тріумфальна брама.
Тепер вже піде у весняну даль
На все твій шлях неугнуто і прямо.

ДНІ ЗВОДЯТЬСЯ І ПАДАЮТЬ ЗА КІН

Дні зводяться і падають за кін
У тихе плесо синьки і цинобри.
Перетинає обриси країн
Невидимий і найгостріший обрій.

Лягли на перса зимної землі
Шляхи асфальтові, ясні і прості.
І невідкличні прагнення твої,
Як сонце у холодній високості.

Дні, що прийдуть, дні, що ідуть, лункі,
Розкритим небом, згубою експльозій,
На них долоня зрілої руки,
Що ствердла й захолола на морозі.

ПРОРОК

Голубіє земля, оповита прозорим серпанком,
Хвилі кидає в берег море важке і зелене...
На обличчя і груди людини лягає небо,
Небо в білих хмаринах, що тихо чекає слова.

Поверта по шляху селянин легкою гарбою,
Гомонять рибалки, пробігаючи бруками міста.
І велика земля, і глибокі її криниці,
І слова на устах товпляться, мов злотні бджоли.

Безконечні шляхи, що збігають на гори за обрій,
Наче білі стрічки, щоб у мряці згубитися синій.
Сонце важко спадає. Іди повз густий виноградник.
Над криницями дзвонить вода і сміх, розілляті.

Тут спинити ходу на землі, що пухка і привітна,
Окопатися білою хатою проти долини.
Рівний стан у обраниці, гордий, мов вежа наріжна,
Наче смоква багатий, позначений ласкою Бога.

Hi! Не білені стіни оці і затишне подвір'я.
Уночі висихають уста від розкритого неба.
Тіло рівно горить. І страшна ще не зображенна правда
Розриває на ложі важкі і задихані груди.

Увижається шлях під гарячим пополуднім сонцем,
Тупіт зморених ніг в клубовинні червоного пилу.
Велелюдні торжища, палаци, халупи і храми,
Отяжілі жреці, вояки, і юрба, і каміння.

І простелиться шлях. І прийдуть і халупи, і храми,
І у ямі між левів, і там, для потіхи бенкету,
Нестерпимо сліпучою буде остання хвилина
Обгорілому серцю, що прагне солодкого чуда.

ЯСНЕ МЕРЕХТИННЯ КІНА

Ясне мерехтіння кіна,
Прах, що зринає вгору.
Ти вічна й одна. Людина,
Дитя землі і простору.

Ні мертві каміння міста,
Ні мертві сила машини
Твоєї мрії не стисне,
Пориву твого не спинить.

Крізь мряку, що чола вкрила,
Крізь гори легкі паперу
Дух радісні пружить крила,
Випростує горді пера.

І, як у віках, вкритих пилом,
Стають до старого двобою
Твоє уродливе тіло,
Твоя незборена воля.

Мотори гудуть над землею,
Наосліп смертельні окови.
Та буде завжди твоєю
Безсмертна мить постанови.

Змагання пориву і стрілу
Не вмре у століттях далеких,
Щоб плакала Андромаха
І вже виrushав Гектор.

ГІГАНТОМАХІЯ

Коротке слово, дике і туге,
Звірині крижі, троєкутні груди...
Ні, тільки гір громовий апогей,
Морські припливи і підземні гуди.

Вона їх родить, тяжко вагітна
Камінням хмар і водами річними.
Ось корчаться - не втримає вона -
Здригаються, як небо понад ними.

І залягають землю пліч-о-пліч,
Небесну баню хвилі океана,
Дощі і зливи зимні день і ніч,
І буревій зрання і дорана.

Бліскучий мечу, рівний і прямий,
Сліпуча думко, наче лезо, гостра.
Ти розітнеш напруженість пітьми,
Заплетений раменами цей простір!

І ось встають, осяйні і стрункі,
З дзвінкими і округлими щитами
Розбити руки, кидать навзнаки
І наступати ранених без тями.

Літепла кров спливає, як вода,
Полощаючи оголене каміння.
І сходять зела, і трава бліда
Під прорваними сітями проміння.

І вітрове дихання на сріблі
Ясних хмарин, як сирінкі, заграло.
І перший ратай вологість землі
Перегортая життєносним ралом.

1935.

ПОЗА ЗБІРКАМИ

ГОСПОДЬ БАГАТИЙ НАС БЛАГОСЛОВИВ

Господь багатий нас благословив
Дарами, що нікому не відняти:
Любов і творчість, туга і порив,
Відвага і вогонь самопосвяти!

Солодких ґрон і променистих вин
Доволі на столах Його веселих.
Іди ж сміливо і бери один,
Твоєму серцю найхмельніший келех.

ТРИДЦЯТЬ ДНІВ

*“О тебе, моя Африка, шепотом
В небесах говорят серафимы.“*

Гумільов

Тридцять днів ішли ми через пущі,
Сто людей і двадцять шість верблюдів.
Перше - зливи били нестерпущі,
Далі - спека докучала людям.

Шість племен чигало по дорогах.
Вісім сіл зрівняли ми з землею.
Та в долині Нума, злого бога,
Нас обпали силою всією.

Сім верблюдів мали наклад злота,
Решта - наклад пахощів і кости.
Двох царівен ми везли для Тота,
Для царя, як лев, страшного в зlosti.

Оточили нас нащадки Нума,
Наче змії, жалили їх стріли.
Все взяли. Одна була в нас дума:
Щоб царівни там полон не стріли.

Десять нас вернулося додому...
Ні про що нас гнівний Тот не слухав,
Дев'ятьох засмажив по-живому,
А мені звелів одрізать вуха.

ЗИМОВНИК

З кедрових квадрів, тісно при собі,
Вона стойть, простора і широка,
Ця хата з ганком, що в його різьбі
Відбився блиск гетьманського барокка.

Кедрина курить мед. Чи це сплива
Ополовудні розтоплена живиця?
Метелик заблудився. В'ється. Два!
Проміння ллється важко, як пшениця.

Ось полетіли прудко над гумном,
Де мазанок жовтогаряча глина,
І де лани метнулись табуном
У збитий степ, наїжуючи спини.

Ще там пасуться справжні табуни -
Твоя пиха і втіха, і багатство,
Товаришу значковий кремезний,
Що голосний у Низового Братства.

Вертаєшся. У холодку садка -
Дзвінка, а то сором'язно-несміла,
З черешневими лицями дочка,
Південне, смагле, нетілесне тіло.

Та ти загаданий. Ти знов сьогодні снів
При київські фортеці і святині,
Де в Академії ти маєш трьох синів,
Метких в диспутах, віршах і латині.

О, не для них є цей зимовник, ні!
В світлиці, де килими волохаті,
Три шаблі їх чекають на стіні,
Що пам'ятають Корсунь і Охматів.

ДАВНІМ ТРУНКОМ

Давнім трунком, терпкістю Каяли -
Ці - і кров, і смерть.
Небо - княжі київські емалі.
Небо знову - твердь.

Знов не вгору несміливим зором -
В безкраї степів.
Жити повно, широко і скоро
І урвать, як спів.

Як колись, горіти і п'яніти,
Шоломом п'ючи,
І життя наопашки носити
На однім плечі.

1930

ВСЕ БУРХЛИВІШІ КРИЛА НЕГОДИ

Все бурхливіші крила негоди,
І тривожніший все я, ждучи:
Вік героїв величний надходить,
І щоночі на небі мечі.

І щоночі за обрієм чорним
Стогнуть кроки - залізо і мідь,
Смертоносні! Тверді! Непоборні!
Дорогі до безтями! Прийдіть!

1930

ГАРМАТНИК

Попереду, золотом розтопленим -
Неминучі і жадані дні.

... Ще поїду хлопчиком захопленим
На смішному волохатому коні.

Буде небо синьо-оксамитами
І налиті галузки вишень,
Цілий день батерія гримітиме
По шляхах нерівних - цілий день.

Буде вечір слізно усміхатися
І дівочі личка на тинах, -
Коли хочеться з Буланим цілуватися,
Чи до вікон битися, мов птах...

1930

ПОЦІЛУЄШ, РІЗКО І СУВОРО

Є. П.

Поцілуєш, різко і суворо,
А в очах - морозяна блакить,
А в очах - розриви і простори...
Ет, не нам, товаришу, любить!

Ще зіниці тugoю розкриті
І сухі тривогою уста...
(Скоростріли мовкнуть, перегріті,
І кіннота лаву розгортат...).

В ухах досі ще п'янюче - лунко
Дзвін копит і скреготи землі...

.....

Хай дарують: в наших поцілунках -
Наші хижі, спрагнені шаблі.

1930

ПРИСВЯТА

Не світлий спокій дорогих глибин
Прозорої і чистої науки,
Не золоті надхнення орхідеї -
З ласкавости незмірної своєї,
Пошли мені, молюся, дар один:

В ім'я її прийняти мужньо муки
І в грізні дні залізної розплати
В шинелі сірій вмерти від гранати.

1931

МОЛИТВА

Ігумен встав. Брати-домінікани
Двома рядами вийшли з-за столів,
І серце храму - пройняли органи.
І морок сам зайнявсь і задзвенів.

Ось брат один. Страховище іконам:
Руде волосся і ведмежий стан...
Якби він був розбійницьким бароном,
На смерть своїх би катував селян.

Велика міць Твоя, Ісусе Христе,
Коли й його до Тебе привела!
Він молиться... І ніжно-променисте
Щось світиться з-під дикого чола.

1931

ДОН ХОЗЕ

Такі, як перше, профіль цей
І руки, і дитячі плечі,
Та з чорних, дорогих очей -
Байдужість, глум і порожнеча.

“Кармен! Чому? Хтось інший, так?
Усе забути?.. Усе убити?!“
Дон Хозе спечені уста,
Блідий, гризе несамовито.

Бурхливим морем цирк гуде,
І крики в стіни б'ють, мов хвилі,
І ось, усміхнений, іде
В плащі блакитнім - Ескамільйо.

1931

ДЕСЬ ТИ ХОДИШ

Десь ти ходиш, діво невпинна,
Десь цвітуть огнями сліди.
Нікарагуа... Мехіко... Хіна...
І все ближче, ближче сюди!

О, ти прийдеш, прийдеш, багряна,
Недаремне квилить Ремарк...
Для тих днів, як відкрита рана,
Не Мадонна, а Жанна д'Арк.

Досить їх, молодих, здорових,
Що чекають, прагнуть літа,
Що заплатять річками крові
За твої палючі уста.

1931

ЗДРИГАЮСЯ І ЗАЛИШАЮ ФОРУМ

Здригаюся і залишаю форум,
Де гурт сенаторів, пурпuri тог рвучи,
Готовий ворогові винести ключі,
Віддати місто на ганьбу і сором.

За мурами ж, де легіон табором,
Усміхнене юнацтво уночі
Лаштує шоломи, підв'язує мечі
І позира на Курію з докором.

1932

ЗМОВНИКИ

M. B.

Під дверима припали, ждучи,
Загорнулись в завіси червоні.
Наші руки стискають мечі.
Кров прибоєм кидається в скроні.

За дверима ганебна борня...
З сміхом вибігла варта остання.
Ось ні кроків уже, ні огня.
І стихають дівочі ридання.

Ти не знаєш, що час твій прийшов!
Мить - і ринемось ми до покою...

.....

1932

МАЛЕНЬКА КУЗЬКА, КОЛА НА ВОДІ

Маленька кузька, кола на воді,
Невинно-чиста усмішка дитини...
Які тонкі і ніжно-невловимі
Акорди в грудях родяться тоді!

Але, як струни стануть рокотати,
Як арфа вся - сліпучість блискавиць,
У кого ж не віділле кров від лиць,
Хто ж не забуде, що у нього мати,

І все, що може дати пара віч
Під милими тремтячими бровами?
Екстаза віз жене у млу сторіч,
І ми його хапаємось без тями.

1933

ГЕОЛОГІЯ

Ю. Р.

Із книжки грубої, в твердих палітурках,
З гірських пластів, за вікнами вагону,
Пливе на нас симфонія п'янка
Відвічного, надхненого закону.

Котились води, дихала земля.
На сірий намул падало проміння.
Родились і лишали світло дня
Нечувані, потворні сотворіння.

О, скільки зелені, о, скільки душних злив
У грудочці блискучій антрациту!
Яке намисто золотових днів
В одній краплині бурштину укрито!

Не порошинкою хіба твоє життя
В цьому потоці соняшних сторіччів?
Але земля - одвічне воріття,
І переходять вічно речі в речі.

.....

В саду тінистому, в нескошеній траві,
Дзвінким дівчатам, хлопцям ясночолим
Читачи буде солодко нові
Книжки, що нам не розгорнуть ніколи.

1933

АНТРОПОЛОГІЯ

Ст. С.

Також наука... Зжалься, Божа Мати!
Рахуй і міряй, міряй та терпи!
Бери, принось з кладовищ черепи,
Щоб їх якимсь насінням наповнити.

Зате по праці - що за насолода,
Ступаючи в довірливий юрбі,
З'ясовувати недбайливо собі
Походження прохожого народу!

Або, діждавшись слушного моменту,
Перед свічадом, з страхом в очах,
Просліджувати прадідівський шлях
По двох, а то і більше, континентах...

1933

КРАСА, РОЗМРІЯНА КРАСА

Краса, розмріяна краса,
Вже не одягне цю країну.
Хіба, як перше, - небеса?
Так само родяться і гинуть?

Уже не звабити руки
Маленьким щастям, чи жагою.
Уста - обвітрені, різкі -
Зазнали дужчого напою.

Для них, проторюючи путь,
Чи дух не вищу радість випив?
Вони ж ідуть, вони ідуть,
Чиї серця - як смолоскипи.

1933

ЯК СЬОГОДНІ

Як сьогодні: обоз, колони.
Не дорога - наруга!
Батерія. Шістнадцять коней,
Перебита обслуга.

Вранці зірвешся, очі витер, -
“Номери! До гармати!”
Рвати, рвати раннє повітря,
Нерви рвати.

I - по всьому. Ночей безодні,
Сірих днів каламути...
Ясноока Гретхен - ні одна
Не навчила забути.

Бо ще буде, ще буде, буде:
Із туману колони...

Батерія!

1933

Б'Є ТРИ ГОДИНИ НА МІСЬКІЙ ВЕЖІ

Б'є три години на міській вежі.
Вказівка зачеркнула повне коло.
Година їмерла. Але ти скажи:
Не проклену кінцевости ніколи.

Погасне день, і спопеліє ніч,
І охолоне повногруде літо.
Ти ж не бентежся, не затулуй віч,
Дивися прямо, гордо і відкрито.

Хіба це зло, що умира любов,
Що юність кличе старість і скорботу?
Так радісно не знати слова “знов“ -
Усе вперед, вперед без повороту.

Лише тобою, мудрою, дано
Цьому життю пінитись та іскриться,
Кінцевосте, незрівняне вино!
Б'є три години. Проясніть же лиця.

1934

ПЛАСТОВИЙ КАПЕЛЮХ

Він висить в мене в хаті на стіні,
Широкополий, трошечки прим'ятий,
І ось, здається, нині вже вдесяте
Киває і всміхається мені.

Він оптиміст, яких є мало в світі,
І стойка такого не знайти.
От і тепер: - попробував би ти
Шість місяців так на шляху чипіти!

Але - близька вже довгождана путь
По пралісах, по долах і по горах.
Знов дощ і спека, і роса, і порох,
Від кого, а від нього не втечутъ!

На голові, незручно неспокійній,
Він буде озиратись навкруги:
“Ну, й небеса, і де їх береги?
А хмари! А простори вітровійні!

Наплечник - він обвис, немов мертвяк!
А підтягнися, посоромся, брате!
Гедзь пролетів... (мале, але завзяте!)
І що це ноги шкандибають так?“

Увечорі ж - о, де узяти мови!
Ліс - чорна прірва. Небо - оксамит.
А ватра, ватра - дивовижний світ,
Золотоцвітний сад казковий!

.....

Брати, в нас дужий і зухвалий сміх,
Усе пригадане тут - не єдине;
Стежки далекі, сонце й верховини
Ми відшукали у собі самих.

1934

У ЦЕЗАРЯ

У Цезаря, в одній з останніх книг
Про Галлію, холодній і прозорій,
Є незабутнє місце. Він обліг
Аварикум. В одвічному роздорі
Розтерзані галлійці на цей раз
Були невгнуті, і високі стіни,
Від варварів обсаджені гаразд,
Поборювати підкоcheno машини.
Бій був тугий, як, може, ні один,
Всю ніч невгавна боротьба тривала,
І Цезар бачив, як одна з машин
Поцілила на мурі міста галла.

Умлівіч другий вискочив на труп,
Пристріляна машина стяла й цього.
Тоді став третій... І смертельну гру
До ранку спостерігano самого.
І війську, і для Цезаря вона
Лишилася навсе незрозуміла.
Дух - крига і - стихія вогняна.
Плекання тіла й спалювання тіла.

1935

НА ТЕМНИХ КЛАДКАХ СИВОЇ РІКИ

На темних кладках сивої ріки
Б'ють білля на світанку молодиці...
І долітає крізь туман важкий
Їх після тужна і туга, мов криця.

Жінки стрункі і смаглі, що хати
Підводять синьо і беруть коноплі...
І родять хлопців. Хлопцям тим рости,
Стріляти потай, їздити наохляп

І йти наосінь з піснею водно
На шлях до міста, до асентерунку...
Козацька мати! Сховано на дно
Незмінне серце і єдину думку.

1936

МЕЖА

По рівній грани двох світів ідеш,
Що, наче шкло, невидима і гостра.
І тягне, рве глибинами безмеж
Одкрите серце ненаситний простір.

Ступи ліворуч: легкий буде спад,
Повільні луки, мляві серпентини.
Від інтелекту через хліб назад
До жаху і бессилисти клітини.

А вправо ступиш - прірва і провал,
І знову сплеск. І в клекотінні виру -
Лише твій шал щитом проти навал.
Одвага ж, коли ти запрагнув. Віра.

1937

ЯПОНІЇ

На порозі старого світу,
Де брехні і облуди тьма,
Ти встаєш тріпотливим цвітом,
Ніжна молодосте сама!

Ти встаєш. Та незнану силу
Затаїла прозорість рук.
Вигинаєш дівоче тіло,
Напинаєшся вся, як лук.

Мить - і стрільна твої застогнали,
Повили суходіл дими...
Бий їх, кволих, слабих, нездалих,
Остовпілих таких, як ми!

1937

З ОКРЕМИХ ЦИКЛІВ

Чорно-синяву рінь гризучи

Чорно-синяву рінь гризучи,
Нарікає і стогне ріка.
Поруч мене - гнучка і струнка,
Як скельниця оця на плечі.

По узбіччю, поритім від злив,
Кілька хмурих ялиць поп'ялось.
Бистриною підскочив лосось,
Каменюку ведмідь покотив.

Все могутніша мова ріки,
І щороку понуріші дні.
Та в печері, при вірнім огні,
Дві міцні і гарячі руки.

ЗАЙНЯЛОСЬ НЕЗЕМНИМИ ОГНЯМИ

Зайнялось неземними огнями,
Поплило, затремтіло, заграло...
Туга, туга! Без думки, без тями,
Що повітря, здається, - замало!

І нашо, розглядаючи кригу,
Ворожбит починає розмови:
“Перше люди не бачили снігу
І нагими ходили на лови“!...

Ось вже барви - безсило-зелені,
Відкриваються чорні глибини.
А! Дігнати б нам тільки оленів,
Що втікають в лісисті долини!

МАБУТЬ, СУДИЛОСЬ МЕНІ

Мабуть, судилося мені так до смерти самої
Йти все за вами лісами, повитими в мряку,
Класти вогонь свій по другому боці долини.

Вранці - зриватись і бігти над ваше кострище,
Видом тулились до вільх, тихих свідків обіймів.

Мабуть, і там, у понурих країнах мовчання,
Йтиму за вами лісами, повитими в мряку,
Вранці - шукатиму слід ваш у росяних травах.

ПОЛІНЕЗІЙЦІ

Сизим ранком збігайте, стрункі юнаки,
До човнів на лягунах завмерлих!
Хай зірвутися вони, як прудкі павуки,
Розсипаючи лапами перли.

В млосній тузі до моря розквітлого день
Нижче й нижче схилятися буде,
І на березі ревом військових пісень
Бородаті зустрінуть нас люде.

Солов'ями заб'ються тятіви тонкі
На бенкеті відваги і сили,
Щоб дівчата в квітках тут водили танки
І від пестощів ночі п'яніли.

Напинайте рогожі вітрил

Напинайте рогожі вітрил;
Океан - прикидається злим!
Він могутні обійми відкрив
Дітям сонця і дітям своїм.

Там - на півночі: вітер-блакить,
Синій ліс, золота мілина.
Наче з лука стріла, побіжить
Бородатий дикун від човна.

Наш - медово-прозорий бурштин!
Наші - риба і мушлі тепер!
І рятується Півночі Син
У країні великих озер.

РИПЛЯТЬ І КВИЛЯТЬ

Риплять і квиляль двоколесі мажі,
Худоба чорну куряву здіймає,
А голоси важку, неясну пряжу
Снують над степом, сірим і безкрайм.

Земля! Земля! Плодюча, повногруда!
Як та, невірна, де родила мати!
Ти приймеш сім'я вибраного люду!
А дикиуни - їх можна відогнати.

Жінки надвечір поновлять розмови,
Що полуднева спека перервала...
А руки, руки тільки прагнуть знову
Допастися до предківського рала.

ЗНАЮ ДОБРЕ

Знаю добрe: прийде день весняний,
І дуби в зелених стануть шатах,
І сміятись буде сонце в росах;
Прийде він, твій милив, довгожданий,
Той чужинець. Вибіжиш із хати,
Заблищать у тебе очі й кільця в косах.

Я стоятиму, опершися об дуба,
І задумано, уважно буду гратись
У руках стрілою кам'яною.
Ви зібрались. Ви йдете. І любо
Ти мені всміхнешся. Усміхатись
Буде гордо й він, йдучи з тобою.

Не збіжаться в мене грізно брови.
Я не крикну голосно і п'янко.
Не заквилить спущена тятива.
Я піду в ліси, в густі діброви.
Буду в горах променисті ранки
Зустрічати і весняні зливи.

АХ, УЗЛІССЯМ ІТИ ФІЯЛКОВИМ

Ах, узліссям іти фіялковим,
Припадать на коліно при луці,
Чути тужне тремтіння тятиви,
Доганять чорні стріли очима!

.....

Далі бігти, толочити ниви
І, упавши, в солодкій розпуці:
“Друзі, друзі, вертайтеся здорові!”

ЗЛОТНИЙ ПОРОХ

Злотний порох над майданом.
Густо-густо бубон грима,
І тріпочеться сопілка.
Юнаки, з дівочим станом,
З бурштиновими очима,
Не цілуйте ви нас стільки!

Не п'яніть нас: ми вже п'яні
Синьо-злоттю цього неба,
Наше щастя - родить муки!

.....

Хто це став так біля себе?!

Хто це став, напнувши луки,
Сірим муром на майдані?!

Мов лебеді закричали,
А вовки виттям їх стріли -
Крики так знялись військові.
Задзвонили гострі стріли.
Мов листки, листки кленові,
Юнаки майдан заслали.

.....

А уранці пси завили,
Дощ спадав струмками злими,

І вони всі - шкури вбрали.
Ми усі пішли за ними,
Бо в очах вони ховали
Нерозгадані ще сили.

ПРИХОДИЛИ

Приходили. Стрічали шану й страх,
Здолавши багна, пущі і вертепи,
Приносили в приплющених очах
Своє блакитно-зеленаве небо.

Ми не зазнали радости. Були
Їх пестощі рвучкі і небуденні.
Зривалися. Збиралися й ішли.
Їм скрізь були краї ще більш південні.

І діти ці, вони уже тепер
Тікають в гори, наче вовченята.
І в них під чолом - синява озер,
Неспокій хвиль і далеч необнята.

БОГ ЯСНИЙ МІЖ ЛЮДЬМИ ХОДИТЬ

Бог ясний між людьми ходить.
Бог навчає людей роботи:
“Розбудіте, полийте потом,
І уродить земля, уродить“.

А Диявол його не чує.
Загадався, схиливсь на ногу:
“Вепр, забитий з лука тугого,
Коло ватри також смакує“.

Бог рече: “І буде громада,
Мудрі старці, вроочисті свята,
Смирні діти, тихі дівчата,
Любі приятелі-розрада“.

А Диявол: “Не вірте казці!“
І, надхненний, в болючій тузі:
“Дійсна втіха і справжні друзі -
В небезпеці і у нещасті!“

І на землю одні упали.
І схопились другі на ноги.
Закурились по них дороги...
І сліди всі по них пропали.

Долини падають

Долини падають і туляться до ніг,
Звивають завої, відсахуючись, гори.
Наш пружний крок тверда земля доріг
Стрічає стогоном покори.

Чи ж не підіб'єм, не зірвемо ми
І обрій цей, і хмари ці рожеві?!
І вогкий вітер дужими грудьми
Співає на моїм мечеві.

СВІТАНОК

Місяць спадає за обрій,
Корчиться ночі мара.
Нашій ватазі хоробрій
Вже відпочити пора.

Гори здригнулись глибоко.
Крикнули глухо ліси.
Гостре ще, втомлене, око
Згірдне на чари краси.

“Тут!“ - і покірні рабині
Ставлять хисткі курені.
“Слухай, молодший, нині
Нас стерегти меш у сні!“

Хмуро хитнув головою,
Здобич скидає з плеча.
Я витираю травою
Лезо криваве меча.

Вгнулась земля під тілами.
Зойкнула жінка в шатрі.
В мозку тривожними снами
Плинуть пригоди старі.

ЛЕГКО І ЯСНО ЛЕЖАТИ

Легко і ясно лежати з пробитими грудьми
В травах поплутаних, в росах на вогкій землі.
Так всевидюче спокійний мій сон непробудний.
Брови розкинулись вільно на рівнім чолі.

Довго бо йшли ми крізь доли і гори, і кручі;
Світ не радів нам, упертим, бундючним і злим, -
Лінії завжди ламались суворо й рішуче,
Барви навколо лягали камінням важким.

Шкуру й волосся нам теж перестила барва.
Риси суворі на видах врізьбили бої.
... Легко і ясно лежати в поплутаних травах...
Трави і квіти візьмуть собі барви мої.

ПІСНЯ ПРО ВОРОГА

Дуже - тіло його, в шкуратяний затягнене панцер,
Від щелепів до стіп пробігає пружисте тремтіння,
М'язи рук - наче кулі старої слонової кости,
І щетина їжка прикрашає цвяхований шолом.

Не рідкою, ледачою, кров'ю налиті ці жили,
Гідні мужа думки пролітають за поглядом орлім,
Не один-бо учинок зухвальства й п'янкої відваги
Залишив він уже на шляху за своїми плечима.

Слава ворогові, що твоєї ненависті вартий,
Втіха - стріти його на, вузькій для одного, стежині.
Як же засвище в повітрі обточена куля,
Улучаючи в скронь, із прудкої, співучої пращі!

Душа обважніла

Душа обважніла, як жорна,
В полоні страшного і злого.
Земля благодатна і чорна
До решти знесили ноги.

І от її знов розбудила
Хода крутогої пари.
І серцю, як перше, є мило
Стрічати вечірню отару.

Лише ковалі невсипучі,
Куючи від сходу до сходу
Металь небувалий, сліпучий,
Ворожать майбутні походи.

НАДОКУЧИЛИ ВІВЦІ Й КОЗИ

Надокучили вівці й кози,
Остогидли сир і сметана.
Набирають в човні на морі
Чужоземні купці охочих.

Їхній одяг - найкращий пурпур,
Чорні бороди їх - завиті.
“Гей, заплатить щирою міддю
Пребагатий король Крети!”

Чом і справді нам не найнятись?
Будем пить корінені вина,
Одягать шкуратяний панцер
І тримати в палаці варту.

А на острові в морі, кажуть,
Пружногруді жриці Кіприди
Так солодкі пестощі знають,
Що вмирають мужі від щастя!

.....

ОЛЬБІЄЦЬ

Годі! І ліру кидаю на барсову шкуру.
Серце ледаче давно- як фіял без вина.
Пінявий трунок щасливо допито до дна,
Личить же усміхом стрінути правду понуру.

В мене над ложем мій меч в піхві, золотом битій.
Зойкнуло лезо й лягло на брунатність колін.
Лезо - свічадо, і в ньому мій вихід один -
Завтрашній похід, зелені простори і скити.

Завтра ступатимем полем. А стріли, як злива.
Десь кочовник невідомий мою наклада.
В день такий смерть - як цілюща холодна вода.
В день золотий і тяжкий, як аттійська олиця.

ТОВАРИШ

Прискаяв опівночі один,
За ворітьми кидає коня,
Сколихнувся під стріхою дим,
І метнулися крила vogня: -

“Вся передня сторожа... по ній!...
Він умер - непоборний - умер!“...
Тим то захід, як кров, червонів,
І вигукує пугач тепер...

Будь проклята ця підла земля,
Ці яри і дубові гаї!
Я казав: Не іди. Засміявсь
І струснув за рамена мої...

Завтра зійдеться військо на луг
І друїдів громада ясна:
“Хай вполює небіжчиків друг
На останній бенкет кабана“.

Затремтить мені лук у руках.
Як журба моя - гостра стріла.
Як туга моя - осінь лунка,
Що повітря вином налива...

Ти під возом лежиш боєвим
У шоломі, з щитом і мечем...
О, недовго - і возом своїм
Дожену, дожену тебе ще...

ПОЛІССЯ

На осяяних схилах сон-зілля уже голубіє.
Вигинається небо над шумом соснових корон.
Ці бори золоті і ці шуми, що скліплюють вій,
Ці замріяні люди, що слова не чули: закон!

Тут земля тільки пестить, п'янить, вагітніє і родить.
Кожну гілочку млостю налив охмелій тетрюк.
А далеко-далеко проходять тривожні народи,
І стрічається бурею зброя у тисячах рук.

Моє тіло струнке, мов посріблений гін осокору,
Рівно дихають груди, і кров тяжкоплинна, як мед, -
Доки кинуть і нас у степи, у мінливі простори,
Спрага моря, брокатів і збуджений порив вперед.

ВІКІНГ

I

Розвивається долі, в яру, черемшина,
А на річці човни - вже готові.
Я складаю всю зброю і плащ біля тину
І привалюю двері дубові.

Що ж це завтра? Але бо хіба я не знаю?
Знову вітер і хвилі, і обрій!
О, як солодко бути слухняним докраю
Долі владній, рвучкій і недобрій!

II

Налетіла срібна-срібна хвиля
І розбилась на моїм човні.
Враз пройшло мое тяжке похмілля,
І таке все враз - ясне мені:

Сім човнів розбито без розваги!
Сотні тут не вернуться назад!
Там на скелі ждуть синів варяги
І гrimлять, як дикий водоспад.

Во ім'я непомщених в чужині
Заточуся під мечами я.
І блиснутъ презирством сині - сині
Очі тої, що була моя.

ПОВОРОТ

День осінній - наче грецька поволока.
Русь моя! Золототкана Русь!
Вибігайте, припадіть до стремени:
Повернувся князь ваш, повернувсь!

Заячать ворота, наче лебеді,
Відкладуться шоломи ясні.
День і ніч, замріяним метеликом,
Тужно ждатиму тривожної весни.

ЛЮКРЕЦІЯ

... quantum ceteris praestest Lucretia sua.

1

Ось зазвучало серце і, безкрає,
Дзвенить струною радісних тремтінь.
Твої цери тепла рожевінь
Крізь сивий мармур часу проступає.

І очі зрять, осліплені напів,
Ранкову млу батьківщини твої,
Червоний камінь і пісок Ардеї,
І інших серць підноситься триспів.

Вони бо три знайшли тебе очима
І духом намагалися знайти.
І як довіку невимовна ти,
Так буде драма вічно незмірима.

2

Як пригасити пихи тихий жар
І не сказати: “В мене, в Коллятина“?
Хіба згубила згадка голубина
Твого дівоцтва соромливий дар,

Твою дитячість і твою жіночість,
Що чаром двір і хату налили,
І ширість просту і ясну, коли
Твоя туніка падала щоночі?

Хай на обличчі курява боїв,
Хай тіло мліє в боротьбі жорстокій, -
В моєму серці вро чисто розцвів
Мій білий, мій сліпучо-світлий спокій.

І однаково п'янко при дорозі
Шумлять густі Колляції дуби,
І площа, повна римської юрби,
Та нетерпляче військо у обозі.

Вір, до твоєї чистої краси
Мій чин життєвий буде відповідний.
Люкреціє! Яких міцних і гідних
Мені синів ти по роках даси!

3

Нема ріvnі ні в Тарзісі, ні в Сардах!
І серце кров, мов стадо кіз, жене.
Воно також плямисто-вогняне,
Як на плечах ця шкура леопарда.

На всьому світі не знайти ріvnі.
Вся - правда, вся - ясні дари природи.
Як люто я шукав - і не знаходив!
І саме тут затриматись мені?!

Щоб цей величний і холодний стан
Не вигнувся, як балеарські луки,
Не крикнули, не заячали з муки
Оці уста від уст моїх, як ран?

Ні, син Суперба - пан своєї плоті
І розуму, що полум'ям пала, -
Не буде вчинку, що б не принесла
Його жага у дар твоїй чесноті!

Люкреці! Моя проклята мріє!
Ти падаєш? Ти гинеш не сама.
Хай на цім серці з нами обома
Все королівство разом спопеліє!

4

Солодкий голос рветься і здрига,
Але рука несхіблено влучає.
Неслава мужа і моя безкрайя,
Моя, як вітер, голуба туга.

Вже непотрібні добровільні пута
Тому, хто другом бути все хотів.
Народе римський! Золотих катів
Скара на горло завтра серце Брута!

Люкреці! Прозоре, мов шафір,
Воно у грудях в мене скам'яніло.
Яке для нього небо зясніло,
Які простори і верхів'я гір!

О, дяка, дяка, Неземна, Прегарна!
Та ж буде все лише твоїй хвалі:
І мудрий устрій римської землі,
І Поле Марса, і холодна Карна.

Із вірою, що дарувала ти,
Зуміємо для чести консуляту
І плоть від плоти видати на страту,
І гідну смерть для власної знайти.

5

Крізь сірий мармур часу проступає
Твоєї цери ніжна рожевінь.
І розцвітає яблуною він,
І серце дзвонить, серце тихо грає.

І очі зрять, осліплені напів,
Твою ходу крізь землі і сторіччя
В незлічних постатах, незлічених обличчях.
І тисяч серць лунає хвалоспів

Тих, що пили ясні, пінисті вина,
Що, обірвавшись, падали, як звір,
І, зранені, криштально-синіх гір
Черкали гордо крижані вершини.

1935

З АЛЬБОМНИХ ПОЕЗІЙ

Олю мила, хоч сьогодні

Олю мила, хоч сьогодні
Не столоч моїх порад ти:
Будуть цінні, як ні одні,
Я їх важу на карати;
Я їх з досвіду безодні
Обережно буду брати.

Не виходь - це перша рада -
За прислужника науки:

.....
.....

А виходь, коли не сила,
За безжурного поета:
Буде пити, як гориля;
Та згадок про нього й Лета
Не загладить, Олю мила...
Навіть Лета. Оттаке то!

МИЛИЙ ДРУЖЕ, ЯК ТЯЖКО ЗНОСИВ Я

Милицький друже, як тяжко зносив я
Той абсурд, що й тобі ось несу:
Ні за що, ні про що полюбив я,
А одну полюбив за красу.

Але ось, що найгірше скажу я -
Приключиться таке казна-що! -
Що покинув, котру за красу я
Для тієї, котру ні за що.

1926-27

**“Чом не їде той - Могучий-Світлий? -
Виноградник мій стоїть розквітлий“**
(Мотто із старшого вірша, р. 1927)

I

**Він не їде. Сліпучий панцир
Для незнаних горить шляхів.
Янтареві вітражі вранці -
Запорошені і сухі.**

**Тихо сходить фахверк смолою,
На подвір'ї камінь рида.
Ті, що в долішньому покою -
Мають всі звірині уста.**

**Він не їде. І смагнуть лиця:
Не розцвівши, умре любов.
Злотні дні - як густа живиця,
Вечори - як розлита кров.**

II

**Ти пустила свого Васала
У світи по Величне йти.
Фіялкова тиша кричала,
Ворушились гірські хребти...**

**Я пройшов королівств премного,
І - сурмою серце гrimить: -
Дами всі - хотіли земного,
Лицарі - ті хотіли жить.**

**Поздихали в пущах дракони.
Велетні - сягають по пас.
Та єдина не знає скону:
Найстрашніша потвора - Час.**

III

**Щастя, щастя, Далека, Люба:
Нам повік себе не знайти!
Я б мав також звірині губи
І земною б здалася Ти.**

ДОН КІХОТ

(Не любовне. Належно неясне. Тепер модне.

Див. Чирський в Л. Н. В.)

Ви від'їжджаєте. Так просто і природньо
Змінить в потребі Прагу за Берлін.
А я... (Балбес!!) Отож не ждіть сьогодні
Належних слів і відповідних мін.

Ах, Лялю! Я не говорив ніколи...
Це ж глупо так... і соромно... і все...
Котрий вже рік щось душу рве і коле,
І б'є об діл, і вихорем несе!

Я Санчо-Пансом вперто бачу Стеця.
(Я Дон Кіхот, не сірий емігрант).
Котрий вже рік настирливо здається,
Що Тимошенко є мій Росінант.

Ах, Лялю, я не говорив ніколи...
А я ж не раз лежав уже без сил,
Коли мене всі вітряки мололи
“Розгойданістю безупинних крил!”

Воістину засліплено-безоко,
Воістину - завзяття із завзять -
Хотіть життя, брутальне і жорстоке,
Одним лунким девізом розв'язать...

Та годі! Що це я? Ви вернетесь небавом.
У Вас долоні теплі і м'ягкі...
От я колись прийду до Вас на каву,
А Ви розкажете берлінські новинки.
20.VI.30.

Коли, як свічка, догорає рік,
А тут ще й туга другий тиждень мучить,
Буває гарно перейти потік
Містком, що Нусле з Вишеградом лучить,
І в синім сумерку знайомої кімнати
На софі Вашу постать відшукати.

Не знаю, чом, але уже давно
Болюче ясно мозок мій працює.
Давно кохання золоте вино
Холодну кров у скронях не хвилює.
(Чи це заслуга, чи моя провина,
Та я волів - щонайтерпкіші вина.)

Знов Рік Новий. Нові думки і туга...
Так гостро я ці дні майбутні бачу...

.....

Буває часом: мило мати друга,
Що все простив, і вигляд твій, і вдачу,
І зносить в янгольськім терпінні і любові
Твоє pendant Суданському Божкові.

31. XII. 1930

12 год. Потяг.

Панове, не дивуйтесь,
Що я собі така.
Що мене мертвє коло
На грищі очерка.
Також удома в мене
(Спитайтесь Марка)
Тяжка була і думка,
Тяжка була й рука.

I хай собі від зlostи
Mій брат позеленів.
I хай усі колеги
Жахаються м'ячів.
Молодший Стефанівський
В душі, як голь, засів.
I перед ним коліном
Зорю я грища пів.

A в дійсности я ніжна,
I добра, і тонка.
I, може, я покину
Садити тропака.
Знімуся, наче хмарка,
Прозора і легка...
Панове, не дивуйтесь,
Що я собі така.

.....

З САТИРИЧНИХ ВІРШІВ

Метаморфози

Був у мене приятель поважний:
Майже батько, справжній опікун.
Обережний, тихий і уважний -
Не торкався небезпечних струн.

Думав так, як думають загально,
Говорив лиш те, що чути міг...
Жив з женою чесно і похвально,
Добру славу донечок беріг.

І ніхто не сподівався лиха,
І нікого не лякав цей пан;
Тільки щось мій приятель потиху
Подивляти взявся Дніпрельстан.

Там процес, а мій панок пускає:
“Що Єфремов? Дика голова!
Кожна влада силу ту ламає,
Що її фундамент підрива!”

Далі більше, більше проречисто...
Раз так просто до стіни припер:
“Ви”, говорить, “націоналісти,
Стойте в зв'язку із УНР!”

З'їхав з розуму, чи що? Хай Бог боронить!
Ну, та випадок все висвітлив один:
Другий рік йому уже корони
Із Москви ідуть через Берлін!

НУ, ТА Й ЧИСТЬ

Ну, та й чистять, ну, й чухрають -
Бо за діло: не гріши!
Як з гармати, вилітають
Із рядів "товариші".

В того баба вірить в Бога,
Цей - бандитський старшина:
Досі жовта призьба в нього
І підсинена стіна.

Цей - куркуль, та ще й завзятий,
Бо глузуючи з погроз,
Дозволяє поросяті
Підривати наш колхоз.

Цей хвалив горілку царську,
А совєтську зневажав;
Той під квочку пролетарську
Плімутроочі яйця клав.

Цей сякався не рукою
І краватку все носив;
Тих Рябко перед війною
З поліційним псом дружив.

Київ, Харків і Одеса -
Всіх вичищують підряд.
Залишаться: тов. Колесса,
Тов. Студинський, тов. Щурат...

ВЖЕ ЦІЛА ЗГРАЯ ЗБІГЛАСЬ ЇХ

*Академія годується всяким
стервом, на яке збігаються
з усіх боків пси на криваве
весілля.*

C. Єфремов, записник.

Вже ціла зграя збіглась їх
Над чорним і роздутим тілом -
Затонських, Скрипників отих,
Кому здохлятини кортіло.

Бенкет шакалів і гієн...
Хіба не поле пописатись?
Яка нагода ніч і день
Лизати, плямкати, качатись!

Бува й мій пес туди тіка,
Та я сліпим уже не буду:
Наб'ю по морді жебрака
І зажену в собачу буду!

Героїзм в українській усній словесності

Ще сьогодні ми є свідками фальшивого трактування нашої літератури, мовляв, українська література не стоїть на світовому рівні, вона занадто локальна, має провінціяльну закраску і т. д. Закиди смішні. Що наша література не відома так, як, скажемо, англійська - причина цього лежить передусім у недержавності нашої нації; але це ще не доказ, що вона менш вартісна. Або чи "Слово о полку Ігоревім", літописи, Шевченко, Л. Українка, чи новітні українські поети більш локальні, ніж Гомер, Вергілій, Шекспір, Б'єрнсон, Гюго чи Марк Твен? Наші поети співали про Ігоря, Галайду, Вишеньського, Крути та взагалі Україну - а тамті про Трою, французьку революцію, Англію, які ще й на сьогодні більш відомі, ніж ми. Назагал треба ствердити, що звучність літератури стоїть у прямому відношенні до сили державної нації, але ця, здавалось би, наша трагедія, не мусить нас так сильно боліти, бо що торкається творчої сили, літературної активності та пристрасного переживання національних змагів, то в цьому наша література не має вже такої великої причини завидувати... Слава літератури ще не означає завжди її цінності; симпатичність та близкучість не є обов'язково доказом сили літератури, також як екзотичність тем не означає їх глибини.

Ми, що відкинули безнадійність та пасивність наших батьків, найбільше цінимо ідейну глибину та бадьорість нашої літератури. А втім цей здоровий оптимізм, переплетений трагізмом, тягнеться через усі доби нашої літератури. Піднесений настрій, плекання героїчного культу, відданість ідеї та тому, хто її уосібнює, - ось чого дошуковуємося в нашій національній літературі.

Починаючи старою добою і кінчаючи новітніми поетами, тягнеться червона нитка самовідданості та героїчної жертвеності для ідеї. Чи то мітичний Боян, чи співець "Слова", чи літописці, чи кобзарі, чи Шевченко, Л. Українка, Франко, чи нові поети - тон однаково витриманий. Чи це дух княжих воїв, чи дух козаків, чи дух Крут та Базару, чи дух полонин Закарпаття - це все український дух і характер. Чи це тріскот розпечених шоломів та брязкіт мечів, чи блиск вигнутих шабель та сухий тріск самопалів, чи рокотання струн бандури, чи сичання шрапнелів та рев гармат, - це прояв у літературі прагнення нації до вільного життя.

"Українське слово", Париж, 1939.

Дух руїни

Українська історія багата на великі й героїчні моменти, але досить в ній і темних та болючих сторінок, що їх воліли б ми часто вирвати і не мати в цій великій книзі, з якої народ має вчитися славних і добрих діл. Та зріла, мужня суспільність не сміє боятися глянути правді в лиці, зокрема в хвилині, коли дійсність вимагає, щоб її бачити тверезо, а не через рожеві окуляри ідилії.

Вся історія України - це боротьба двох сил: конструктивної, що скупчує українську потугу, щоб звернути її назовні, і руїнної, що розпорощує її у взаємнім самопожиранні та несе розбиття і розклад. А вслід за цим завжди йшло панування чужинців над Україною.

В цій вічній боротьбі творчого будуючого духу зі стихією степу й руїни віrimо твердо, що творчий дух переможе хаос і розклад, звідки б цей не походив й як не проявлявся. Бо інакше не було б змислу в нашему житті і змаганні.

"Будьте! З дороговказу О. Кандиби",
Мюнхен, 1946.

У двадцятиріччя

... революція 1917 - 1920 рр. стала для України великою гранню і межевим каменем її майбутнього.

Найбільшим скарбом, який винесла українська нація з 1917-20 рр. є духовна суверенність... Україна перестала бути іденою провінцією, її духовість відтоді самобутня і самовистарчальна, післанництво цієї духовості в майбутньому. Зрісши у висоти і з них узрівши по століттях чітко шпилі національної традиції, вона знову нав'язала до цієї традиції. Іденою рівна з її найкращими виявами.

Віднайшовши героїчний життєвий ідеал, нація не боїться ніяких уже фізичних ударів. З почуттям вищого благословення на чолі, назавжди рішена на своєму шляху, в революції народжена, сучасна Україна спокійним ликом зустрічає негоду і бурі, знаючи, що вони розвіються, а Вона буде.

“Пробоєм“, Прага, 1940.

Передмова до “Золотого Слова“

Доба наша, підіймаючись на висоти духової напруги, іншими очима бачить теж Україну, ніж це бачили кілька десят літ тому. Те, що губилося в тумані плебейських наук, обрисом гордого замку підноситься тепер над нами. Бачимо тепер наше минуле в його гостроті, натузі й величі,чуємо його близькість і його непереможний тиск... Його заповіт, як густе, глибоке тло звучить для гострого наказу сучасності і остаточно з нею утотожнюються...

Чітка гострість Київського і Галицько-Волинського Літопису та “Слова о полку“, важкий, пишний, багревом пожарів і крові насичений образ козацької України Самovidця-Величка, чи “Історія Русів“ чарують нас безсмертністю героїчної традиції великої, вічно живої нації. Яскраво стає перед нами історична свідомість її,

сперта на ідеї власної підметності та єдності. Маревом підноситься раз у раз її велике призначення.

36. “Золоте Слово“, Прага, 1941.

XIX століття

XIX століття значило в українській історії добу упадку національного напуття, добу затуманення чітких та ясних ідеалів народу мряками загально-російських та всесвітніх ідей. Але найбільші постаті цього часу - Шевченко, Франко, Леся Українка - наперекір духові своєї доби і своєму вихованню, піднімаючись на висоти творчої інтуїції і прозріння, є повновартними та досконалими проявами власне цієї національної духовості. Їх самостійництво, їх революційність, їх непогамована войовничість, вся національність їхньої істоти - про це певно і яскраво свідчать.

Альманах “Сурма“, Прага, 1941.

Українська історична свідомість

“Видите гори сія? Яко на сіх горах возсіяєт благодать Божія“. Так звучить за Київським літописом пророцтво св. Андрія Києву. Почуття посвяченості землі, чинів і зброї - спільноти, таке ж далекосягле своїм значенням, як Боже помазання її провідників. Божа благодать, що сходить на прапори народу чи війська, виключаючи кожний сумнів, - це те головне, що рішає про перемогу...

... приходить нова доба: підноситься козак, оборонець віри християнської на хвилях Чорного моря, під мурами Кафи, Трапезунду і Царгороду і тої ж “благочестивої віри грекоруської“ таки на рідних степах і польських пісках, щоб видати, нарешті, з себе того Зиновія-Богдана, якому “рука Божа на братов, а разом, неприятелів наших савроматів польських вслюди скорої подавала помочі“.

Затрата серед керівної верхівки України почуття беззглядності власних ідеалів і постулатів та їх вищого посвячення чи не найтяжче налягла на Україну в XVIII-XIX ст. Але національна стихія відшукала їх уже 1918 року, і крізь 20-ліття великого зусилля, жертв і боротьби несе, як величний прапор України, у майбутнє.

“Пробоєм”, Прага. 1941.

Український побут

Новітнє українство, віднаходячи і усвідомлюючи собі свою національну істоту, звертається до джерел традиції, глибше, повніше та істотніше схоплюючи її зміст і форму, те стало, що в ній творить невід'ємну, питомену характеристику нації.

Спираючи себе на нашій історичній культурній традиції, що про неї свідчать наші літописи, що її несе наша майже тисячолітня література, театр, музика, образотворче мистецтво, архітектура, наша науково-освітня думка і наша національна церква, новими очима сприймає теперішнє українство теж свою культуру народну, яка творить саму основу національної духовості й культури. Вона бо відбиває ще давніші доби життя нашого народу, які губляться у млі тисячоліть...

... Коштовні скарби української народної культури мають бути повно використані в нашему житті і культурному будівництві...

Альманах “Сурма”, Прага, 1941.

Наші завдання

Треба було відкрити очі, сліпі на дійсність, встановити її мірила й витичити дорожковази нашого культурного прямування...

... Ця переоцінка культурної спадщини з хвилиною, коли українська духовість віднайшла свою суверенність, стала просто конечна. Іншими очима дивимось тепер і на нашу фольклорну традицію, що недавно ще була предметом “етнографічного” підходу. Бачимо в ній основу національної культури, схоплюючи її могутній етнічний та геройчний зміст, співзвучний нашому відчуванню.

Традиція історична знову ж становить невичерпне, заслугою XIX ст. зовсім забуте, джерело національної само- поваги - і духової сили. Дальша справа, що до неї прив'язуємо особливу wagу, це чітке пізнання сучасної нашої культурної дійсності на всьому просторі нашої землі...

“Пробоєм”, Прага, 1941.

Українська культура

По своїй суті кожна культура є національна. Існують тенденції інтернаціоналізації культури, та вони є проти- природні і в функції негативні. Приклад: драгоманівщина - фактичне узалежнення української духовості від Москви, те саме большевизм. Тільки національна культура, оперта на духовій природі та історичній традиції, забезпечує органічний вияв творчих сил одиниці і нації. На неї складається: спадщина віків, сприймана національною духовістю, тобто позбавлена негативних виявів. Основною її прикметою є геройчність. Приклад: ми відкидаємо спадщину сантименталізму 18 ст. як прояв духової слабости... Мусить прийти загальна переоцінка спадщини віків.

“Український вісник”, Берлін, 1942.

Різдвяна відозва

Віра у велику чисту правду, ясне світло високої ідеї в найчорнішу добу тримає горі людські душі, не даючи їм упа-

сти в безодню розпуки і тліну. З неї родяться найвищі пориви й найбільші чини. Це ж струнка нова віра і віра в післанництво своєї землі надхнула українських князів, що молилися, щоб Бог дав їм за християн і Руську землю голови свої покласти і бути причисленими до мучеників. Це ж вона, права віра, кріпила кремезне низове лицарство і дала йому силу стати на прю з найміцнішою Отоманською імперією і разити її в саме серце над звиркованими водами Босфору.

Віра предків і віра в українську правду надхнула Зиновія-Богдана і підняла року Божого 1648 на Польщу буруну Хмельниччини.

Великою вірою горів і говорив Шевченко, і вона збудила увесь приспаний український народ до нового життя.

Висока віра, півстоліття пізніше, вишикувала Базарських Лицарів над розритою могилою, і їх заповіт, заповіт невмирущих 1917 - 1921 років, зродив усю сучасну українську визвольну боротьбу.

Чуємо в собі присутність великої і чинної віри. Бачили й бачимо чини наших друзів, що не вагаються в ім'я її наразити і покласти своє життя.

Жива віра, віра, що не спиняється перед жертвами - та, що перемагає. Тож в найчорніший, блюзнірський час не покидає нас певність нашого остаточного тріумфу.

1943. З вид-ня “Будьте”, Мюнхен,
1946.

Хотіння бути

Хотіння бути, високого напруження воля до національного самоствердження - забарвлює ціле світовідчування українця. Змагання до осягнення мети державно-політичної само собою переноситься на все життя. Могутнє прагнення до осягнення національного ідеалу надає йому вартості абсолютно. А визнання одного абсолюту неми-

нуче тягне за собою ряд інших, встановлюючи систему нерушимих ідей, скалю вартостей. Від нації до одиниці. Так родиться ідеялізм. Він починає характеризувати українське життя і українське мистецтво...

Противенство українського духового життя і нашої поезії - та життя і мистецтва європейського - є безсумнівне. У нас ідеялізм і певність посідання найвищих правд, а поруч з тим матеріалізм Європи і мертві шукання за формою. Тут - войовничість, там - пацифістичні страхи... Україна становить тепер у Європі окрему психологічну область.

Тому треба поставити під знак питання конечність нашої культурної орієнтації на сучасну Європу. Не створімо собі кумира!

Виключне політичне державне становище українського народу дає передумови для творення самостійного і пітомого національного мистецтва. Вартості його вищі від сучасних вартостей мистецтва європейського. Даймо відбутися органічному процесові розвитку, не накидаючи йому непотрібних і обтяжуючих авторитетів...

Радянська Україна! Чи треба сумніватися, що силоміць накинута ідеологія і штучно витворені настрої в додідний час обернуться там у свою противідженість. Радянська Україна мусить піднести наші гасла силою самої діялектики національного дозрівання... Та глибина пережиття, яка впала на долю українського народу в його боротьбі, поразці й пізнішій визвольній акції, так стимулювала його духове переродження, що відтепер Україна стає в авангарді наступу нової світової духовости.

*Календар-Альманах Нового Шляху, Торонто,
1977, с. 81-82.*

ПРО О. ОЛЬЖИЧА ЯК ПОЕТА, ВЧЕНОГО Й РЕВОЛЮЦІОНЕРА

(Уривки спогадів, праць і відгуків)

ОЛЬЖИЧ, ЯКИМ Я ЙОГО ПАМ'ЯТАЮ

Мені дуже тяжко говорити про Ольжича. У той час, коли я почала його більше пізнавати, я не в силі була охопити його величі як науковця, поета і політика. Ці три прикмети єдналися в одній його постаті, а тоді я не була здібною сприймати його розумово, а тільки чуттєво. Дуже загально я знала про його археологічні осяги і ніколи не посміла б узятися за доповідь про Олега Кандибу - археолога. Олег Кандиба - Кардаш, як політик, був віддалений від мене, не дивлячись на те, що я дуже хотіла брати активну участь у націоналістичному русі. Думаю, на це було кілька причин. На початках він напевно уважав, що мені ще багато потрібно вишколу, щоб довіряти мені якісь відповідальніші завдання. Пізніше, з одного боку, може, він боявся, щоб я не видала когось у випадку моого арешту, а з другого, як я довідалася потім, він мав особисту причину. Колись то, вже після нашого шлюбу, він пояснив мені, що він віддав усе для організації: науку, творчість, своїх батьків, своє особисте життя. І коли він приходив на короткий час, до нашого спільногомешкання, йому дуже потрібно було затишку, іншого світу. Підсвідомо напевно він тужив за "Підзамчам". Це був натяк на його вірш, у якому він змалював життя звичайних людей з їхніми радощами й болями, які все ж таки підлягають законам чудодійної природи й незбагненного всесвіту.

Я не літературний критик ані не знавець поезії, щоб дати відповідну оцінку творчості Ольжича-поета. Однаке його поезія дуже близько торкнулася моого життя, про що згадаю пізніше.

Не говоритиму про його політичну діяльність, ви напевно ознайомлені з нею з багатьох джерел. Хочу лише зацитувати декілька уривків із статті Олега Лашенка про життя Олега Кандиби. Лашенко, нескладними словами,

але дуже яскраво представив Ольжича у час, коли перед ним відкривалася дорога до світової війни.

Він пише: “У жовтні 1930 р. отримав Олег Кандиба в Карловому університеті в Празі докторат... У рр. 1926-32 працював у передісторичному відділі чеського Національного музею в Празі...“ і про нього була опінія “наукової сили цілком виїмкової“. “Відбув кілька археологічних поїздок, серед них 6 до Галичини та Буковини. Опубліковані різними мовами дослідження О. Кандиби в ділянці мальованої та шнурованої кераміки неолітичної доби... створили йому авторитет фахівця з міжнародним іменем. В часах, коли ми мали тільки доривочні контакти з американським науковим світом, Олег Кандиба з 1932 р. працював як науковий експерт в європейському відділі Пібаді музею і Фогг музею мистецтва Гарвардського університету. В рр. 1932-33 брав участь в розкопах, що їх провадила в Старчеві, Югославія, Американська археологічна Експедиція...“ В іншому місці Лащенко пише: “Олег Кандиба промовив високою і владною мовою як поет. Дебютувавши вкінці 20-х рр., зразу ж став поруч найяскравіших постатей модерної української поезії. Його вибране ім'я “Ольжич“ набрало для нового, зокрема, молодого читача магічногозвучання і ніби стало другим власним іменем Олега Кандиби“...¹

* * *

Моя перша зустріч з Олегом відбулася в Черношіцях біля Праги, здається, 1924 р., коли мені приблизно було 5 літ. Про враження із цієї доби я згадую у моїх споминах про Ольжича.

Вдруге я познайомилася з Ольжичем наповесні 1940 р. за посередництвом моого доброго знайомого, Олега

1 Олег Лащенко. Життя Олега Кандиби - О. Ольжича. В зб. За героїчну духовість. Матеріали конференції “Зарева“. Нью-Йорк, 1977.

Лащенка, який був близьким приятелем і співробітником Ольжича. Думаю, що Ольжич не дуже був зацікавлений цією зустріччю, ані Лащенкові не дуже спішилося нас знайомити. У розмовах він часом згадував, що треба колись зійтися, але коли?... Я не дуже настоювала, бо, по правді, трохи боялася цього побачення. Я багато чула про Ольжича і ніяк не могла собі уявити, яким чином звичайна, смертна людина могла б з ним говорити про звичайні, буденні речі.

Нарешті ця зустріч відбулася в одній з празьких кав'ярень. Я старалася приховати своє хвилювання, коли ми з Лащенком зупинилися між перегородками перед столиком, за яким Ольжич зосереджено щось писав. Легко нахилена постать і невимовно прихильний погляд: Ольжич встав, щоб привітатися з нами. Тоді вперше я звернула увагу на його очі: сіро-зеленого кольору, блискучі, мов покриті слізовою, ласкаві, усміхнені, добрі. Як тепер собі пригадую: його очі ввесь час випромінювали із себе загадкове сяйво безмежної і беззастережної віри у вічну красу, що знаходиться в природі, а особливо в людині.

Однаке очі ці, залежно від подій, набирали різних світлотіней, які віддзеркалювали його почування і настрої. У Празі, перед його від'їздом на Схід - напрям Київ (здається, червень 1941 р.), його очі світилися завзятістю, жвавістю і самовпевненістю, не покидаючи своєї вродженої ласкавости й доброти. Бувало, в товаристві вони видавали із себе іскри веселої загадковості або жарту, часами насмішки або делікатного дрочення. Співаючи народні пісні, Ольжич дивився замріяно кудись дуже-дуже далеко, а його очі, легко прижмурені, губилися у невідомих нам місцях.

При кінці червня 1942 р., коли я приїхала до нього до Львова, я не віпізнала його очей. На залізничній станції, де він мене стрінув, завдяки притемненому освітленню, я не помітила жадної зміни. Але в трамваї я побачила, що його зір ніби загострився. Не дивлячись на те, що Ольжич стрався ставати спиною до людей, я встигала спостерігати його обличчя і заглянути йому в очі. Ні, це не було сяйво

віри в успіх. Очі його мали колючий, тонкий відблиск, крижаний, холодний, страшний. Час від часу, коли він дивився в мій бік, він намагався маскувати цей погляд, вкидаючи залишки давніх променів, які, мені здавалося, ніяк не зливалися з його тодішнім духовим станом. Кілька днів ми не мали зможи вдвійку поговорити, бо я зупинилася була в знайомих. Перший день у Барановських, а потім у Михалевичів. Здається, аж за три дні ми стрінулися в парку. І тоді він мені сказав те, що його найбільше мучило: він не встиг її врятувати... Він запізно приїхав до Києва... Кілька годин... Кілька годин бракувало... - Він носив на собі тягар вини за смерть Олени Теліги та її чоловіка Михайла. Не тільки це, він також переживав розстріли Рогача і його сестри, Олійника, Оршана-Чемеринського з дружиною, Ірлявського та сорок інших, які загинули під час походу на Схід. Він силувався маскувати свій погляд, але не завжди йому це вдалося. І пізніше не раз стрічалася я з його гострим поглядом месника, з його колючим, страшним блиском очей. Не забуду день 11-го травня 1943 р., коли на площі перед св. Юрієм у Львові загинув Славко Барановський, а кілька місяців пізніше у бункері закатували його батька, старенького отця Володимира Барановського, потім у січні 1944 р. трагічна смерть полк. Романа Сушка - і це все дії братовбивчої руки. Цих людей я особисто знала, але про десятки інших, яких я ніколи не зустрічала, я довідувалася з очей Ольжича. Він наче мстився за їхню смерть своїм гострим, пронизливим поглядом.

Не дивлячись на те, що Ольжич так страшенно старався в моїй присутності бути життєрадісним, веселим та жартівливим, в останніх місяцях 1943 р. його очі мали помітні відблиски страху. Пробувала я себе переконувати, що, може, я помиляюся, може, в його очах відбивається підгрячиковий стан, бо тієї зими він два рази сильно був простудився. Однаке деколи я мала вражіння, що він нервово швидко оглядався навкруги, ніби чекав удару... а в очах неспокій. Неспокій істоти, яку оточено з усіх боків. Раз він пожартував: ніби - пробують його зловити, якщо він

дається. Шукає його гестапо, шукають його комуністи, навіть українці мають його на списку. При цьому він невіразно усміхався, хоч напевно йому не було весело.

* * *

Я відбігла від теми. Повернуся назад до Праги, до кав'ярні. Подавши руку, Ольжич запросив нас сісти. Перед ним, трохи збоку, стояло повне горнятко кави, виглядало, що зовсім холодної. Розмова була безпосередня, мила. Пригадали ми дитячі роки і сміялися. Він мені надмітив, що пізніше матиме до мене справу, що передасть через Лашенка час наступної нашої зустрічі. Записав собі дні й години, коли я мала виклади в університеті. Хоч ця перша зустріч була коротка, я довго не могла позбутися святочного настрою: Ольжич хоче знову побачитися зі мною! Пригадуючи минуле, можу сказати, що тоді це не було романтичне захоплення молодої дівчини. Мені така можливість навіть в голову не приходила, тим більше, що в той час я мала цікаве знайомство з кимось іншим.

Під час наступної зустрічі Ольжич повідомив мене, що організаційно я підлягатиму безпосередньо йому, не Ніні Михалевич, яка тоді була провідницею п'ятки, до якої я належала. Також доручив мені переглянути всю доступну дитячу літературу, вибрати найліпші вірші для дошкілля й укладти декламатор. Про те, що він стояв на чолі Культурної референтури ПУН, я довідалася аж по його смерті.

Впродовж 1940-го року я бачилася з ним кілька разів, не тільки в справі декламатора, але також під час прогулянок, які Ольжич організовував з групою молодих людей в околиці Праги. Того літа ми мали три прогулянки: на замок Кршівоклат (між іншим, тоді з нами був також Олег Штуль-Жданович), у липні - прогулянка в день Івана Купала, а під кінець літа ми поїхали відвідати Уласа Самчука, який працював у лісах біля Будейовіц, на тріянгуляційній вежі. Навіть у наступному 1941-му році, пізньою весною, ми ще встигли, поміж поїздками Ольжича до Кра-

кова, великою групою відвідати Миколу Чирського, який лежав тяжко хворий на сухоти в санаторії далеко під Чесько-Моравською височиною.

Ольжич був романтик. Він зливався із стихією природи й переносив на нас таке саме почування. Без шелесту, майже не торкаючись трави, пробирається він поміж гілками, ловив світлячки й жартівливо клав їх нам, дівчатам, у волосся, брав участь у перескакуванні через багаття, а потім, перед північчю, ішов з нами, вдаючи поважну міну, шукати цвіт папороті. Ольжич дуже часто сміявся, властиво, усміхався і надзвичайно тонко жартував. Ніколи не мав поганого настрою, ніколи не показував утоми й ніколи не виявляв заклопотаности, коли заблудившись у лісах, ми всі ледве тягнули від утоми ноги і докоряли йому, що він хоче нам довести, що земля кругла. Добросердечно усміхаючись, він завжди виводив нас на правильний шлях.

На цьому місці не можу не згадати двох зимових прогул янок. Пригадую першу. Це було, мабуть, у грудні 1940-го року. Четверо нас - Ольжич, Оксана Голубінка-Генгало, Михайло Михалевич і я, виїхавши поза Прагу трамваєм, забрели у засніжений ліс. Ольжич відразу переродився, ніби повернувся до юнацьких літ, а, може, ще далі - до нової кам'яної доби. Здавалося - споконвіку виростав у цьому лісі. Він пропадав і знову появлявся, ніби виприскував з-під снігу. Він звертав увагу на цікаву гілку, на кожну пташку, на кожний слід у снігу. Розклавши багаття, посідавши в затишку від вітру, ми трохи співали, багато розмовляли, а ще більше сміялися. Вертаючись, він жартівливо вхопив Оксану й кинув її у сніг, при тому спотикнувся і сам покотився із насипу в рів. Другу, вже за інших обставин, прогулянку пережила я в Галичині, коли в зимі 1943-го р. ми вдвійку вирушили в маленьку подорож. Відвідавши в Явчому о. Дмитра Хабурського з дружиною, переночувавши, рано-раненько ми помандрували до Дорогова, з метою навістити приходство о. Володимира Барановського. Отець Хабуровський не знав точно, де знаходиться Дорогів, маги ми не мали, то й дорога була нам невідома. Зрештою, доріг

навіть не було видно. День розіллявся соняшний, іскристий, ніде ні душі, тільки наші сліди доганяли нас у глибокому снігу. Ольжич став птахом. Не торкаючись поверхні, він ніби летів. Руки без рукавиць - гарячі. Здавалося, що надворі нема морозу. Він керувався сонцем і, як птах, інстинктом відчував напрям. Поночі ми дійшли до замерзлої річки. Десь там, на другому боці, недалеко, мало бути приходство. Кладки не видно, не знати, кудою переходити, другий берег ледве сіріє, і нема кого спитати. Ну що ж, треба відважитись... По тому боці, при самому березі ми обое провалилися у воду. На щастя, не було глибоко. Мокрі й перемерзлі, пізно вночі ми таки добрели до цілі, сміхом побудивши всіх в родині о. Барановського.

* * *

Пісня завжди була тлом наших прогулянок. Ольжич, який не мав доброго голосу, але мав ідеальний слух і досконалу пам'ять, чи не найбільше з нас усіх любив співати. Він прямо поринав у мелодіях народних пісень з якоюсь первісною самопосвятою, упиваючись їхніми характерними поетичними висловами. Він особливо милувався у старовинних, маловідомих піснях і кожного разу, повернувшись із Krakova, привозив нам нову рідкісну пісню. Моя приятелька Любка Устянович, яка мала музичну освіту, легко підхоплювала мелодію, а за нею я старалася добирати другий голос. Мені дуже шкода, що тоді я не записала слова тих пісень, бо пізніше, у Львові, ми дуже рідко співали, а після Львова мені було не до співу.

* * *

Ольжич був зовсім відмінний від усіх. На початках нашого “другого” знайомства я не раз задумувалася, як може існувати істота, яка не їсть, не п'є, не спить... Я навіть не була певна, чи Ольжич потребував дихати, або доторкатися землі, коли ходив. Від нього випромінювало

якесь надземне хвилювання. Він мав якусь чарівну міць, якою заворожував своє оточення. Він мав довір'я до кожної людини, а кожний, хто стрінувся з ним віч-на-віч, відчував у ньому велику силу. У його присутності, здавалося, розступалися мури й розходилася вода, щоб дати йому дорогу. Здавалося, що він безсмертний і що для нього не існує перешкоди або небезпеки. Пізнавши його близче, я прийшла до переконання, що він стоїть понад усім людством, що ніхто, абсолютно ніхто не може йому рівнятися.

Мені треба було майже цілого року, щоб я побачила перший раз, що він бере страву до уст. Весною 1941-го року, коли він приїхав з Krakова до Праги і ми зустрічалися майже щодня, Ольжич перший раз признався, що він дуже голодний. Ми зайдли до кафетерії-автомату на Vaцлавській площі, де він замовив собі картоплю і ще якусь городину. Я дивилася і не вірила своїм очам! Він єв так, як усі люди! Може не зовсім, бо їв, не дивлячись, що він їсть. Не знаю, чи він навіть відчував різницю смаку в поодиноких стравах.

Можна порахувати на пальцях випадки, коли у нашому спільному житті їжа чи напиток відіграли якусь ролю. Пригадую Новий Рік 1941 р., коли ми обоє пригубилися до одної чарки вина. Пізніше весною, може, в кінці березня цього самого року, у нашій хаті на заручинах ми пили мед, який Ольжич привіз для цієї нагоди з Krakова. Із цим медом пов'язана пригода: пляшка лежала кілька днів у валізці під ліжком і однієї ночі вибухла. Батьки Ольжича, Олександр Іванович і Віра Антонівна, невимовно перелякалися. Не знаю, як Олег викрутівся із цієї халепи. Не дивлячись, що майже ввесь мед вилився, трохи його вдалося Ольжичеві врятувати. Пригадую перший і останній Великдень, який ми святкували разом у Львові 1943-го року. До схід сонця ми пішли посвятити пасочку й пару крашанок, а потім спільно розговлялися. Після цього ми поїхали з пані Нусею і Славком Барановськими до його батьків, родини

о. Барановського, про яких я вже раніше згадувала. Також залишився мені в пам'яті випадок, коли, прийшовши з міста, я застала Ольжича в кімнаті, де я мешкала у пані Дідинської на вул. Головінського, з повним ротом сирої гречаної крупи. Він, бідний, не міг слова промовити, а в очах хитро-винуватий усміх. Мені стало його шкода, думаючи, що він голодує. Але, ковтнувши кашу, Олег запевнив мене, що він дуже добре харчується там, де він живе, тільки йому дуже смакує сира гречка, яка нагадує горішки.

Мушу згадати ще гостину в день нашого вінчання. Це було в Яблінці Вижній біля Турки, 2-го серпня 1943 р. Дружина священика приготувала весільний обід, на якому, крім її родини та нас обох, були присутні тільки наші свідки - Льоня (Елеонора) Грищак, сестра Омеляна Сника-Грибівського, та Василь Починок. Далеко від наших батьків, скромно, без участі численних гостей, в супроводі весільних пісень та щедрих побажань, ми вступили в подружнє життя.

* * *

Зупинюся над поезією Ольжича, яка прямо й непрямо позначила наше життя. Перший раз я прочитала "Рінь", коли мені було 16 років. Ця збірка поезій тоді недавно була появилася з друку й відразу звернула на себе увагу читачів та літературних критиків. Напевно деякі вірші я не зовсім могла відчути, але я часто поверталася до "Ріні" і по кілька разів з насолodoю перечитувала улюблені вірші. З "Вежами" я стрінулася майже в той сам час, що й із Ольжичем. Олег Лащенко перший приніс мені цю збірку, як тільки вона вийшла у 1940 р. Він так захопився нею, що протягом багатьох тижнів увесь час зо мною про неї говорив. Само собою, я також тоді прочитала "Вежі", але до мене не дійшла Ольжичева "екстаза горіння". По правді кажучи, я навіть не зовсім уважала її за поезію. В той час вона здавалась мені дуже твердою. Я дивувалася

Лащенкові, чому він такий захоплений, але не мала відваги йому виявити моє розумування.

Пізньою осінню 1940-го р., одного знаменного вечора, знову ж таки в одній з кав'ярень, я мала зустріч з Ольжичем. Розмовляючи про різні речі, якось несподівано я запитала його, чи він ще пише вірші. Ольжич відповів, що ні. Однаке, сяючи внутрішньою радістю, він із пам'яті продеклямував “Пророка”². Я відчула, що в ту хвилину він відкрив якусь найінтимнішу частину свого “я”. Не хочу тут розказувати, як я відгукнулася на його вірш і яка відбулася між нами розмова. Одне лише мушу згадати, що того вечора ми досиділи майже до 3-ї ранку, аж поки кав'ярня не зачинилася. Здається, цей вечір був вирішальним для нас обох.

У січні 1941 р., далеко від Праги, а саме в Кракові, ніби в трансі, ніби в сні, ніби в ремінісценції чогось нездійсненного, у проміжку кількох днів Ольжич створив одинадцять віршів, які увійшли у збірку “Підзамча”. Дев'ять з них прийшли до мене в його листах. У першому вірші “Яблуня на горі” він ніби вибачається сам перед собою, що він ніби є тут, але його нема, бо він приречений на щось інше. Він бачить яблуню на горі, яка є вкрита квітом, чує звуки золотих дзвонів. Але він не залишить сліду на траві, бо його в дійсності нема, хоч він душою тут зупиняється, щоб спостерігати цю всю красу. Віршем “Пороша”, який прийшов разом із “Яблунею”, він натякнув на щось невимовне й неймовірне. Він мав візію нашої зустрічі біля Києва на Дарницькій шосі й запрошує “іти з ним просто, бо він знає стежку у село”³. У дальших

2 Є два вірші в Ольжича під заголовком “Пророк”. Він продеклямував цей, який починається словами: “Голубіє земля, оповита прозорим серпанком...”

3 Перша версія третьої строфи в листі до мене звучала так:

Ходімо просто. Я тепер би
Ішов куди б там не було.

віршах він усе більше й більше відкривав свої почування, від яких мені робилося млюсно.

В останньому листі перед його приїздом з Krakova прийшов вірш без назви, який мене дуже стурбував. У цьому вірші Ольжич бачить себе щасливим і без журним у щоденному житті, яке стало для нього святом. Але не на довго. Він передбачає свій неминучий кінець, бо так йому писано від Бога. Але він вірить, що ті, які зостануться по ньому - мужньо сприймуть його відхід:

Воно дощем спадає золотим
Тобі на серце, - і життя щоденне
Здається святом, палацом - твій дім.
І кожне діло є благословенне.

І враз не стане. Курява дорог
Встає до сонця, і чорніє лик твій...
Земля широка. Мудрий в небі Бог.
І серце людське - мужнє і велике.

Я ніколи наперед не знала, коли Ольжич приїде з Krakova до Праги. І, цим разом, коли ранньою весною, прямо з поїзду він зайшов до нас, я була до краю збентежена й схвильована, бо між нами були його вірші... Два місяці ми зустрічалися майже щодня. Цей час ні словами, ні піснями нев силі описати. Десять при кінці травня він мусив знову покидати Прагу. Між іншим, це був його

Оттам, за скиртами, повз верби,
Я знаю стежку у село.

Поправлена Олегом версія, яка з'явилася у збірці "Підзамча" 1946 р.

Ходімо так. А я тепер би
Ішов куди б там не було.
Ой, там за скиртами, повз верби,
Я знаю простий шлях в село.

передостанній виїзд до Krakova перед походом на Схід. Прощаючись, він повернувся до свого останнього вірша і ще раз попередив, що перед ним є дуже відновідальні завдання, які є на першому місці, а все інше мусить безоглядно відійти на другий план. Це була умова, до якої я мусила пристосуватися, якщо я хотіла стати його дружиною.

Коли в серпні 1942 р. я приїхала до нього до Львова, він не раз, відповідно до обставин, цитував уривки присланих мені його віршів з теплою, ніжною ласкавістю в очах. Ми вже більше не поверталися до його останнього вірша. Неписана умова між нами стала дійсністю, коли за волею Ольжича, 27-го січня 1944 р. я мусила покинути Львів і від'їхати до Праги...

* * *

Майже всі вірші із циклу “Незнаному воякові” у збірці “Вежі”, уже в 1935 р. передбачали моє місце в його житті.

Чекає спокуса тебе не одна
І повні зрадливої знади
Прозорі озера науки, вина,
Поезії піnnі каскади.

Та де той п'янкіший знайдеш водограй
І плеса синіші холодні,
Як ставити ногу недбало на край
Блакитної чаші безодні?

Ніякі життєві спокуси, ані насолоди не могли дорівнятися почуттю вищоти й всесильності для того, хто стояв на краю блакитної безодні.

Холодних очей твоїх синя вода,
Що бачуть гостріше і далі.
І навіть любов твоя буде тверда,
Як бронза, рубін і емалі.

Вона не зверне тебе в соняшний сад,
Де смокви і гronа сочисті.
Ні кроку зі шляху, ні думки назад,
Ні хвилі даремне на місці.

Далеко в безодні ланцюг поколінь,
Лик часу сіріє і гине.
Тобі-бо самому найвищих горінь
Дано осягнути вершини.

Не знаю, чи він переживав, що переступив свій власний закон, який безнастанно підкреслював у “Вежах”. Він виразно сказав: “Ні кроку зі шляху, ні думки назад“. Не знаю, чи він каявся, що піддався спокусі, яка завела його в “соняшний сад“. Часами, здавалося, він прагнув якось вирватися, одчайдушно наражаючи себе щодня на небезпеку. Він себе призначив у ряди “незнаного вояка“. Він знов, який буде його кінець. Чи він боявся? Не знаю... Не знаю... Мотто його життя, яке він кілька разів повторює у “Незнаному воякові“, - стає його кінцем:

Підеш неухильно, підеш до кінця,
І вибух зголосить твій прихід.

* * *

Між 8-им і 10-им червня 1944 р. Ольжича не стало. 22-го липня помер його батько. 31-го липня народився його син.

Пасли пастирі

(Кант про Почаївську Божу Матір)

Наспівала: Катря Кандиба

Гарм.: І. Садко

Sostenuto

The musical score consists of three staves of music in common time, key signature of one flat. The top staff uses soprano and alto voices. The middle staff uses soprano and alto voices. The bottom staff uses bass and tenor voices. The music is divided into three sections by double bar lines. The first section starts with a dynamic of *p*, followed by *cresc.*, then *dim.*. The second section starts with *p cresc.*, then *dim.*. The third section starts with *p*, followed by *cresc.*, then *dim.*. The lyrics are written below each staff, corresponding to the vocal parts. The music features various note values including eighth and sixteenth notes, and rests. There are also slurs and grace notes.

Гм...
Пас - ли пас-ти - рі
у-ви-ді - ли Бо - жу - ю

вів-ці на го - рі. На тій ска - лі сто - пу зна - ти,
Ма - тір на ска - лі. там сто - я - ла Бо - жа - я Ма - ти.

З ней во - ду бе - руть, всім вір -nim да - ють.

Пасли пастирі вівці на горі.
Увиділи Божую Матір на скалі.
На тій скалі стопу знати,
Там стояла Божая Мати.
З ней воду беруть,
Всім вірним дають.

У неділю вранці браму облягли,
Паломників главу ізтяли.
Він взяв, несе свою голову,
Матері Божій даде славу.
Пред образ паде,
Дух свій предаде.

Одна з пісень, яку в 1940 р., після своєї подорожі, О. Ольжич привіз до Праги. В переселенчому таборі, Новий Ульм, Німеччина, 1947 р. Катерина Білецька-Кандиба наспівала цю пісню композиторові І. Садкові, який її записав і гармонізував. В Торонті, 1991 р., композитор Василь Сидоренко її зредагував і фахово переписав.

В. Державин

У нашій літературі, що впродовж цілого XIX ст. зберігала щільний контакт із героїчним епосом козацьких дум, а за ХХ позначилась героїчною тематикою І. Франка, Лесі Українки, Ю. Липи, Ю. Яновського, Є. Маланюка, М. Чирського і багатьох інших - визначення поезії О. Ольжича як поезії національного героїзму може викликати подив. Адже героїзм, за емоційною природою своєю, скрізь той самий. Проте героїчна тематика - це ще не є героїчний світогляд. Поезію Ольжича героїзм не лише скрізь тематично просякає, але й становить її творчу психічну домінанту. Це героїзм органічний, незалежний від зовнішніх чинників і, сказати б, абсолютний. У героїчній тематиці інших наших поетів і белетристів незрідка відчувається, що це промовляє героїзм людини національно покривданої, отже, наколи не вимушений, то, принаймні, якоюсь мірою зумовлений тими чи іншими історичними подіями та ситуаціями. Героїзм у поезії Ольжича - вільно обраний і вільний усякого розрахунку, всякої думки про духову чи іншу нагороду: він сам - своя найвища й, суттю кажучи, єдина гідна нагорода, нагорода, що вища навіть за славу...

... Гадаємо, що ніхто й ніщо не впливає на національний світогляд глибше й плодотворніше, як великий поет і великий мислитель - зокрема, коли це герой, що заплатив своїм життям за вічність своєї ідеї. Отак вчення, життя й геройчна смерть Сократа поклали непроминутий відбиток на цілий світогляд греко-римської античності. Не складатимемо тут пророцтв і не вирішатимемо, чи має поезія Ольжича посісти в нашій національній літературі найближчого майбутнього таке керівне становище, як Шевченкова - за XIX ст., або ж І. Франка й Лесі Українки - на переламі минулого й поточного віків; обмежимось об'єктивною констатацією, що вона того гідна, бо становить наш національний прапор, наше найглибше національне слово в поетичному мистецтві. Нехай же править вона за нехібний дороговказ нашому національному письменству прийдешніх поколінь!

*Передмова до кн.: О. Ольжич, Величність.
Чікаго, 1969.*

Ю. Бойко

Особисто я знов Ольжича мало. Зустрічей в чотири очі було лише дві. Вони були дуже змістовні, стосувалися конкретних політичних завдань, світоглядові проблеми були порушені лише скраєчку, а поезії в наших розмовах припало найменше місця. А пізніше - контакти лише через підпільників-кур'єрів.

Та Ольжич залишився переді мною живою людиною. Бачу його задуму, його струнку постать, стримані рухи, фотогенічне обличчя, вміння слухати мову іншого. Можливо, що й скромну стриманість або соромливість? Здається, що так! І цей живий образ людини, доповнений тим, що говорилося про нього з глибокою пошаною в нашему підпільному середовищі, зливається з тим, що я читаю в його поезіях, і якось легше мені проникати в їхню

життєву й мистецьку правду, зачерпнувши досвідом Ольжичеву епоху...

... Ідейно і як поет формувався Ольжич у повоєнній, поверсальській епосі. Навколо себе бачив наростання брутальнosti, нелюдяности європейських тоталітаризмів, безхребетність демократії, споживчу психозу масової людини, втрату інтересів до естетичних і культурних вартостей взагалі, розпаношення пересиченої сексуальності. В літературі владно панував експресіонізм і інші дуже проминальні “ізми”. Ольжич світоглядово напевно був чужий експресіонізмові, не згадуючи вже про інші деструктивні течії. Навряд чи існував якийсь завершений експресіоністичний світогляд. Був у ньому поклик знайти нову людину, був ще й постулят: вимога енергійної дії. Дії в якому напрямку? Амплітуда коливання була поміж релігійною і комуністичною свідомістю. Підносився принцип всесвітянства. Ні, це не пасувало Ольжичеві!..

... Ольжич бачив світ, як сталу змінність історичних циклів, у цій змінності він знаходив світову системність, що вимагала б ясної класичної форми.

Він, як поет, надзвичайно пружний, як Українська натягнена тягива. Він бачить неминучість трагічного, він не боїться кінцесвітнього у вселюдському універсумі, але за ним, за обривом у прірву, у далечині він бачить світлосяяний початок, і в золотій короні цього нового світу - Україну. Отже, його романтика, насичена трагічно-оптимістичною історіософією, не досить звичайна для української поезії.

*O. Ольжич як поет. - Український історик,
1-2, Нью-Йорк-Торонто-Мюнхен, 1986.*

Є. Маланюк

Не треба бути занадто чулим, щоб відчути під твердим “княжим” панцирем Ольжичевого слова ліричний жар справжнього почуття. Поет його вміє лише закути в

майже епічну форму, вміє над тим почуттям панувати. В стрункій стриманості поезії Ольжича, в мужній міцності і якійсь справді нордичній чистоті її духа і, врешті, в цілковитім браку всілякої барокковості - полягає найбільше значення творчості Ольжича, поета української сучасності й співця українського завтра, де ані "цвітам", ані "зідханням" напевно не буде місця, бо "дoba - жорстока, як вовчиця".

В своїй творчості Ольжич якнайменш зраджує риси в ч о р а ш н ь о ї традиції. "Традицій" Ольжича треба шукати глибше і дальше: в антиці, в українськім і все-європейськім середньовіччю і навіть передісторії України. Це та лінія в сучаснім літературнім процесі, яка, кажучи словами "Слова о полку", має зв'язати "оба полы сего времени". І коли покійний Дараган, або Мосендж і Зеров, робили це тільки в царині тематики, то вже Липа поглибив це "зв'язування", пра-вда, щодо середньовіччя, і в області слова. В тім "ренесансовім" напрямку йде Ольжич, дедалі виразніш вирізьблюючись на тлі літературного процесу, яко постать самостійна і несподівана. Отже "нетрадиційність" і "несучасність" - що такому читачеві можуть показатися, ще більш підкреслюють в нім поета сучасного *par excellence*.

*З рец. на зб. "Рінь". - Книга спостережень,
Том другий. Торонто, 1966.*

У. Самчук

На відміну від свого батька з його співчую лірикою, Ольжич хотів бути маломовним, простим, кам'яним... Звичайно мовчазний, висловлювався коротко й уривно, міг сидіти в якомусь куті серед свого товариства, витягнути вперед довгі ноги в погано чищених черевиках і читати, а

то й навіть писати на коліні свої шкільні завдання, а в тому і свою університетську іспитову працю.

Одягався скромно, неуважно, поводився безпретенсійно, свідомо, знати собі ціну, в розмовах міг вставити якийсь вислів, що його опісля повторювали й цитували.

Мої з ним особисті стосунки, від першого дня нашого знайомства і до самого їх кінця, протягом шістнадцяти років, відзначалися особливою ріvnістю. Ніяких перебоїв, ніяких зривів. Дружня, аж до братерства, співпраця. Десь на початку 1930 року, нас поняла ідея зробити разом кругосвітню подорож, що було безнадійним підприємством, яке однаке ми довго не хотіли визнати за неможливість. Думали було пуститися в дорогу навмання, але це значило потрапити в конфлікти з різними границями, що для нас, бездержавних і безгрошових, творило особливі труднощі і могло скінчитися особливо не комфортабельно. Не забули й найулюбленишої мрії всіх таких мрійників - найнятися десь на корабель кругосвітнього рейду, байдуже в якій функції, але де його такий корабель знайти? Чехословаччина не мала до морів ніякого доступу, до того в той час над світом бушувала винятково злослива господарська криза, так що у причалах всіх країн половина кораблів стояла без руху і цілі, орди безробітних матросів вешталися по вулицях у пошуках праці.

Отже, наша кругосвітня затія мусіла безнадійно збанкрутити, що й сталося. Залишилась звичайна, щоденна, емігрантська буденщина. Студентський дім, академії, відчити, лекції... І всілякі амбіції... Я, наприклад, писав... "Волинь", "Марію", "Кулака". Взимі на моїй квартирі невідповідна для людського тіла температура, тому робочий кабінет переносилося до Студентського дому з його просторою студійною залею, у якій за столами, під лямпами, що звисали зі стелі, завжди сиділо чимало молодих людей, занятих хто чим - фізикою, анатомією, геодезією, які годинами непорушно й безмовно були погрузлі у свої виміри бачення, що було для мене особливою вигодою, бо

я міг знайти тут і тепло, і тишу, і комфорт. Тут також знаходили мене мої друзі, а між ними і Ольжич.

Коли у нього, між його археологічними заняттями, виrivалися шматки його віршів, він, як і всі поети, любив поділитися ними з кимсь зі своїх близьких. Він робив це дискретно й між іншим. “- Хочете послухати мої останні?“ - міг він сказати, коли ми проходили головною залею Студентського дому, яка завжди кишіла молоддю. Ми знаходили спокійніше місце і він, своїм глухим, низьким голосом скандував...

Філософія землі, як основи буття і автентичність людських родів минулого, були близькими його світоуявленню, ми могли годинами обговорювати цю тему і, звичайно, Ольжич романтизував минуле, яому здавалося, що людина минулого була суцільнішою, її інстинкти були чистіші, її дії були послідовніші й правильніші. Природа й людина гармонійно вкладалися в систему його космосу.

*Лицар без страху й догани. - Календар-Альманах
Нового Шляху. Торонто, 1977.*

Л. Винар

Після одержання докторату в 1930 році Олег Кандиба віддає себе повністю науково-дослідчій і педагогічній високошкільній праці. Без перебільшення можна ствердити, що цей час до вибуху Другої світової війни є золотою добою його наукової діяльності і творчості, яка охоплювала різні країни в Європі, а також в 1938 р. Америку. В тому часі Олег Олександрович співпрацює в різних наукових установах, публікує свої наукові праці в престижних міжнародних наукових виданнях, бере участь у різних наукових з'їздах, провадить систематично свої археологічні дослідження і в міжнародному науковому житті здобуває собі авторитет здібного, молодого археолога-спеціаліста європейської неолітичної кераміки.

Якщо взяти до уваги, що цей період охоплював приблизно дев'ять років його діяльності - тоді можна прийти до висновку, що О. Кандиба в короткому часі дав тривалий науковий вклад в українське наукове і міжнародне життя і став видатним українським науковцем.

Не можна переочити, що його наукова праця розвивалася паралельно з його поетичною творчістю і суспільною, культурницькою і політичною діяльністю в 1930-их роках. Ці різні ділянки активності О. Кандиби часто були внутрішньо між собою пов'язані. Наприклад, існує безпосередній зв'язок між його археологічною працею і тематикою деяких поезій Ольжича. Подібно справа мається з його науково-організаційною і суспільно-політичною діяльністю в тому періоді. На увазі маємо його ініціативу в організації Українського Наукового Інституту в Америці. Таких прикладів можна б знайти більше...

... Обговорення наукових доповідей видатних українських археологів і антропологів вказує на те, що О. Кандиба критично підходив до різних гіпотез і також мав власні скристалізовані археологічні концепції і не вагався на форумі наукових конференцій ставити свої власні гіпотези та наукові висновки. Тоді він мав всього 25 років...

... Декілька слів про характер і “ораторський стиль” доповідей науковця. О. Кандиба виголошував свої наукові доповіді ляпідарним науковим і, як згадував М. Антонович, “прозорим стилем”. Говорив він коротко, ясно, і це робило позитивне враження на слухачів. Цю ляпідарність вислову О. Кандиби зауважуємо також в його поезії та інших ділянках його діяльности.

*Головний період наукової діяльності
О. Кандиби. - Український історик, 1-2,
Нью-Йорк-Торонто-Мюнхен, 1986.*

О. Лятуринська

Назверх він скромний і стриманий, дає другим говорити за себе, але все довкілля відчуває його перевагу і зверхність.

Та його божеська простота! Ніколи він не давав комусь зрозуміти свою елітність, вивищеність над кимсь. Але це відчувалось, хотів він того, чи ні, і, може, якраз через ту його божеську простоту.

Особисто мені він здавався “надлюдиною“. Я заперечувала в ньому навіть усі щоденні потреби, як от, наприклад, потребу їсти. Це не погоджувалось з моїм уявленням Ольжича, хоч до цього він не давав жодної спонуки: тримав себе завжди так природно.

“Неділя“, Швайнфурт, 3. 3. 1946.

С. Гординський

Його, як і його сучасників генерації число 2 - різить від попередників більша зрівноваженість, у противагу їх хоробливому перечуленню “принципіяльний оптимізм“ творчості і взагалі той новий духовий комплекс, що існує вже в крові, як щось очевидне й самозрозуміле, що вже зайво доказувати. Ніхто майже з тієї генерації не стає вже на естраді з декламаціями про свою непохитність та незломну гордість. Ольжич під цим оглядом - класичний.

Тим саме поет близький до життя, бо по суті людина і поет цікавлять нас однаково.

А в нас, коли українська (духом) творчість за Збручем вже не існує, коли такі чільні поети, як Рильський, українські тільки мовою, якою пишуть, - кожна індивідуальність по цей бік набирає тим більшої для нас вартості.

Поет другої генерації. - “Назустріч“,
Львів, 15 лютого 1936.

Є. Ю. П(еленський)

Стає перед нами поет суворого життя, що в простих, але надиханих крицевою силою віршах маює перший, одвічний закон буття: боротьбу.

В стисло означеному колі його уяви встають постаті прийдешніх епох, від кремінної до пізньоримської, але найбільше милується він, найсильніше прив'язаний він до бронзи. Надихані якоюсь буйною первісністю бронзової епохи, вичаровують Ольжичеві вірші поза поетичними образами, поза дужими постатями, поза великими подіями минулого, посмак сенсу життя, такий гіркий, але й такий любий, болючий, але і радісний і - надівсе - правдивий.

Все ж, читаючи Ольжичеву збірку, відчувається, що далеко не все сказав він з того, що мав і може сказати. Тож ждатимемо, аж цей поет великих ще невиявлених можливостей стане перед нами на весь згорт.

*Рец. на зб. "Рінь". - Новий Час, Львів,
10 лютого 1935.*

Barro (псевд.)

Йому вдалося створити такий світ, який говорить своєю власною мовою, дихає власним життям. Нас вдаряє те, що Ольжич здобув таку потрібну в мистецькій творчості суверенність супроти оточуючого світу і супроти власних психічних переживань. Це є обумовлене культурно-історичними та соціологічними передумовами. Поет згіс і виріс із нового українства і дав його здвигові прогарній вислів. Коли ще до цього прилучається особиста висока культура автора, то не стане дивно, що в цій збірці знаходимо сувереною рукою створений свій світ, надиханий могутнім динамізмом. Це видно вже з перших строф збірки. Ольжич вміє рінь оживити в незвичайний спосіб. Це вже не мертвє каміння, але вислід борні в природі,abo

радше таки сама борня. Ще більше оживає в поета старовина в музеї, листки історії, ці “уривчаті передвіку аннали” - а це все стоплюється в дивну поліфонію життя.

У своїй збірці замкнув Ольжич багатий світ. Тут знайдете ремінісценції передісторичних часів, подих старовинного світу, деякі моменти з мандрівки народів. У цей світ врізується органічно наша українська дійсність з її готичним ростом вгору, а з неї бачимо розкішну візію майбутності.

Тут же виступає вже життєвий трагізм, глибокий, правдивий, а своїм духом рідний життєвому трагізму нордичної Едди.

З поодиноких віршів і строф росте будівля Ольжича, багата на високі мистецькі вартості. У протилежність до деяких інших українських поетів, що великим багатством вичаровують нераз навіть величаві образи, можна назвати Ольжича, хоч як парадоксально це слово звучить, - мовчазним поетом глибини.

Поет глибини. - Обрії, Львів, 6. 11. 1936.

Ю. Лободовський

Головно Ольжич, автор, зрештою, однієї тільки й то дуже малої книжечки віршів, заслуговує на пильну увагу і то, як з огляду на велику поетичну культуру, як теж незвичайно чистий, класично-ясний і чіткий тон, що проймає усі його твори. Повна гармонія змісту й форми, почуття міри, ідуть у парі з великою пластичною висловністю, завдяки якій авторові візії, що виявляють його археологічні й історичні зацікавлення, лишаються назавжди в пам'яті.

Класичний і мистецький авторів релятивізм наказав йому далеко йдучу об'єктивізацію національної долі, що ніколи не виступає безпосередньо, але захована під псевдонімами історичних епізодів старовинного та середньовічного минулого.

А під тією тематичною поверхнею відчувається схований, метафізичний неспокій авторів, що різьбить його

поезії вглиб і отвирає їм безкраї перспективи. Все це спричинює, що малий томик Ольжича дає найкраще поняття про психічний характер української поезії, яка перед невидною її захованою в мороці прийдешньою долею українського народу лине високо, як Самотрацька Ніке перед човнами Темістокля, що пливуть до заливу Саламіни добувати перемогу.

*Добувати перемогу. - Кур'єр Поранни,
24. 10. 1937. Переклад "Напередодні",
Львів, 30. 10. 1937, ч. 2.*

Ю. Шевельов

Книжка Ольжича - трудна книжка. Трудна тому, що про трудне життя поетове написана. І трудна для сприймання. Бо це книжка справжньої особистої лірики, не барабанної і не гістеричної, а лірики гордовито-скромно захованої в собі. Цей ліризм треба у Ольжича розколупувати, розшифровувати, як треба це робити, скажімо, з лірикою Миколи Зерова. Біограф скаже колись, чому половина віршів книжки датована двома днями 25-26 січня 1941 року.

Але вже тепер, коли прочитаєш книжку вдумливо і повернешся до неї, і перечитаєш, то розкривається дуже багато. Розкривається висока насолода від справжньої поезії. Розкривається якась стороння велич Ольжичевої душі. Розкривається і тематична єдність книжки, пройнятість її одним комплексом думок і почувань, надзвичайна стрижневість її.

“Підзамча“ - цілісний збірник, з якого наші поети можуть повчитися, як не нанизувати вірші в збірку, а як конструктивно будувати збірку.

І, звичайно, помиляється автор передмови до збірки, коли говорить, ніби вибачаючись, що “Підзамча“ - інтимніша своїм змістом і тоном від попередніх збірок Ольжича. Це така інтимність, яка багато варта. Це жива душа в державній бронзі. Це вміння поєднати суб'єктивне і об'єк-

тивне, особисте й загальне, інтимне почуття і політику. “Підзамча” - твір поета великої зрілості й сили. Воно показує нам, як непоправно багато ми втратили в Ольжичеві.

Сліпуча думка, наче лезо гостра (Посмертна збірка О. Ольжича). - “Орлик”, Берхтесгаден, р. 2, ч. 1, 1947.

Я. Шумелда

Цілковитий перехід Ольжича від науки до політичного життя не був випадковий. Він робив його свідомо. Його закликав до служби на цьому відтинку народ, який стояв перед смертельною загрозою. Політичне життя (цього, може, він був і несвідомий) вимагало від нього внутрішньої рівноваги, поваги до тривалих людських духових і суспільних вартостей, його послуху наказам своїх випробуваних історією зверхників, його кришталевого характеру, його скромності, його життєвого досвіду. Людей покрою Ольжича не могли подолати жодні трюки, ні гори золота, ні примари слави, ні навіть, як вже знаємо, мариво смерти. Все це було помітно з кожного його слова, зожної зустрічі з ним, з його способу праці та взаємин з його співробітниками та зверхниками. І в цьому, що важко було інколи пізнати інтелектуально, лежав його вплив на українське політичне життя в роках 1938-44. Ольжич був антитезою до анархізму і варварства.

Людина, яка знала добре індивідуальні й суспільні коріння різних суспільно-політичних доктрин, не могла сліпо орієнтуватися на жодну з них. Її знання історіософії українського народу, провалів української державности та різних зовнішньо-політичних орієнтацій, які загнали народ в неволю та не давали змоги визволитися від чужих тенет, - відкидали також наївну орієнтацію на зовнішні сили. “Нарід, який вірить, що якась сумежна країна або імперія збудує йому державу, - твердив він у 1938 і пізніших роках,

- ніколи не зможе стати на власні ноги і буде завжди паралітиком, а його політичні групи будуть задніми колесами для чужих агентур“. Не вірив він у жодні політичні універсальні ідеї. Всесвітніми були прагнення поступової частини людства здійснити такі засади, як повага однієї людини до другої, реалізувати народовладність у світовому розмірі, розгорнати не лише матеріальне, але й культурне буття людей, народів і людства. Тому Ольжич уже в 1941 році почав популяризувати гасла: “Свобода народам, гідність людині“. У творенні української ідеології він стояв на становищі, що вона повинна бути спрямована на розгорнення повноти життя українського народу... Уся увага Ольжича від осени 1938 року була сконцентрована на східній і осередній землі України, де він народився та провів юні роки... Цей останній період продовжувався до кінця війни в Європі. Всі періоди праці та боротьби спрямовані були проти колонізаційного плану А. Гітлера для України і на прогнання німецьких окупантів з України. “Українські землі є життєвим простором українського народу“, - було кредо Ольжича.

Чому загинув Д-р О. Ольжич у концентраційному таборі. - Український історик, 1 - 4, Нью-Йорк-Торонто-Мюнхен, 1985.

Я. Гайвас

Небритий, з гарячкою в очах, прихриплим голосом говорить Ольжич. Вінходить з одного боку стола, а я з другого, щоб контролювати схвилювання. Нагло зір мій падає на книжки, що на кріслі, а за ними захований наган з відкритою коробкою з набоями. Мені майже зробилося смішно. Що цей поет робив би з тією холодною сталлю та такою кількістю набоїв, якби нагло заіснувала смертельна небезпека?

Але поет скінчився. Десь у часі походу на схід, на нічних

постоях чи перепочинках похідних груп, в часі балачок із сільськими хлопцями, чи ремісничими челядниками, або, може, після зустрічі з Оленою - не стало Ольжича-поета і археолога, а народився Ольжич-революціонер, політичний діяч, людина, що кермує смертельною боротьбою, завдає важкі удари і готова кожної хвилини від удару загинути.

Ольжич, мабуть, помітив, що я побачив наган і, може, відчув хід моїх думок, а, може, мені тільки це здавалося, що на лиці в нього промайнула усмішка. Може, це тільки нервова конвульсія лица, скорч м'язів.

- Кого арештували, а хто врятувався?

Розказали собі, як самі врятувалися. Опісля вилічували прізвища тих, що впали, і тих, що уникнули цього. На кінець догадувалися. - Що ж, - каже Ольжич, - не буде легко... Але спробуєм продовжувати своє діло.

- Спробуєм! - вирвалося мені з уст.

Ясно було, що тепер не жарти. В мене особливо важко: матір і дружину забрали гестапівці, як закладників, двоє маленьких дітей ще не вирвані з лабет гестапо, яке засілося при головному вході до будинку у почекальні лікаря Д-ра Кулика. Щойно треба спробувати їх вирвати. Зі зброєю в руках поки що було б крайньо нерозумно і безнадійно. Треба шукати інших засобів. Цієї самої ночі, чорним ходом сестра і брат дружини моєї, в м'якому взутті, щоб зберегти абсолютну тишу, зайшли в будинок і - діти врятовані. Гестапівці чекали ж, озброєні по зуби, аж до ранку. І напевно дочекались доброго прочухана від своїх зверхників.

Нашим першим завданням було перевірити всіх людей, що залишилися на волі, та всі пункти, які не виявилися розконспірованими... Удари були важкі, але, на щастя, залишився чисельний і надійний молодечий нарибок, дівчата й хлопці, відважні, інтелігентні та рішучі. Можна буде продовжувати боротьбу...

Великих зусиль вимагав постійний контакт з нашими повстанськими групами та керування ними... Олег Ольжич з типового поета в той час виріс в типового революційного

діяча. Обережний, передбачливий, рішучий, затоплений у виключно політичній проблематиці. Звернення, листи, інструкції його пера з того часу змістом і стилем мають характер продукту політичного професіоналіста.

*В роки надій і безнадії. - Календар-Альманах
Нового Шляху. Торонто, 1977.*

Є. Мастикаш

Восени 1939 року О. Ольжич перебуває часто в Krakові, де концентрується в той час українське життя. Його праця в Krakові, широкі зв'язки приносять щораз зростаючі плоди. Тут він у рамках Культурної Референтури розвиває Комісію державного плянування. Всі, хто міг у цій важливій праці внести свій творчий вклад, всі, що були охочі прикласти рук до великого діла визволення свого народу і побудови його держави, знаходили в Ольжичеві найкращого друга й найвідданішого співробітника та керівника. Ще сьогодні, серед нас, багато з тих людей активно працює в українському житті, і не раз у їхніх виступах, в стилі їхньої праці, в їхніх спогадах про недавнє минуле згадується О. Ольжич.

Під кінець вересня 1941 р. пронеслась Києвом вістка, що до столиці України прибув О. Кандиба - О. Oleсь. Від 1933 р. твори О. Oleся були заборонені в підсоветській Україні, як буржуазно-націоналістичні. Та можна було заборонити й знищити книжки, але вирвати з серця і пам'яти пісні, чудову поезію, надхненну любов'ю до рідного краю та до свого народу - цього не могло зробити навіть, на той час "всемогуче", НКВД. Український Київ пам'ятав О. Oleся, знав його поезії. Тому так дуже численні мешканці його схвилювалися вісткою, що він приїхав до міста. Незабаром вияснилося, що приїхав не О. Oleсь, а його син О. Ольжич.

Від того часу скрізь, де тільки пульсувало українське

життя, можна було бачити високу, струнку постать Олега Ольжича. Хоч могло здаватися, що в ньому нічого надзвичайного немає, цієї людини не можна було не помітити. Хто раз побачив його, приглянувся його різьбленому, виразному обличчю, поглянув у його ясні, спокійні, доброю налиті очі, той назавжди зберіг цю картину в собі. В його погляді перехрещувалася глибина і м'якість моря з гостротою сталевого леза.

В жовтні 1941 р. створено в Києві Українську Національну Раду... В тому ж жовтні 1941 р. за його ініціативою і при його активній допомозі почав у Києві виходити український щоденник “Українське Слово“. Його редактором став син Закарпаття Іван Рогач, що вкоротці життям заплатив за це. Невідоме було близьке майбутнє, невідома була доля, яка зустріне Київ і Україну, і тому “Українське Слово“ було тим соняшним промінням, що засіяв на похмурому небі. В газеті чітко і ясно говорилося, що тільки шляхом національної боротьби можна осягнути свободу, побудувати самостійну й соборну державу українського народу. Газета пробуджувала надію, запалювала людей до праці... Вкоротці старанням Олени Теліги і гурта її співробітників і при допомозі Ольжича, був заснований мистецький журнал “Літаври“. Ідею цього журналу О. Теліга леліяла ще здавна. І не раз в розмовах з приятелями у Варшаві, Празі, а опісля в Krakovі вона з запалом говорила про це. Все до основ вона мала продумане. Навіть оцю, таку дзвінку назву журналу.

В тому ж часі постала в Києві Спілка Письменників під головуванням Олени Теліги. Основано юнацьке товариство “Січ“, не перечислити всіх ділянок життя, на яких почалася оживлююча жвава діяльність. На чолі цього всього в Києві і в цілій Україні стояв Олег Ольжич - революціонер і провідник.

Люди почали підносити голови. Українська національна думка, державницька ідеологія поширювались і захоплювали щораз ширші кола робітництва, студентства і взагалі

молоді, навіть обережної інтелігенції, взагалі всіх мешканців Києва, а разом з цим і України.

“Яка краса - відродження країни“, - писав батько О. Олесь, а його син О. Ольжич тепер, двадцять років пізніше, керував новим етапом відродження. Цієї його керівної ролі не раз майже не помічувалося. Все ніби само зі себе творилося та з ініціативи місцевих людей. Але ледве виникли будь-де якісь труднощі, заіснували затримки, бракувало витривалости і наполегливости в людей, а головно - в поодиноких керівників - появлявся Ольжич. Він, знаючи всі справи до дрібниць, майже завжди вмів дати пораду й помічну руку. Вже його спокійний і зрівноважений погляд, самовпевненість людини, що знає, чого хоче, і знає, як до своєї мети йти, впливали на людей заспокоююче, підбадьорююче та скріплювали запал і енергію до нелегкої праці.

Розгорталось українське громадське життя. Праця українських установ, преси, яка була повна глибокого виховного змісту і все інше пробуджували національну свідомість і гордість...

На початку окупації військова німецька влада не мала часу, ані змоги приглядатися, чи навіть звертати увагу на українське життя і його розквіт. Однаке, незабаром прибула цивільно-партийна адміністрація нацистів, а з їєю смертоносна поліційна машина на ім'я Гестапо, щоб перебрати владу над Україною і її народом.

У Києві знову запанував терор, який пригадав мешканцям столиці нелюдські більшовицькі часи. Безперервні розстріли закладників, прилюдне вішання людей на вулицях і площах Києва, тортури по тюрмах, ставали щоденним явищем. В кінці листопада 1941 р. німці розв'язали Українську Національну Раду як осередок національного усвідомлення і ембріон державного будівництва... В місяці грудні того ж року німці розгромили редакцію “Українського Слова“. В підвалих будинку Гестапо, що колись був головним осідком НКВД, по вулиці Короленка, загинули катовані, а опісля розстріляні: Іван Рогач, Оршан-

Чемеринський з молоденькою дружиною, П. Олійник, Б. Кошик та багато киян.

Одного грудневого ранку, мало що не сталася трагедія. На Бульварі Шевченка услужливі гестапівські прихвосні розпізнали Ольжича, окруживши його, заявили йому, що він арештований. Ольжичеві вдався маневр, щоб ввійти з ними до будинку недалекої міської управи, а не зразу до будинку Гестапо. А в будинку міської управи відразу зорієнтувалися, в чому справа... Ольжича вирвано з рук агентів. Очевидно, що гестапівські посіпаки не резигнували з даного їм німцями завдання. Відчутний був обруч, який щораз більше затискався довкруги Ольжича. Смертельна небезпека нависла над ним...

У своїй підпільній діяльності О. Ольжич був завжди свідомий смертельної небезпеки. Він не шукав її, він робив все можливе, щоб якнайдовше зберегти себе для революційної роботи... Але прийшов той трагічний день місяця травня 1944 року.

Вістка про арешт його прибila всіх, українську громадськість міста Львова, серед якої блискавкою поширилась вона, а ще більше ранила його друзів, товаришів зброї у важкій визвольній боротьбі. Українське підпілля втратило свого провідника.

Швидко почали доходити глухі вістки про муки і катування. О. Ольжич мовчав. Він не видав ніякої організаційної таємниці, ніякого свого друга. Пізніші події підтвердили це. Те, що він писав, те, чому навчав інших, стало до останнього подиху законом його життя. Десь у темних, сірих казематах Гестапо, коли в тортурах тануло його життя, він стояв “сам-на-сам зі своїм невблаганим сумлінням“. Стояв твердо, свідомий неминучого кінця...

Поет, науковець, революціонер. - Календар-Альманах Нового Шляху. Торонто, 1977.

ПРИМІТКИ

Ця книжка охоплює всю дотепер відому поезію О. Ольжича. Її становлять дві прижиттєві збірки “Рінь” і “Вежі”, що їх впорядкував сам автор, посмертна збірка “Підзамча” і низка віршів позазбіркових, публікованих вперше в збірнику “Величність” (Majesty), що його 1969 р. видав у Чікаго Теодор Курпіта. Вступну статтю до його видання написав В. Державин. На відміну від збірника “Величність”, подаємо тут поезію Ольжича в хронологічному порядку. До нашого видання включаємо також чотири альбомні вірші, що їх присвятив поет Маріні Антонович. Крім згаданого видання Т. Курпіти мали ми під руками також “Поезії” О. Ольжича, що їх видав 1956 р. в Нью-Йорку один з найближчих друзів поета Олег Лашенко. Не є виключено, що дещо з поезій Ольжича ще з часом знайдеться в періодичних виданнях тих часів, як також і в родини чи близьких друзів поета. Звірити тексти з рукописами ми не мали можливості. Примітки розраховані на масового читача.

Свої твори писав О. Ольжич в основному за академічним, т. зв. скрипниківським правописом 1929 р. Сьогодні, коли на Україні старий правопис поволі віходить, а новий ще не ввійшов у вжиток, вирішувати справу правопису вельми тяжко. В нашому виданні в основному респектуємо волю автора, хоч дещо намагалися ми наблизити до найновішого правопису, проект якого з Інституту мовознавства АН УРСР був нам відомий. Власні імена, реалії з антики, Галичини і т. д. ми переважно залишили так, як їх уживав Ольжич, бо ж із ними інколи пов'язана його поетика, спосіб художнього мислення.

До нашого видання включаємо також уривки з публіцистики О. Ольжича та дещо зі спогадів і статей про нього та його творчість. Сучасна паперова криза не дозволила, на жаль, подати ці матеріали в ширшому обсязі.

ВСТУПНА СТАТТЯ

Стор 7. Адоратор (лат.) - палкий прихильник, той, що подивляє.

Інвазія (лат.) - вторгнення, напад, наїзд.

Крути - залізнична станція на Чернігівщині на лінії Москва-Бахмач-Київ. Відома з українських оборонних боїв 1918 р. Тут 29. 1. відбувся бій українських військ з більшовиками, які насувались з Росії на УНР. Опір під

Крутами стримав на кілька днів здобуття Києва більшовиками.

- 9 **Ars poetica** (лат.) - мистецтво поезії.
24 **Резистанс** (франц.) - активний опір; збройний опір у другій світовій війні проти німецького фашизму.
25 **Каліфактор** - ключник-наглядач того чи іншого відділу (поверху) в'язниці або концтабора.
Альянти (франц.) - союзники в боротьбі проти спільногого ворога.

РІНЬ

Перша збірка поезій О. Ольжича. Вийшла у Львові 1935 р. накладом Б. Кравціва, тираж 1000 прим. Обгорту оформив М. Бутович.

- 36 **Комоні** (староукр.) - коні.
39 **Когорта** (лат.) - десята частина римського легіону. Військова дружина, загін.
Кампанське місто - місто в середній найродючишій частині Римської імперії.
41 **Коляда** - міфіологічна персоніфікована постать, пов'язана з зимовим (Різдвяним) календарним обрядовим циклом у старих слов'ян. Святковий цикл починається з обряду "кликати Коляду" (мороза, дідів) на багату кутю і завершується обрядом вигнання Коляди.
44 **Гебан** (гр.) - тверде дерево чорної фарби, росте в Африці й Азії.
54 **Сервій Туллій** - за переказом шостий цар Риму (правив 578 - 534 або 533 до н. е.). Йому приписують реформи, за якими родові триби (округи) було замінено територіальними, і все населення Риму поділено на 5 розрядів за майновим станом. Рим обвів мурами.
55 **Демостен** (бл. 384 - 322 до н. е.) - славний давньогрецький оратор і державний діяч. Все життя боровся за незалежність Атен. Виголосив ряд пристрасних промов проти македонського царя Філіппа II. (т. зв. філіппіки). Наприкінці життя, переслідуваний ворогами, втік з Атен і отруївся.
Персеполіс - столиця давньої Персії за Дарія I. 330 р. до Хр. її спалив Олександр Великий.
63 "Tertia post illam successit" (лат.) - "Був же вік золотий" - уривок з "Метаморфоз" римського поета Овідія.
67 **Ганнібал** (246 - 183 до Хр.) - картагінський полководець, підбив півн. Іспанію й Сагунт. 218 р.

перейшов Альпи, переміг римлян під Тиціном і Требією, 216 р. під Каннами. 202 р. під Замою був переможений Сципіоном. Наприкінці життя отруївся.

Етрурія - північно-західня частина Апеннінського півострова, що в І-му тисяч. до Хр. досягла розвинену цивілізацію й у 3 стол. до Хр. підпала під владу Риму.

Ляція - країна між Тібром і Кампанією на Апеннінському півострові. На її території лежить м. Рим.

Требія - права притока ріки По, випливає з Апеннінів. 218 р. до Хр. перемога Ганнібала над римлянами.

Канни - місто в давній Італії. 216 р. до Хр. перемога Ганнібала над римлянами.

Едил (лат.) - староримський урядовець, що доглядав за громадськими будівлями, торгівлею та порядком у місті.

68 **Тарзіс** - давнє містечко й побережжя південної Іспанії, колись багате на срібло, мідь і оліво.

Триреми (лат.) - у давніх римлян галера з веслами в три ряди і з квадратними вітрилами.

Пунійська Львиця - так в давнину прозвали за відвагу Карthagіну.

Ваал (сем.) - пан, володар, бог давніх поганських мешканців Канаану. Виступає як бог сонця й творець життя, або як руйнник і бог війни. Честь Ваалу віддавали дикими танцями, забавами й людськими жертвами.

Мардук (міфол.) - головний вавілонський бог, "цар богів і царів", законодавець і бог чарівників.

Картагіна - місто на північному побережжі Африки, біля Тунісу, засноване в IX стол. до Хр. Була зруйнована Сципіоном, опісля відбудована Цезарем. Залишились руїни мурів і водогонів.

ВЕЖІ

Друга збірка поезій О. Ольжича. Вийшла в Празі 1940 р. Обортку, що зображенує на тлі тризуба вояка з мечем, виконав Р. Лісовський. Охоплювала поему "Городок 1932" і цикл "Незнаному воякові".

"Городок 1932".

Чотири строфи, що починаються "Сестра, а другому - мати" (с. 70-71), у першому виданні були відсутні. Нема їх також у виданні О. Лашенка з 1956 р. Включаємо їх з видання Т. Курпіти

(О. Ольжич, Величність. Чікаго, 1969, с. 118-119), який їх передрукував з ж. “Самостійна Україна, 1934, 2.

У празькому виданні були відсутні також дві останні строфи III-го розділу, що починаються “Майно революції - цінний...” (с. 74). Вперше їх - за усним спогадом Д-ра М. Антоновича - подав у своєму виданні на с. 58 О. Лашенко. Є вони також у виданні Т. Курпіти.

Закінчення останнього рядка в поемі “Городок 1932“ - “Шістнадцять літ боротьби“ на “Десятки літ боротьби“ - змінив, як свідчить у своїх Примітках О. Лашенко, сам О. Ольжич 1941 р. у київських “Літаврах“. Видання Т. Курпіти залишає варіант празького першодруку. Ми респектуємо волю автора (с. 76).

69 **Городок** - провінційне містечко в Галичині, де 1932 р. боєвики українського підпілля В. Білас (1911 - 1932) і

Д. Данилишин (1907 - 1932) вчинили напад на пошту.

Обидва були 23. XII. 1932 р. повіщені.

Децізії (франц.) - рішення, вироки, постанови.

70 **Ровер** (англ.) - велосипед.

76 **Цитаделя** (італ.) - головний осередок твердині, оборонний замок.

“НЕЗНАНОМУ ВОЯКОВІ“.

XXXII-га частина циклу (с. 92-93), вперше публікована в зб. “Свято Імперії“ (Бібліотека “Дороги“, випуск 2, Львів, 1938), передруковувалась з сухо цензурним варіантом на початку останньої строфи - “Над хижим простором Карпати-Памір“. В празькому виданні зб. “Вежі“ подається лише перший катрен цієї частини. У виданні О. Лашенка друкується ця завершальна частина циклу в цілості, але початок її останньої строфи подається “Над хижим простором Верхів'я-Памір“. Передруковуємо її за виданням Т. Курпіти (с. 76).

78 **Фіранки** (нім.-гал.) - заслони, занавіски на вікна.

80 **Резон** (франц.) - доказ, підстава, слушність, доцільність.

81 **Каскади** (франц.) - природні або штучні водоспади уступами, сходами. Переносно - швидкі нестримні потоки.

82 **Петарда** (франц.) - снаряд, наповнена порохом посудина, призначена для висаджування в повітря мостів, будинків та ін. споруд.

83 **Траншеї** (франц.) - окопи, рівчики для захисту бійців від ворожих куль і для ведення з них на ворога вогню.

85 **Бздура** (поль.-гал.) - дурниця, нісенітниця.

86 **Едем** (бібл.) - рай. Переносно - чарівний і затишний

куточок на землі.

- 87 **Мортира** (франц.) - гармата з коротким стволом, пристосована стріляти по закритих цілях.
Корсунь - місто на Придніпровській височині, в нинішній Черкаській області. 1648 р. тут, вдруге після битви під Жовтими Водами, переміг Б. Хмельницький польські війська. Часто руйнований польською шляхтою, турками й татарами.
Конотоп - місто в Сумській області. 1659 р. перемога гетьмана І. Виговського над царськими військами. 1664 р. місто зруйнували вояки шляхетської Польщі.
Базар - містечко на київському Поліссі, в сучасній Житомирській області. 1921 р. більшовики тут розстріляли 359 вояків армії УНР.
- 88 **Синкліт** (гр.) - збори, зборище. Дослівно - скликаний.
- 89 **Морени** (франц.) - перенесені й відкладені льодовиками скupчення уламків гірських порід - валунів, суглинків, щебеню, супіску.
- Феляги (араб.) - селяни в арабських країнах.
- 93 **Пікети** (франц.) - вартові, що охороняють певні місця й об'єкти.
Кільватер (гол.) - стрій, за яким ідуть кораблі один за одним по лінії курсу; слід на воді позаду судна, що рухається.

ПІДЗАМЧА

Третя за чергою збірка поезій О. Ольжича. Якщо перші дві були прижиттєві, то “Підзамча” видана після смерти поета, 1946 р. у Мюнхені (місце видання не зазначене). На ній виразно позначились незавидні обставини т. зв. другої еміграції - кепський папір, цикльостилева техніка. Охоплювала збірка 19 віршів (з того 2 триптихи), разом із змістом мала 24 стор. Високохудожню обгортку (на горі замок, в долині - в садках і тополях - підзамча) - нашкіщував сам О. Ольжич. Його портрет - з останніх років життя - подано з його ж підписом.

Півторасторінкова передмова непідписана. Автором її, як довідуємося із ж. “Український історик”, 3-4, Нью-Йорк, 1986, є О. Лашенко. Незважаючи на вкрай несприятливі умови видання, відчувається глибокий пітет до особи й творчості О. Ольжича. Вірші в збірці розміщені так, як їх розмістив був провізорно сам Ольжич. Вони укладалися 1940 й початком 1941 років, але увійшло до неї також кілька поезій давніших. Останні

два вірші (“Ясне мерехтіння кіна” й “Гігантомахія”) у першому виданні цієї збірки не були подані повністю. Другу строфу вірша “Ясне мерехтіння кіна” і три останні строфи “Гігантомахії” поповнив у своєму виданні О. Лашенко, за ним пізніше й Т. Курпіта. Дати 25 і 26. 1. 41, здається, як пише Т. Курпіта, позначують день остаточної редакції рукописного тексту.

- 96 **Алябастер** (гр.) - білий гіпс, що з нього виготовляють скульптурні фігури.
- Цера (лат.) - шкіра, фарба лиця.
- 97 **Шякунтала** (інд.) - героїня гіндуської драми поета Калідаса, що й ім'я стало синонімом подружньої вірності.
- 99 **Портал** (італ.) - вхід (ворота) у великий будинок.
- Фавн (лат.) - у давньоримській міфології бог полів і лісів, покровитель стад.
- 101 **Полонез** (франц.) - урочистий бальний танець. Походить з народного польського танку.
- Дюнкерк - пристань у південно-західній Голландії.
- Диліжанс (франц.) - критий екіпаж, запряжений кіньми.
- 105 **Люкреція** - дружина Тарквінія Коллятина, знеславлена сином царя Тарквінія Гордого. Заподіяла собі смерть.
- Етруски, умбри - давні племена, що поступово були підбиті римлянами.
- Брут - 44 р. до Хр. вlashтував змову проти Цезаря. Будучи 42 р. до Хр. побитий під Філліпі, заподіяв собі смерть.
- Цезар, Гай Юлій (100 - 44 р. до Хр.) - римський полководець і політик. Походив з патриціїв, завоював Рим і став імператором. Убитий республіканцями.
- 108 **Данило** - галицький король Данило Романович (1202 - 1264), що виявив себе як талановитий і діяльний володар. Свою владу поширив аж на Київ, організував похід на татар і затіснив зв'язки із Заходом. Похований у Холмі в храмі Богородиці.
- Ясольда (Ясельда) - ріка на Поліссі, північна притока Прип'яті. Також жіноче ім'я.
- Каяла - згадана в “Слові о полку Ігоревім” річка, де 1185 р. половці розгромили військо Ігоря Святославича.
- Мабуть, теперішній Калміус.
- Див - зловісний птах у “Слові о полку Ігоревім”. Уособлення зла, лиха.
- Р. Б. 1668 - в цьому році Україна об'єдналася під булавою гетьмана Петра Дорошенка.

- 109 **Зимовий похід** - військові дії армії УНР у 1919 - 1921 рр., спрямовані проти більшовицької окупації України.
Звіздаль - річка під Базаром, де 1921 р. більшовики розстріляли 359 вояків УНР.
- 110 **Цинобра** (гр.) - сполука сірки з живим сріблом, кіновар.
- 113 **Андромаха** - дружина хороброго троянського лицаря Гектора. Після падіння Трої була полонена Пірром, опісля вийшла за Гекторового брата.
- 115 **Сирінкс** (гр.) - різновид багатодульної флейти.

ПОЗА ЗБІРКАМИ

Останні чотири альбомні вірші (с. 174-178), присвячені Марині Антонович, передруковуємо з ж. "Український історик", 1-4, Нью-Йорк-Торонто-Мюнхен, 1985, с. 106-109.

- 117 **Гумільов, Микола** (1886 - 1921) - талановитий російський поет, чоловік Анни Ахматової. Належав до акмеїстів, які в противагу до символізму утверджували в поезії класичну ясність і простоту, реальний світ речей. Розстріляний більшовиками.
- Долина Нума** - долина легендарного злого бога в Африці.
- Тот** - легендарний цар людожерного африканського племені.
- 118 **Низове Братство** - рядове козацтво на Запорізькій Січі.
- 119 **Охматів** - село на Правобережній Україні, Жашківського району Черкаської області. 1655 р. тут відбулася битва об'єднаних сил українських козаків на чолі з Б. Хмельницьким і російського війська під командою В. Бутурліна з польсько-татарським військом під командою С. Потоцького й С. Чарнецького. Цим було зупинено просування польських військ у глибину України.
- 122 **Буланий** - кінь світло-рудої масті. Тут - назвисько коня.
- 125 **Ігумен** (гр.) - управитель мужського монастиря.
- Домінікани** (лат.) - католицький чернечий орден, заснований 1215 р. іспанським ченцем Домініком.
- 126 **Дон Хозе** - коханець красуні Кармен із одноіменної опери Ж. Бізе, скомпонованої на основі одноіменної новелі П. Меріме.
- 127 **Ремарк, Еріх Марія** (1898 - 1970) - німецький

письменник, славний своїм противоєнним романом “На західному фронті без змін” (1929).

Жанна д'Арк - народна героїня Франції. Під час Столітньої війни (1337 - 1453) очолила боротьбу свого народу проти англійських загарбників.

Форум (лат.) - у містах Стародавнього Риму площа, на якій відбувалися збори, торги й суди.

Курія (лат.) - у Стародавньому Римі міський сенат; будинок, де збиралася сенат.

129 **“Зимовники”** - згідно зі свідченням письменника М. Бажанського, якому цей, надрукований 1932 р. вірш присвячено, він був першим із усієї друкованої поезії О. Ольжича.

134 **Гретхен** (Маргарита) - героїня трагедії Й. В. Гете “Фауст” (1808). Втілення широго почуття, інстинкту, пряма протилежність вічному самоаналізу Фауста. Мефістофель підсуває її для спокуси Фаустові.

136 **Пласт** або скавтінг - організація молоді, що має на меті самовиховання людини, спрямування її на фізичне й моральне здоров'я, на метку, характерну й дисципліновану одиницю суспільства.

138 **Галлія** - країна кельтського племені, займала нинішню Францію, Бельгію та північну Італію. 224 - 222 р. до Хр. завойована римлянами.

140 **Ассентерунок** (франц.-нім.) - приміщення, в якому зголошуються до війська новобранці.

161 **Кіпріда** (гр.) - у давньогрецькій міфології одне з імен богині кохання і вроди Афродіти.

162 **Ольбієць** - мешканець давньогрецької колонії на північноморському побережжі Ольвії, основаної 645 р. до Хр.

Фіял - посудина на вино.

Аттійська олива - олива з південної частини Греції.

163 **Друїди** (кельт.) - жреці у давніх кельтів.

166 **Вікінги** - учасники морських походів скандінавів у кінці VIII - середині XI ст. В Давній Русі їх називали варягами, в Європі - норманами.

168 **Quantum ceteris praestet Lucretia sua** (лат.) - Наскільки інших перевищує Лукреція (або: Як значимо інших перевищує Лукреція).

Ардеї - кам'янисто-піщаний масив в Апеннінах.

Коллятин - патриційський рід у давньому Римі.

Туніка (лат.) - спідня одяга давніх римлян; сорочка з довгими рукавами. В чоловіків вона сягала до колін, у жінок - до землі.

Колляція - лісний масив в Апеннінах.

- 169 **Сарди** - місто в малій Азії. Головне місто лідійської держави, пізніше - перських сатрапів.
Балеарські луки - урожайні луки на балеарських островах у Середземному морі.
- 170 **Суперб** (лат.) - керівник, зверхній суддя в давньому Римі.
Поле Марса - воєнне поле. Марс - у давньоримській міфології бог війни.
Карна (санскр. Карма) - основний закон буддійської віри. Доля людини, залежна від її вчинків у всіх проявах її існування.
- 172 **Лета** (гр.) - ріка в підземному царстві, вода з якої давала померлим грекам забуття всього земного. Перенесено - забуття.
- 174 **Фахверк** (нім.) - каркас огорожувальної конструкції, перев. стіни промислової споруди, в якій проміжки закладено цеглою.
- 176 **Чирський, Микола** (1903 - 1942) - український поет і драматург, родом з Кам'янця-Подільського. З 1922 р. на еміграції. Єдина збірка віршів "Емаль", видана 1941 у Празі. Драми: "Отаман Пісня", "П'яний рейд", "Андрій Корибут".
Ляля - так О. Ольжич називав Марину Антонович.
Росінант - назва шкапи Дон Кіхота.
- 177 **Нусле** - район Праги.
Вишеград - історична частина Праги. Згідно з легендою там жила княгиня Лібуша та її чоловік Пршемисл Орач. З Вишеграду вона віщувала славне майбутнє Праги.
Pendant (франц.) - те, що відповідає, личить, пасує.
- 178 **Спитайся Марка** - мова про Марка Антоновича, близького друга О. Ольжича.
Молодший Стефанівський - мова про поета Олексу Стефановича, приятеля М. Антоновичівни, її брата Марка й О. Ольжича.
- 179 **Метаморфози** (гр.) - перетворення, видозмінення чогось.
Дніпрельстан або **Дніпрогес** - найбільша на Україні гідроелектростанція, розташована на правому березі Дніпра, вище Запоріжжя і острова Хортиці. Споруджена 1927 - 1932 р.
Єфремов, Сергій (1876 - ?) - визначний український літературознавець і публіцист, автор відомої "Історії українського письменства" у 2-х томах (1924). 1930 р. засуджений у процесі Спілки Визволення України на

кару смерті, замінену на 10 років ув'язнення. Перші 7 років відбув у Ярославському “політізоляторі”, потім був переведений до Володимирського. Від 1939 р. доля його невідома.

- 181 **Плімутрочі яйця** (англ.) - яйця, що їх несуть кури м'ясної породи. Назва походить від північноамер. міста Плімутрок.
- 182 **Колесса, Філарет; Студинський, Кирило; Щурат, Василь** - західноукраїнські вчені, що після другої світової війни залишились на Україні.
- 183 **Затонський, Володимир** (1888 - 1937) - український політик і державний діяч. 1933 р. після самогубства М. Скрипника замінив його на посту наркома освіти УРСР. Розстріляний 1937 р.
Скрипник, Микола (1872 - 1933) - український політик і державний діяч. Будучи наркомом освіти, запровадив українізацію зрусифікованої частини населення України. Як перший націонал-комуніст, не витримавши натиску Москви, учинив 1933 р. самогубство.
Вірш О. Ольжича, де згадуються ці два українські більшовики, був, очевидно, написаний до їхньої трагічної смерті. Його треба розуміти в свіtlі тогоджасних обставин на Україні.
- 186 **Самовидець-Величко** - мова про два козацькі літописи: **Літопис Величка** з другої пол. XVII ст., автором якого був Роман Ракушка-Романовський, ген. підскарбій за гетьмана Брюховецького, і **Літопис Самійла Величка** (1670 - 1728), який служив при ген. писарі В. Кочубеї. В обидвох цих літописах прославляється козаків як оборонців прав і вольностей України.
- “**Історія Русів**” - найвизначніший твір української національно-політичної думки кінця XVIII - поч. XIX ст. В ньому подано історичний розвиток України, українського народу й української державності від найдавніших часів до XVIII ст. Головна увага в ньому зосереджується на добі Козаччини, Хмельниччини й Гетьманщини. “**Історія Русів**” мала великий вплив на розвиток української духовості.
- 189 **Драгоманівщина** - тут маються на увазі соціалістично-федералістичні погляди М. Драгоманова, визначного українського вченого й громадського діяча, які ослабили національну позицію УНР.

ПРО О. ОЛЬЖИЧА ЯК ПОЕТА, ВЧЕНОГО Й РЕВОЛЮЦІОНЕРА

- 206 **31-го липня народився його син.** - Мова про сина О. Ольжича, ім'я якому дали по батькові - Олег. Після закінчення середньої школи він студіював на Політехніці, де одержав диплом інженера.
- 217 **Едда (сканд.)** - назва двох пам'яток скандинавської літератури з XIII ст.
- 218 **Лободовський, Юзеф** (нар. 1909 - 1988) - польський поет і літературознавець родом з України. Продовжує традиції української школи в польській літературі (Мальчевський, Гошинський, Залєський та ін.). Перекладав твори Т. Шевченка, Лесі Українки й сучасних поетів України на польську мову. З вибухом війни пропала у Варшаві його 4-томова антологія української поезії. Збірка "Золота грамота" (1954) охоплює 35 поезій на українські теми. "Пісня про Україну" (1959) оспівує красу й минуле України.
Самотрацька Нікс - в давньогрецькій міфології богиня перемоги. У римлян нею була Вікторія. Походить із острова Самотраке на півн. сході Егейського моря.
Темістокль (524 - 460 до Хр.) - атенський політик. Збудував флот, переміг 480 р. до Хр. персів під Саламіною.
Залив Саламіни - один із заливів Егейського моря на південній Греції.
- 221 **Після зустрічей з Оленою** - мова про поетесу Олену Телігу (1907 - 1942), засновницю ж. "Літаври" в Києві, де під час фашистської окупації була, разом із своїм чоловіком, розстріляна.

* * *

БІБЛІОГРАФІЯ

I. Видання творів О. Ольжича (збірки й сумарні видання)

1. Рінь. Львів, 1935.
2. Вежі. Прага, 1940.
3. Підзамча (без місця видання). Культура, 1946.
4. Будьте! З дорожковазу О. Ольжича (Вибір поезії й публістики, без місця видання). Культура, 1946.
5. Поезії. Книжка перша. Впорядкував і видав О. Лашенко. Нью-Йорк, 1956.
6. Величність - Majesty. Поетичні твори. Зредагував Т. Курпіта. Чікаго, 1969.

II. Літературно-критичні, мемуарні, спістолярні та ін. матеріали про О. Ольжича.*

- 1/ М. Л. (збірний криptonім редакції ж. Вістник), З пресового фільму. - Вістник, кн. 9, Львів, 1933, с. 698 (відгук на статтю в г. "Комуніст", № 90, Харків, 1933, в якій скритиковано вірш О. Ольжича "Японії").
- 2/ Від адміністрації. - Вістник, кн. 12, Львів, 1933, с. 943.
- 3/ Є. М. (Євген Маланюк), О. Ольжич, Рінь (рец.). - Вістник, кн. 12, Львів, 1935, с. 928-929.
- 4/ Читач (Михайло Мухин), О. Ольжич. - Самостійна думка, кн. 9-10, Чернівці, 1935, с. 560-566.
- 5/ М. Мухин, О. Ольжич, Рінь (рец.). - Самостійна думка, кн. 11-12, Чернівці, 1935, с. 676.
- 6/ Ю. Клен (Освальд Бурггард), Ще раз про сіре, жовте і про Вістникову квадригу. - Вістник, кн. 6, Львів, 1935, с. 419-426.
- 7/ М. Луч., О. Ольжич, Рінь (рец.). - Дзвони, Львів, 1935, с. 596-598.

* Перелік цих праць взятий в основному з Бібліографії Д. Штогрина в ж. "Український історик", 1-4, Рік ХХІІ, Нью-Йорк - Торонто - Мюнхен, 1985, с. 176-183. Досить часті пропуски місць видань ми в цій бібліографії в міру можливості поповнили, хронологічно її впорядкували й від 1985 р. доповнили новими позиціями.

- 8/ С. Гординський, Поет другої генерації. - Назустріч, ч. 4, Львів, 1936, с. 2.
- 9/ М. Р. (Михайло Рудницький), О. Ольжич, Рінь (рец.). - Діло, ч. 23, Львів, 1936, с. 5.
- 10/ П. Ісаїв, З приводу літературної нагороди за 1935 рік. - Дзвони, ч. 1, Львів, 1936, с. 46-55.
- 11/ О. Ольжич, Рінь (рец.). - Новий час, ч. 19, Львів, 1936.
- 12/ Варро, Поет глибини. - Обрій, ч. 3, Львів, 1936, с. 4.
- 13/ М. Л. (збірний криptonім редакції ж. Вістник), З пресового фільму. - Вістник, кн. 4, Львів, 1936, с. 151-152 (Порівняння завваг М. Рудницького в його рецензіях на "Рінь" О. Ольжича й "Буруни" С. Гординського).
- 14/ Читач (М. Мухин), О. Ольжич, в його ж Сучасні українські поети, Чернівці, 1936, с. 103-109 (разом із добіркою; передрук із Самостійної думки, кн. 9-10, Чернівці, 1935).
- 15/ Д. Донцов, Наша доба й література. Львів, 1936, с. 170-175.
- 16/ Ю. Клєн, Слово живе й мертвє. - Вістник, кн. 12, Львів, 1936, с. 902-909.
- 17/ Ф. Триндик (Василь Гірний), О. Ольжич (гумористична сильветка), в його ж Літературні пародії, шаржі, епіграми, гуморески. Львів, 1936, с. 21.
- 18/ Б. Кравців, "Доба жорстока, як вовчиця". - Напередодні, ч. 1, Львів, 1937, с. 1-3.
- 19/ Ю. Лободовський, Добувати перемогу. - Напередодні, ч. 2., Львів, 1937, с. 3 (Переклад із "Kurier poranny", Львів, 24. 10. 1937).
- 20/ Л. Б. (Леонід Білецький), Буревістя в українській поезії. - Krakівські вісті, ч. 8, с. 3-4; ч. 9, с. 3-5, Krakів, 1942.
- 21/ М. П. (Улас Самчук), О. Ольжич, Рінь (рец.). - Український голос, Луцьк, 11. 6. 1943, і Волинь, 6. 6. 1943.
- 22/ Є. Маланюк, Inter arma. - Krakівські вісті, ч. 289, с. 3-4; ч. 290, с. 3, ч. 291, с. 3-4; ч. 292, с. 3-4, Krakів, 1943.
- 23/ Є. М. (Є. Маланюк), Зовсім інші. - Вежі, ч. 1, 1947, с. 2-14 (Передрук у його ж Книга спостережень I, Торонто, 1962, с. 322-340).
- 24/ О. Лятуринська, "Одвага, непохитність, чистота". - Неділя, Швайнфурт, 3. 3. 1946, с. 3-4.
- 25/ В. Державин, Ліричне мистецтво О. Ольжича (З приводу поезій "Підзамча". - Світання, ч. 4-5, 1946, с. 20-29).
- 26/ Ю. Косач, О. Ольжич. - Літопис політв'язня, ч. 1, 1946, с. 13-16.

- 27/ У. С. (Улас Самчук), Людина скам'янілих днів. - Українські вісті, Новий Ульм, 20. 6. 1946, с. 4.
- 28/ П. Мащенко, Тверді, як лезо меча (З нагоди збірок поезій “Підзамча“ О. Ольжича й “Душа на сторожі“ О. Теліги). - Новий шлях, ч. 16, 1947, с. 2.
- 29/ Кл. І., Українське письменство на еміграції. - Українська трибуна, ч. 1, Мюнхен, 1947, с. 3.
- 30/ Г. Шевчук (Юрій Шевельов), “Сліпуча думка, наче лезо гостра“ (Посмертна збірка поезій О. Ольжича). - Орлик, Берхтесгаден, 1947, с. 24-26.
- 31/ Ю. К. (Юрій Косач), О. Ольжич - у триріччя смерти. - Українська трибуна, ч. 82, Мюнхен, 1947, с. 4.
- 32/ В. Державин, Поезія героїзму. - Промінь, ч. 11, Зальцбург, 1948, с. 13.
- 33/ М. Бажанський, Два поети й Городок. - Новий шлях, ч. 62, 1948, с. 5.
- 34/ М. Бажанський, Ольжич у свіtlі літературного довкілля. - Новий шлях, ч. 65-67, 1948.
- 35/ О. Стефанович, О. Ольжич - до портрета. - Українські вісті, ч. 33-34, Новий Ульм 1949, с. 4 (Передрук в його ж Зібрані твори. Упорядкував Б. Бойчук, Торонто, 1975, с. 248-252).
- 36/ І. Мальчевський, Олег Кандиба. - Український голос, ч. 5-6, Віnnіпег, 1949, с. 3.
- 37/ І. Коровицький, Письменники еміграції і група “Вістника“. - Енциклопедія українознавства, т. I, Мюнхен, 1949, с. 689-691.
- 38/ М(арко) Антонович, Мало відома сторінка в творчості О. Ольжича. - Самостійна Україна, ч. 11, Чікаgo, 1949, с. 5-7.
- 39/ Я(р) Славутич, Модерна українська поезія (1900 - 1950). Філадельфія, 1950, с. 48-49.
- 40/ В. Державин, О. Кандиба-Ольжич, як поет і науковий діяч. - Самостійна Україна, ч. 6-7, Чікаgo, 1950, с. 4-7.
- 41/ О. Олелько (Олег Лашенко), О. Ольжич, в його ж антології Вперед, Україно! Париж-Ліон, 1950, с. 182-183.
- 42/ В. Державин, Поет героїчного світогляду (До сьомої річниці загину О. Ольжича). - Українська думка, р. 7, Лондон, 1951, с. 3.
- 43/ М. Б. (Зиновій Книш - ?), Поет національної революції. - Голос молоді, ч. 2, 1952, с. 7-8.
- 44/ О. Грицай, О. Ольжич (спомин). - Розбудова держави, ч. 10, Монреаль, 1953, с. 27-30.
- 45/ В. Шаян, Творчість О. Ольжича. - Зов ордену, ч. 3, 1954, с. 1-13.

- 46/ **Володимир** (В. Шаян), Два дні в житті О. Ольжича (В 10-ліття смерти). - Зов ордену, ч. 2, 1954, с. 8-11 (Передрук: Українське слово, Париж, 1954, ч. 657-658).
- 47/ **В. Державин**, Втілення героїзму в поезії й житті (До 10-ліття з дня героїчного скону О. Ольжича). - Шлях перемоги, ч. 18, Мюнхен, 1954, с. 3.
- 48/ **Ю. Русов**, Поезія визвольних змагань, в його ж На варті. Торонто, 1954, с. 64-72.
- 49/ **Г. Голіян**, Поет-революціонер. - Овид, ч. 9, Чікаго, 1954, с. 1.
- 50/ **М(арта) Калитовська**, О. Ольжич. - Смолоскип, ч. 7-8, Париж, 1954, с. 1-2.
- 51/ **В 10-ліття смерти О. Ольжича**. Найкращий молодого покоління. - Українське слово, ч. 657, Париж, 1954, с. 1.
- 52/ **Б. Кравців**, Поет мужності, одваги й посвяти. - Київ, ч. 3, Філадельфія, 1954, с. 106.
- 53/ **Б. Кравців**, О. Ольжич, в його ж Обірвані струни. Антологія поляглих, розстріляних, замучених і засланих 1920-1945. Нью-Йорк, 1955, с. 362.
- 54/ **В. Державин**, Поетичне мистецтво Ольжича. - Україна і світ. Зош. 14, с. 53-57; зош. 15., с. 39-43, Ганновер, 1955.
- 55/ **Поет-революціонер**. В 11-ті роковини мученичої смерти Д-ра О. Кандиби-Ольжича. - Самостійна Україна, ч. 6, Чікаго, 1955, с. 2-3.
- 56/ **Я. Славутич**, Розстріляна муз (сильветки). Вид-во Прометей, 1955; Нові дні, Торонто, липень-серпень 1955, с. 32-33.
- 57/ **О. Лашенко**, Передмова, в його ж О. Ольжич, Поезії. Книжка перша. Нью-Йорк, 1956, с. 5-11.
- 58/ **Роєн** (Ростислав Єндик), Героїчна поезія (рец. кн. О. Ольжич, Поезії. Книжка перша. Нью-Йорк, 1956). - Шлях перемоги, ч. 40, Мюнхен, 1956, с. 8.
- 59/ **К-ий**. (Іван Коровицький), Поет замкненого серця. - Хорс, ч. 1, 1956, с. 127-130 (Передрук: Самостійна Україна, ч. 6-7, Чікаго, 1966, с. 10-12).
- 60/ **М(арко) Антонович**, О. Ольжич, Поезії. Книжка перша. Нью-Йорк, 1956 (рец.). - Розбудова держави, ч. 20, Монреаль, 1957, с. 58.
- 61/ **С. Г.** (Святослав Гординський), О. Ольжич, Поезії. Книжка перша. Нью-Йорк, 1956 (рец.). - Київ, ч. 1, Філадельфія, 1957, с. 43-45.
- 62/ **В. Державин**, Вступне слово про завдання антології

української поезії, в його ж Антологія української поезії. Лондон, 1957, с. 4-14.

- 63/ **Марко Антонович**, Загублені вірші О. Ольжича. Розбудова держави, ч. 22, Монреаль, 1958, с. 62-63.
- 64/ **М. Оглоблин-Глобенко**, Олег Ольжич, в його ж Історико-літературні статті, Нью-Йорк, 1958, с. 70-77 (Записки НТШ, т. 168).
- 65/ **О. Бабій**, Олена Теліга й Олег Ольжич. - Свобода, ч. 77-81, Джерсі-Сіті, 1960.
- 66/ **О. Грицай**, Ольжич - людина й поет (спомин). - Самостійна Україна, ч. 4, Чікаго, 1960, с. 2-9.
- 67/ **I. Качуровський**, Вісниківство і російська поезія. - Сучасність, ч. 3, Мюнхен, 1961, с. 67-73.
- 68/ **Безсмертні** (Про О. Ольжича й О. Телігу). - Самостійна Україна, ч. 8, Чікаго, 1962, с. 17.
- 69/ **Ю. Шерех** (Ю. Шевельов), Стилі сучасної української літератури на еміграції, в його ж Не для дітей. Літературно-критичні статті й есеї. Нью-Йорк, 1964, с. 182-225.
- 70/ **О. Зінкевич**, Ольжич, Олег. - Енциклопедія українознавства. Словникова частина. Мюнхен, 1966, т. 5, с. 1850-51.
- 71/ **Є. Онацький**, Олег Ольжич (Кандиба), в його ж Українська мала енциклопедія. Буенос-Айрес, 1957-67, с. 12-13.
- 72/ **П. Маценко**, О. Ольжич - послідовник Є. Маланюка. - Свобода, Джерсі-Сіті, 20. 4. 1968.
- 73/ **Л. Полтава**, Олег Ольжич, в його ж Слово і зброя. Антологія української поезії, присвяченої УПА і революційно-визвольній боротьбі 1942 - 1967. Торонто, 1968, с. 378.
- 74/ **Г. Костюк**, На маргінесі історії. Українська література за 50 років (1917 - 1967). - Слово, зб. 3, Нью-Йорк, 1968, с. VII-XXVII (Передрук у його ж У світлі ідей і образів. Вибране. Критичні та історико-літературні роздуми. Мюнхен, 1983, с. 491-511).
- 75/ **В. Державин**, Олег Ольжич - поет національного героїзму. В кн. О. Ольжич, Величність - Majesty, Поезії й поеми. Зредагував Т. Курпіта. Чікаго, 1969, с. 7-17.
- 76/ **А. Юрняк**, Величність О. Ольжича (рец. одноіменного вид-ня творів поета, Чікаго, 1969). - Овид, ч. 4, Чікаго, 1969, с. 33-34 (Передрук в його ж Критичним пером, Greenley, 1974, с. 62-68).
- 77/ **Б. Бойчук і Б. Рубчак**, Олег Ольжич (Кандиба), в їх же

Координати. Антологія сучасної української поезії на заході, т. I, Мюнхен, 1969, с. 356-357.

- 78/ **О. Дейч, О. Ольжич, у його ж Словник українських псевдонімів та криптонімів XVI-XX ст. Київ, 1969, с. 286, 475.**
- 79/ **В. Драч, Еміграційна література. Олег Ольжич. В кн. Україна. Енциклопедія для молоді. Редактор Л. Коваленко. Саут Бравнд, 1971, с. 132.**
- 80/ **В. Державин, Олег Ольжич - поет національного героїзму. - Самостійна Україна, ч. 5-6, Чікаго, 1974, с. 11-17; ч. 2, 1984, с. 7-12.**
- 81/ **Календар-Альманах Нового Шляху. Зредагувала Редакційна Колегія, Торонто, 1977, с. 147. Зміст: О. Ольжич, Ясне мерехтіння кіна; О. Стефанович, Молитва; О. Ольжич, Городок 1932; Ю. Клен, Ні кроку зі шляху, ні думки назад; В. Державин, Поет національного героїзму (с. 40-47), О. Ольжич, Ми вийдем жорстоке зустріти (47), У. Самчук, Лицар без страху й догани (48-55), О. Ольжич, Дванадцять літ кривавилась земля (55), М. Бажанський, О. Ольжич на творчому шляху (56-66), О. Ольжич, Нащо слова? (66), В. Гординський, Сфінкс чи історична постать? (67-74), О. Ольжич, Рінь (74), Культурно-Освітня Референтура ОДВУ, Олег Кандиба-Ольжич (75-84), О. Ольжич, Господь багатий нас благословив (84), А. Мельник, Ольжич-Кардаш (85-86), "Порош" (Прага - Новий рік 1941, 87-96, автор спогадів-дружина поета Катерина Білецька), Фотоматеріали с. 96-99, Я. Гайвас, В роки надій і безнадії (Зустрічі й розмови з О. Ольжичем в роках 1939-44 (100-127), Н. М., Олег Ольжич (128), Є. Мастикаш, О. Кандиба-Ольжич, Поет - науковець - революціонер (129-136), О. Ольжич, Все бурхливіші крила негоди (136), О. Теліга, До проблеми цивільної відваги (уривок, 137), О. Лятуринська, На труну Ольжичеві (137), Комітет побудови пам'ятника О. Ольжичеві, Звернення до української громадськості (138-139), Комітет побудови пам'ятника О. Ольжичеві, До Подруг і Друзів-членів ІСНО і братніх організацій у всьому світі (140-141), З листівок в різних мовах (142), Комітет побудови пам'ятника О. Ольжичеві, Комунікат (143), Уривки з публіцистики О. Ольжича (144-145), УНО Канади, Звернення (146-147), О. Ольжич, Поворот (147). Опис цього збірника виконано за неповним примірником (бракували матеріали до с. 35).**

- 82/ **Є. Гут-Кульчицький**, Ольжичів “Пластовий капелюх”. - Самостійна Україна, ч. 9-10, Чікаго, 1978, с. 32-35.
- 83/ **О. Тарнавський**, Міт про поета жорстокої доби (Слово з нагоди відслонення пам'ятника О. Ольжичеві). - Самостійна Україна, ч. 9-10, Чікаго, 1978, с. 29-32.
- 84/ **Є. Феденко й П. Маляр**, Олег Ольжич, в їх же Хрестоматія з української літератури XX ст. Нью-Йорк, 1978, с. 355-357.
- 85/ **М. Антонович**, Д-р Олег Кандиба. - Український історик, 1-4 (85-88), Рік XXII, Нью-Йорк - Торонто - Мюнхен, 1985, с. 46-48.
- 86/ **Л. Винар**, Наукова діяльність Д-ра О. Кандиби. - Там же, с. 48-77.
- 87/ **В. Маруняк**, Культурна референтура ПУН в роках 1937 - 1942. - Там же, с. 75-80.
- 88/ **Я. Шумелда**, Чому загинув Д-р Олег Кандиба-Ольжич у концетраційному таборі?. - Там же, с. 81-90.
- 89/ **К. Лазор** (К. Білецька). - Думками вслід за Ольжичем (Слогади). - Там же, с. 91-100.
- 90/ **М(арина) Антонович-Рудницька**, Із споминів про Ольжича. - Там же, с. 101-111.
- 91/ **Д. Гуменна**, Несподівані зустрічі (Фрагмент із твору “Іспит пам'яті”). - Там же, с. 112-116.
- 92/ **Смерть О. Кандиби-Ольжича**. Редакційна нотатка. - Там же, с. 117-118.
- 93/ **Т. Лапичак**, Як загинув О. Кандиба-Ольжич. - Там же, с. 119-122.
- 94/ **В. П. Стахів**, Як загинув О. Ольжич (Вірзінг у ролі ката). - Там же, с. 123-125.
- 95/ **М(арко) Антонович**, Недрукована стаття Д-ра О. Кандиби. - Там же, 126-135.
- 96/ **Листи О. Кандиби до Є. Онацького** (Редакція М. Антоновича). - Там же, с. 141-146.
- 97/ **Листівка О. Кандиби до Марини й Марка Антоновичів**. - Там же, с. 147-148.
- 98/ **Листи Є. Онацького до О. Кандиби**. - Там же, с. 149-155.
- 99/ **Листи про О. Кандибу-Ольжича**. - Там же, с. 156-162.
- 100/ **Остап Грицай і Микола Капустянський про Ольжича**. - Там же, с. 163-164.
- 101/ **О. Оглоблин**, До питання про походження О. Олеся. - Там же, с. 165-166.
- 102/ **Д. Штогрин**, Олег Кандиба-Ольжич. Бібліографічні дослідження. - Там же, с. 167-183.
- 103/ **Л. Винар**, Головний період наукової діяльності

- О. Кандиби: 1931 - 1940. - Український історик, 1-2 (89-90). Рік ХХІІІ, Нью-Йорк - Торонто - Мюнхен, 1989, с. 37-51. Додатки документів с. 52-54.
- 104/ **Ю. Бойко**, О. Ольжич як поет. - Там же, с. 65-74.
- 105/ **Д. Штогрин**, О. Кандиба-Ольжич: Бібліографія Закінчення: VII. Наукові праці О. Кандиби (с. 87-89), VIII. Оцінка й характеристика наукової праці О. Кандиби (89-90), IX. Видання, в яких відмічено наукову діяльність О. Кандиби та його праці з ділянки археології (90-91), X. Публіцистичні праці О. Кандиби-Ольжича - Д. Кардаша (91-92), XI. Редаговані видання (92-93), XII. Статті про політичну діяльність і публіцистичні праці О. Кандиби-Ольжича (93-95), XIII. Загальні праці з відмінням політичної діяльності О. Кандиби-Ольжича (95-97), XIV. Праці про окремі постаті з відмінням О. Кандиби-Ольжича, як поета, вченого або політичного діяча (97-100), XV. Поезії та новелі про О. Кандибу-Ольжича, або в яких його згадується (100-101). Додаток: Доповнення й поправки (102-105). - Там же, сумарно с. 87-105.
- 106/ **Л. Винар**, Головний період наукової діяльності О. Кандиби (Продовження). - Український історик, 3-4 (91-92). Рік ХХІІІ, Нью-Йорк - Торонто - Мюнхен, 1986, с. 33-39. Додатки листів, с. 39-43.
- 107/ **О. Лашенко**, У справі посмертної збірки поезій О. Ольжича (Лист до редакції). - Там же, с. 169-170.
- 108/ **М. Антонович**, Відповідь. Там же, с. 170-171.
- 109/ **М. Неврлий**, На ясність дум. - Україна, № 29, Київ, 1989, с. 8-10. Добірка, с. 10-11.
- 110/ **М. Ільницький**, Богдан-Ігор Антонич. Нарис життя і творчості. Київ, 1991, с. 115.

III. Про О. Ольжича в іншомовних виданнях

- 1/ **Józef Czechowicz**, O. Olżycz. - Biuletyn Polsko-Ukraiński, Nr 4, Warszawa, 1933, s. 36.
- 2/ **Robert Young**, Literatura ukraińska najmłodszych. - Ibidem, № 30, s. 8-0.
- 3/ **E. Malaniuk**, O literaturze ukraińskiej. - Z pismiennictwa rosyjskiego i ukraińskiego. - Prace Polskiego Towarzystwa dla badań Europy Vschodniej i Bliskiego Wschodu, Kraków, 1934, s. 33-58.
- 4/ **K. A. (Andrij Kryžanivskyj)**, Ukraińskie stosunki kulturalne. - Gazeta polska, 19. XI. 1934.

- 5/ **F. Zahora**, Wśród poetów. O. Olżycz, Riń, Lwów, 1935 (rec.).
 - Biuletyn Polsko-Ukraiński, Nr 46, Warszawa, 1935, s. 481-482.
- 6/ **E. Pelenškyj**, Ovidius w literaturze ukraińskiej. - Przegląd klasyczny, Nr. 9-10, 1937, s. 687-710.
- 7/ **A. Žyvotko**, Ukrajinská literatura poslední doby mimo USSR.
 - Slovanský přehled, Praha, 1937, s. 173-178, 207-212.
- 8/ **O. Burghardt**, Die Gegenwartsliteratur der Westukraine. - Ukrainische Literatur im Dienste ihrer Nation. Bern, 1938, s. 77-78.
- 9/ **L. Luciw**, Westukrainische Dichternachwuchs. - Slavische Rundschau, Nr. 1, Prag, 1938, s. 42-47.
- 10/ **O. Burghardt**, Ukrainische Dichtung in Exil. - Die Gegenartsdichtung der europäischen Völker. Berlin, 1939, s. 457-464.
- 11/ **J. Kossatsch**, Ukrainische Literatur der Gegenwart. - Ukrainische Kultur, 1947, s. 22-23.
- 12/ **W. Deržawin**, O. Olzhitsch. - Gelb und Blau. Moderne ukrainische Dichtung in Auswahl. Zusammengestellt von Wolodimir Deržawin, Ausburg, 1948, s. 69.
- 13/ **S. H. (Svjatoslav Hordynskyj)**, Ukrainian writes in Exile, 1945 - 1949. - Ukrainian Quarterly, Nr. 1, New York 1950, p. 73-76.
- 14/ **Ю. Косач**, Украинская литература на эмиграции, 1925-1950.-Новый журнал, кн.28, 1952, с.135-149.
- 15/ **Józef Lobodowski**, Scylle i Charybdy ukraińskiej poezji. - Kultura, Nr. 5, Paris, 1954, s. 35-50; Nr. 6, s. 29-47.
- 16/ **W. Derzhavyn**, Post-War Ukrainian literature in Exile. - Ukrainian Review, Nr. 3, London, 1957, p. 13-24; Nr. 4, p. 56-66.
- 17/ **И. Качуровский, Олег Ольжич.**-Границы, №42, Париж, 1959, с. 109.
- 18/ **I. Korowytsky**, The Empire writers and the Visnyk group. - Ukraine: a concise encyklopedia..Edited by V. Kubijovyč, v. 1, University of Toronto Press, 1963, p. 1063 - 1064.
- 19/ **S. H. Andrusyshen and W. Kirkconnell**, O. Olzhich. - The Ukrainian poets, 1189 - 1962. Toronto, University of Toronto Press, 1963, p. 471.
- 20/ **J. Spiewak**, Przez kręgi oczyszczające poezji, w jego Pracowite zdziwienia, szkice poetyckie. Warszawa, 1971, s. 9-25.
- 21/ **R. Kuchar**, The traditional and the contemporary in Ukrainian emigre literature. - Ukrainian Review, v. 19, London, 1972, Nr. 1, p. 66-81.
- 22/ **F. Nieuwaźny**, Oleg Olżycz, v kn. Tadeusz Hollender, Z poezji ukraińskiej, przekłady. Przedmową i notami o autorach opatrzył F. Nieuwaźny. Warszawa, 1972, s. 116.

ЗМІСТ

Муза мужності й боротьби - М. Неврлий 5

РІНЬ - 1935

Рінь	32
Л. Мосенджові	33
Скільки сонця	34
Вечір.....	35
I блиснули на сонці ножі.....	36
Поля - облоги і бур'ян.....	37
Вчора лишились за нами	38
Галли	39
Новобранець.....	40
Готи.....	41
Тісно увечері	42
Змій	43
Нічний напад	44
Наш табір між чагарниками.....	45
Хтось метнув неминучу стрілу	46
Монастир	47
Акваріум	48
Присвята	49
Робітня	50
Страшно в горах вночі	51
Революція	52
Піхотинець	53
Дванадцять літ кривавилась земля	54
Пройшли пурпурні фенікійські дні.....	55
Заходить сонце	56
Воно зросло з шукання і розпуки.....	57
На полях сторожкового сьогодні.....	58
I дні, i ночі	59
Нашо слова? Ми діло несемо	60
I жили у розкошах, слабі і блудливі	61
Страшний суд	62
Візія	63
Був же вік золотий	64
На трьох горbach під знаками орла	67
Ганнібал в Італії'	68

В Е Ж І - 1940

Городок 1932	72
Незнаному воякові	78

ПІДЗАМЧА - 1946

Підзамча.....	94
Яблуня на горі	95
Алябастер	96
Шякунтала.....	97
Муки св. Катерини	98
Сонна Венус	99
Голландський образ.....	100
Порцеляна	101
Диліжанс.....	102
Пороша	103
Воно дощем спадає золотим	104
Люкреція.....	105
Пророк.....	106
Глухо храми упали	107
Триптих.....	108
Дні зводяться і падають за кін	109
Пророк.....	110
Ясне мерехтіння кіна	112
Гігантомахія	113

ПОЗА ЗБІРКАМИ

Господь багатий нас благословив.....	116
Тридцять днів	117
Зимовник	118
Давнім трунком	119
Все бурхливіші крила негоди	120
Гарматник	121
Поцілуєш, різко і суворо	122
Присвята	123
Молитва	124
Дон Хозе	125
Десь ти ходиш	126
Здригаюся і залишаю форум	127
Змовники	128
Маленька кузька, кола на воді	129
Геологія.....	130
Антрапологія	131

Краса, розмріяна краса.....	132
Як сьогодні.....	133
Б'є три години на міській вежі.....	134
Пластовий капелюх	135
У Цезаря.....	137
На темних кладках сивої ріки	138
Межа	139
Японії.....	140
З циклу “Кремінь“ - 1931	
Чорно-синяву рінь гризучи	142
Зайнялось неземними огнями	143
Мабуть, судилося мені	144
Полінезійці	145
З циклу “Камінь“ - 1932	
Напинайте рогожі вітрил	146
Риплять і квилять	147
Знаю добре	148
Aх, узліссям іти фіялковим	149
Злотний порох	150
Приходили	151
Бог ясний між людьми ходить.....	152
З циклу “Бронза“ - 1932	
Долини падають	153
Світанок	154
Легко і ясно лежати	155
Пісня про ворога	156
З циклу “Залізо“ - 1932	
Душа обважніла.....	157
Надокучили вівці і кози.....	158
Ольбієць	159
Товариш.....	160
Полісся	161
Вікінг	162
Поворот	163
Люкреція.....	164
З альбомних поезій	
Олю мила, хоч сьогодні	168
Мицій друже, як тяжко зносив я	169
Він не їде. Сліпучий панцир.....	170
Дон Кіхот.....	172

Коли, як свічка, догорає рік	173
Панове, не дивуйтесь.....	174
З сатиричних віршів	
Метаморфози	175
Ну, та й чистять	176
Вже ціла зграя збіглась їх	177
З ПУБЛІЦИСТИКИ О. ОЛЬЖИЧА	
Героїзм в українській усній словесності.....	179
Дух руїни.....	180
У двадцятиліття	181
Передмова до “Золотого Слова“	181
XIX століття.....	182
Українська історична свідомість	182
Український побут	183
Наши завдання	183
Українська культура	184
Різдвяна відозва	184
Хотіння бути.....	185
ПРО О. ОЛЬЖИЧА ЯК ПОЕТА, ВЧЕНОГО Й РЕВОЛЮЦІОНЕРА	
Ольжич, яким я його пам'ятаю	188
В. Державин	202
Ю. Бойко	203
Є. Маланюк	204
У. Самчук	205
Л. Винар	207
О. Лятуринська	209
С. Гординський	209
Є. Ю. П(еленський)	210
Варро (псевд.).....	210
Ю. Лободовський.....	211
Ю. Шевельов	212
Я. Шумелда	213
Я. Гайvas.....	214
Є. Мастикаш	216
ПРИМІТКИ	220
БІБЛІОГРАФІЯ	231
ФОТОМАТЕРІАЛИ	

Упорядник цього першого в нас видання творів О. Ольжи-ча висловлює щиру подяку за допомогу в його праці Голові НТШ у Європі А. Жуковському, історику М. Антоновичу з Монреалю, літературознавцям Ю. Бойкові-Блохину й І. Ка-чурівському з Мюнхену та поету Л. Лиману з Нью-Йорку. Всі вони допомагали розшукувати різні матеріали, доповнювати бібліографію, фотоматеріали та ін.

Олег Ольжич

ЦИТАДЕЛЯ ДУХА

**Видало Словацьке педагогічне видавництво
в Братиславі, вул. Сасінкова, № 5,
відділ української літератури
в Пряшеві, вул. Пожіарніцька, № 15
та Фундація ім. Олега Ольжича у Лондоні**

як свою 467 публікацію.

**Відповіdalnyй редактор Віталій Конопелець
Художній редактор Ладіслав Цупер
Технічний редактор Анна Надьова
Обкладинку оформив Прокіп Колісник**

**Друкували Остравські друкарні, Острава
Комп'ютерний набір ДАТАПРЕСС Пряшів.**

ISBN 80-08-01692-2

Oleh Ol'žyč

CITADELA DUCHA

Vydalo Slovenské pedagogické nakladateľstvo
v Bratislave, ul. Sasinkova č. 5,
oddelenie ukrajinskej literatúry
v Prešove, ul. Požiarničká č. 15
a Nadácia Oleha Ol'žyča v Londýne

ako svoju 467. publikáciu

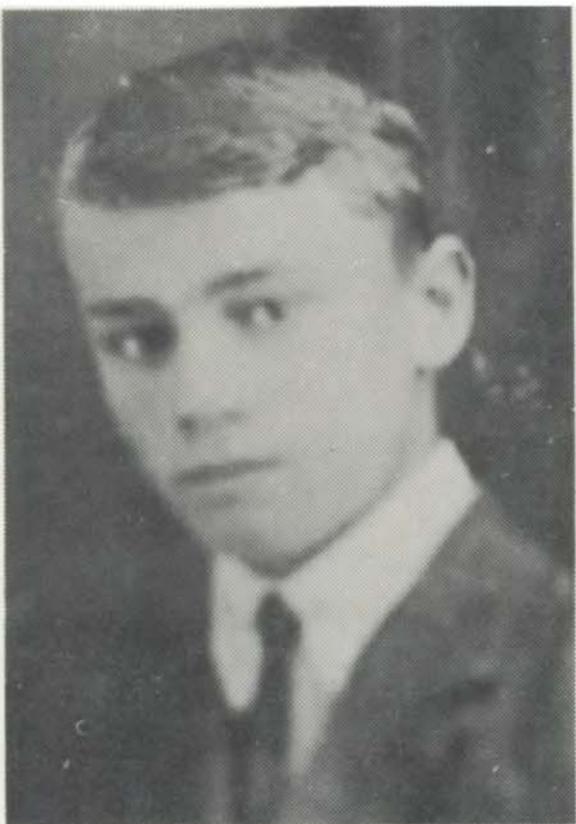
Zodpovedný redaktor Vitalij Konopelec
Výtvarný redaktor Ladislav Cuper
Technická redaktorka Anna Nagyová
Obálku navrhol Prokop Kolisnyk

Tlačili Ostravské tiskárny, Ostrava
Počítačová sadzba DATAPRESS Prešov

ISBN 80-08-01692-2

О. Ольжич. Прага, 1923. Перша світлина в Чехо-Словаччині.

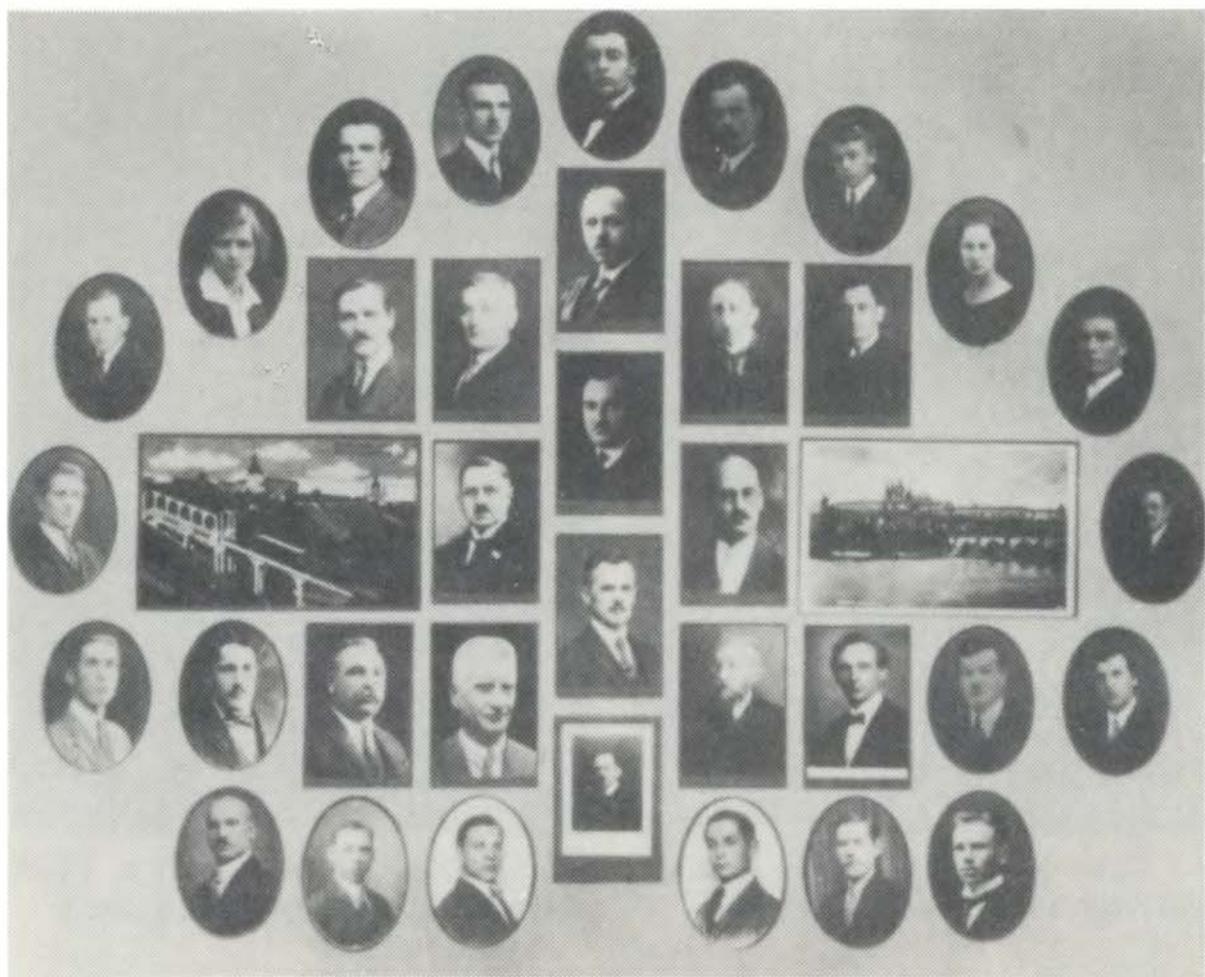
О. Ольжич. Прага, осінь 1924 (ймовірно, матуральне фото).

О. Ольжич. Прага, 1925 (?). Студент університету.

О. Ольжич. Берлін, 1934-35 (?).

Матуральне табло О. Ольжича, Прага, осінь 1924. Деякі студенти (овальні світлини): з лівого боку Олександра Чернова-Животько, після неї друга світлина вгору - Осип Бойдуник, після нього третя світлина вдолину - Олег Ольжич, дальша світлина вдолину - Стефанія Нагірна, після неї четверта світлина вдолину - Микола Нагірний. Професори (прямокутні світлини): перший ряд згори - Степан Риндик, другий ряд - Володимир Кушнір, Федір Гула, Маркіян Терлецький, Трохим Пасічник, третій ряд - Євген Іваненко, четвертий ряд - Лакош, Леонід Білецький, п'ятий ряд - Іван Майстренко, шостий ряд - Никофир Григорій (?), Микола Тимченко, Іван Паливода, сьомий ряд - Ф. Слюсаренко.

О. Ольжич. Прага, 1937. Перед виїздом до Америки.

О. Ольжич. Львів, червень 1943 (правдоподібно, остання світлина).

Інтернаціональний Студентський Конгрес у Празі. Літо 1935 р. На узвишші (зліва дправа): перший Костик Мельник, поруч Етель Лессер, біля неї О. Ольжич.

Левко Хомінський отримав диплом доктора (посередині з квітами). Прага, 1941. Зліва доправа, перший ряд - Ліда Манжула, Марина Антонович, Любка Устянович (між ними позаду Роман Фодчук), Марія Дехівна, Левко Хомінський, Ганна Дехівна (між ними Дикун), Людмила Макаренко (за нею Василюк), Галія Макаренко (за нею Василь Починок), Марко Антонович, О. Ольжич, Олег Лашенко, Забавський, Михайло Михалевич; другий ряд - Василь Кунда (?), Борис Макаренко (?), Андрій Гарасевич, Ярослав Судчак, Володимир Яхно.

Левко Хомінський після отримання докторського диплому перед університетом. Перший зліва: (спиною) - Олег Лашенко, Левко Хомінський (з квітами), О. Ольжич, Михайло Михалевич. Прага, 1941.

Прага, 1936 (?). Група українських студентів: на першому східці друга ліворуч - Іванка Гірна, поруч неї Оксана Голубінка та Костик Мельник. На четвертому східці справа - Василь Гультай, на тому ж східці (більш доліва) - Марина Антонович, четвертий ряд зліва - Омельчук. На примурівку другий сидить Михайло Сорока.

Рання осінь, 1940. Карлова площа, Прага. Зліва доправа: Іван Ірлявський, Улас Самчук, О. Ольжич, Катерина Білецька, Олег Лашченко, Іваночко, Микола Чирський. Фотографував Костик Мельник.

Ржевниці біля Праги, 4 березня 1932. Скромне помешкання Кандиб: зліва діправа - Олександр Кандиба (О. Олесь), Віра Антонівна Кандиба, Олег Кандиба (О. Ольжич).

В Америці (невідомо де), 1938. О. Ольжич.

В Америці (невідомо де), 1938. Перший ліворуч сидить О. Ольжич, за ним стоїть Етель Лессер (Пусі).

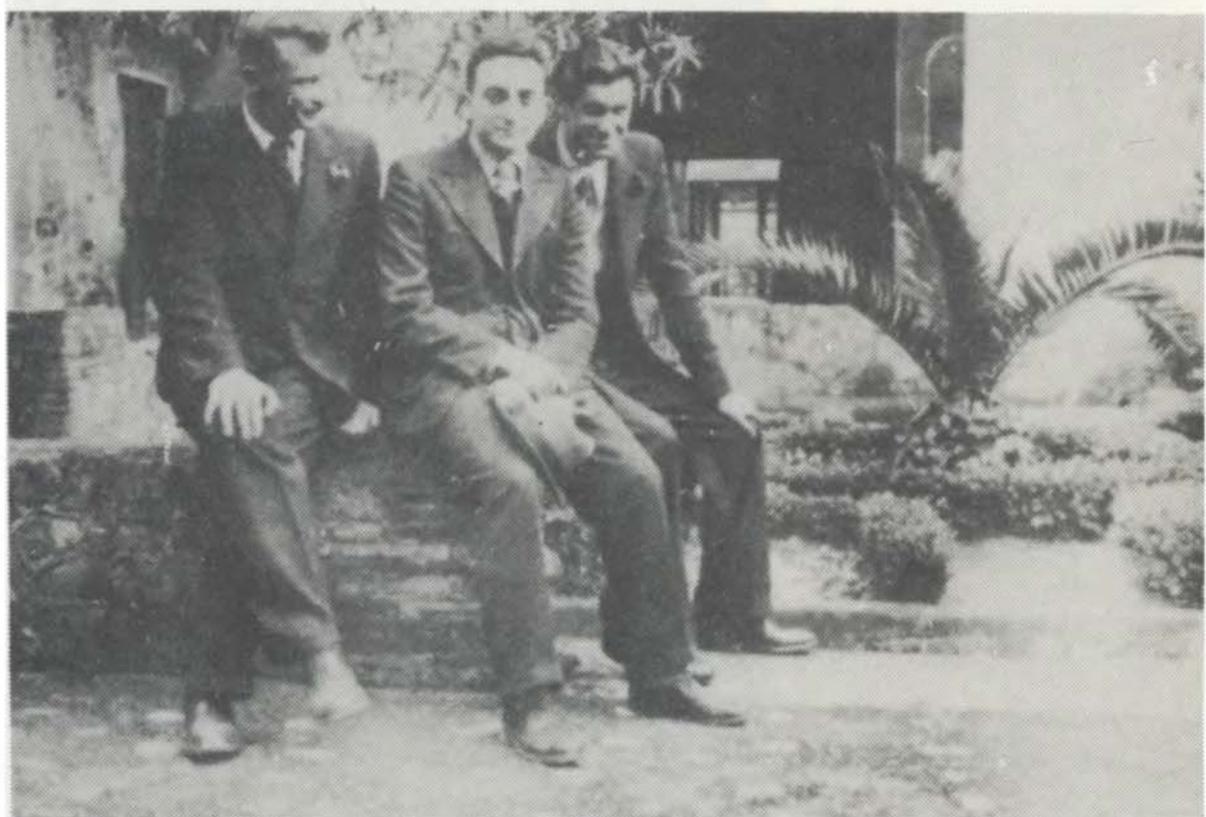
Прага, Вацлавська площа, рання весна, 1941. Катерина Білецька й О. Ольжич.

Дорогів, Галичина.
На подвір'ї о. Барановського, квітень,
1943. Зліва: О. Ольжич, Катерина Білецька, Анна Барановська, Ярослав Барановський (два місяці
перед його вбивством).

О. Ольжич (перший ліворуч) із знайомими. Рим або Неаполь, 1937.

О. Ольжич в Італії,
1937 (?).

Прага, літо 1931.
О. Ольжич.

Прага, 1934 (?). О. Ольжич.

Прага, 1932 (?). О. Ольжич.

Прага, 1936 (?). О. Ольжич.

Археологічні розкопки. Південна Чехія, 1934. Крайній справа стоїть О. Ольжич.

Археологічні розкопки. Південна Чехія, 1934. Посередині стоїть О. Ольжич.

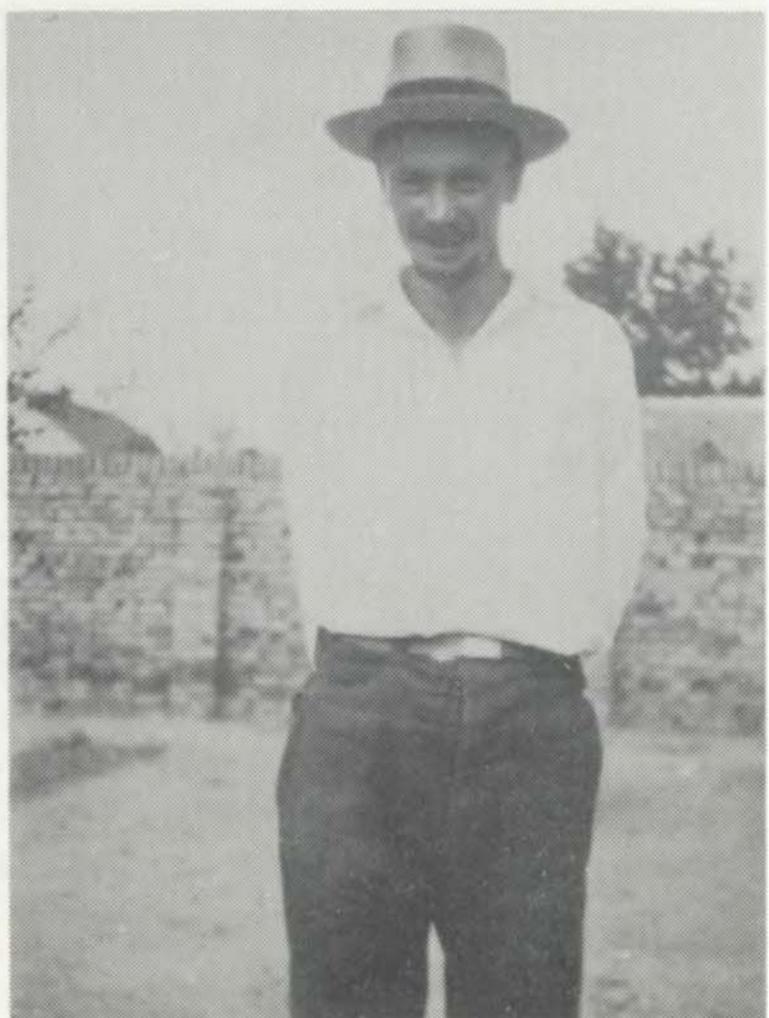
Ліпани, Чехія, 1934.
Археологічні розкопки. Посередині стоїть
О. Ольжич.

Археологічні розкопки в печерах на Моравії, 1933-34 (?). Крайній зліва сидить О. Ольжич.

Археологічні розкопки в печерах на Моравії, 1933-34 (?). Справа О. Ольжич при праці.

Старчево, Югославія, 1932-33. Розкопки Американської експедиції. О. Ольжич.

Краків, 1940-41 (?). О. Ольжич, перший справа, із своїми знайомими. Перша ліворуч стоїть п-і Ірина Падох.

Прага. II Науковий з'їзд, 24 березня 1932. По закритті.

Віра Антонівна Кандиба, мати
О. Ольжича. Прага, 1944.

Олександр Іванович Кандиба
(О. Олесь), батько О. Ольжича.

Прага, 5 грудня 1943. Академія-концерт з нагоди подвійного ювілею О. Олесь: 65 років з дня народження і 40-ліття його літературної творчості. За почесним столом (зліва діправа) сидять: Володимир Січинський, п-і Матюшенко, Леонід Білецький, ювіляр О. Олесь. Із самого краю праворуч сидить Юрій Тищенко-Сірий. Почесна сторожа, пластиуни Параня Цендра й Любомир Виноградник.

Олександр Іванович Кандиба
(О. Олесь), батько О. Ольжича.
Ржевници біля Праги, 1930 (?).

М. Неврлій, упоряд-
ник цього видання, з
батьком О. Ольжича
- поетом О. Олесем.
Прага, квітень 1942 р.

Похорон О. Олеся. Ольшанський цвинтар, Прага, 29 липня 1944.
Зиносять труну із каплиці... (фото - Гаврилюк).

Похорон О. Олеся. Ольшанський цвинтар, Прага, 29 липня 1944.
Вінки, вінки, вінки... від різних організацій та установ.

Похорон О. Олеся. Ольшанський цвинтар, Прага, 29 липня 1944. Маси народу прийшли звідусіль попрощатися з поетом (фото - Мандюк).

Похорон О. Олеся. Ольшанський цвинтар, Прага, 29 липня 1944. Біля труни перед спущенням до гробу. Зліва дправа стоять: Алла Лисянська, Віра Антонівна Кандиба, Леонід Білецький (фото - Мандюк).

Посвячення пам'ятника О. Ольжичеві, з липня 1977. Оселя ім. О. Ольжича, Лігайтон, Пенсильванія.

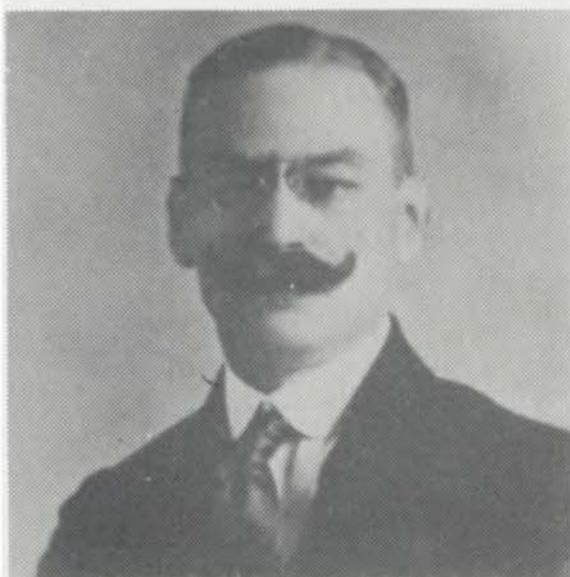
О. Ольжич не мав похорону... На оселі ім. О. Ольжича в Лігайтоні, Пенсильванія, він стоїть, мов живий...

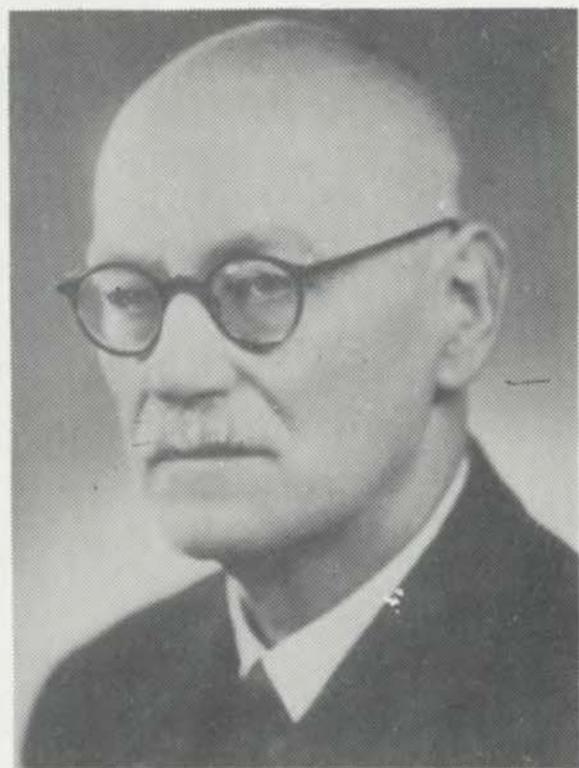
Катерина Білецька (Калинка), від 2 серпня 1943 - Кандиба, дружина О. Ольжича. Прага, 1944.

Олег, син О. Ольжича, і Тамара Кандиби. Оттава, Онтаріо, 1988.

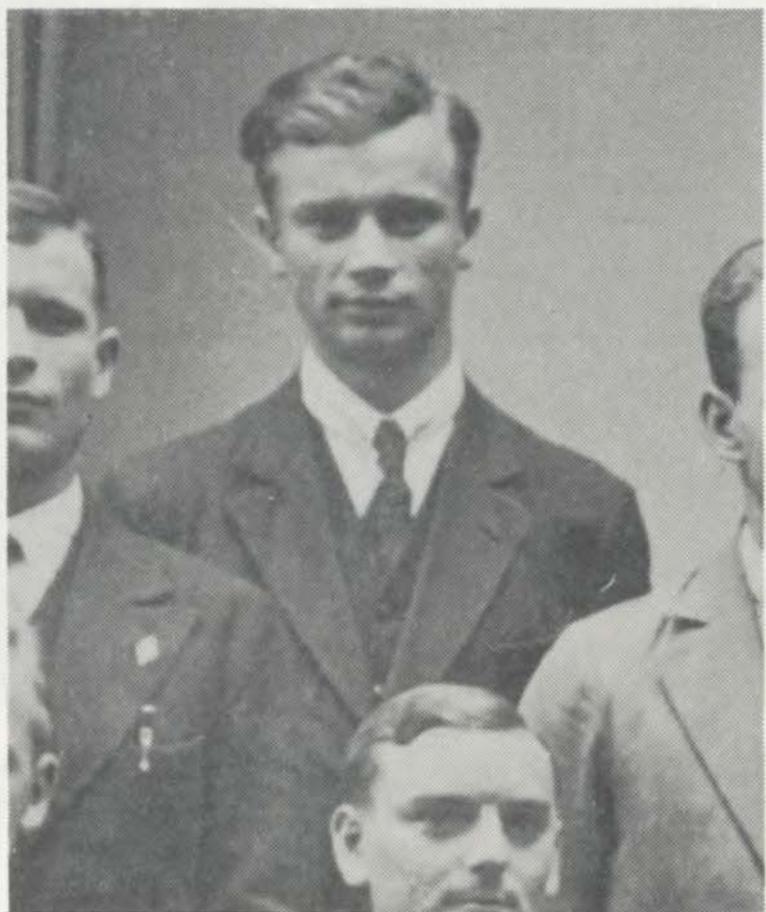
Проф. Леонід Білецький, Кам'янець-Подільський, 1919. Проректор Українського Кам'янець-Подільського державного Університету, 1919 - 1920, ректором якого був Іван Огієнко, висвячений пізніше в Канаді на митрополита Іларіона. (Батько Катерини Білецької-Кандиби).

Проф. Леонід Білецький, Вінніпег, 1953. Діючий президент Української Вільної Академії Наук на Канаду. (Батько Катерини Білецької-Кандиби).

Українська студентська громада в Празі, весна, 1931. Іззаду (зліва діправа) стоять: другий - Омельчук, четвертий - О. Ольжич, шостий - Янушевич. В першому ряді сидять (зліва діправа): другий - Равич, четвертий - Орелецький.

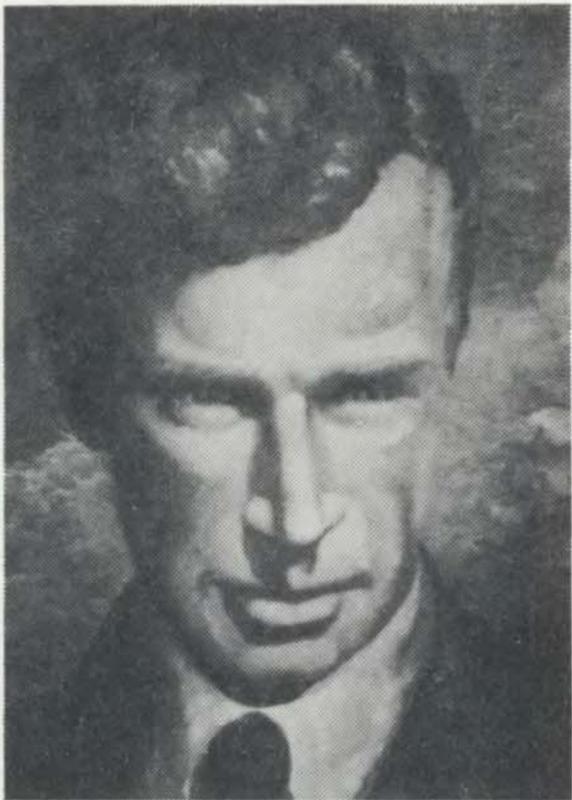
О. Ольжич в рядах Української студентської громади в Празі, весна, 1931. Побільшення із групової світлини.

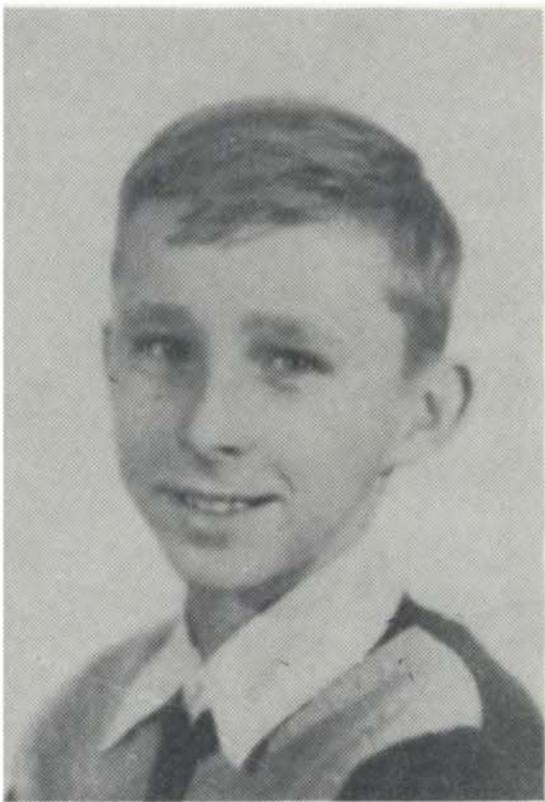
Прага, березень 1932. Після закриття 2 Наукового з'їзду. Стоять (зліва доправа): М. Мухин, О. Ольжич, Є. Маланюк, Микола Чирський, Улас Самчук. З правого боку сидить Марина Антонович.

Надія Білецька, артистка, малярка, Прага 1930. (Народилася 1898 р. в Лубнах на Полтавщині. Померла 1964 р. у Вінніпезі. Дружина Леоніда Білецького, мати Катерини Білецької-Кандиби).

О. Ольжич. Портрет роботи Надії Білецької. Прага, літо 1943

Лег Кандиба, син О. Ольжі-
а. Тут йому 9 років. Вінніпег,
Манітоба, 1953.

Олег Кандиба, син О. Ольжи-
ча. Вінніпег, 1979.

Currículum Vitae

Svazek jsem ze 8. října 1908 v m. Zábrdří
na Mrači. Studia středoškolské se
mohly jít v Praze. Vzdaly jsem se když jsem a na
maturitních kurzech mračského krá-
mnického komitátu v Praze, kde jsem 1921
1924. Studia ukončil v zábrdří v leteckém
lících v 1927/28. maturitním jsem mračský ročník
Pedagogického fakultu v Praze a v zábrdří lících
1927/28 vzdory jsem jsem maturitní ročník pořádán
na filozofickém fakultě Karlovy univerzity.
V roce 1928 jsem maturitní ročník
1926. a zoopatentní maturitní ročník
1926. a zoopatentní maturitní ročník studia do praci-
ovního stovna. Kandidát maturitní ročník jsem jsem
Kandidát maturitní ročník klášter s právem ro-
ku zoologie a obecného práva a byl jsem zde-
rem zaměstnán prof. Dr. Strobl, Bressler,
Vysokého, Matyáše a Tonkey. Profesor jsem jsem
prof. Strobla. Předložil návrh na poslavenou
vzdělávání komitátu. Vzdělávání v Hradci a 1928
vzdělávání komitátu v zábrdří
prof. Tonkey. Vzdělávání v zábrdří vzdělávání
prof. Tonkey.

Praktikum für Philosophie's facultät während jenes
- Herbst Semester 1921/22
- Dresden 29. II. 1922

Ish Karyba

Curriculum vitae Лега Ольжича

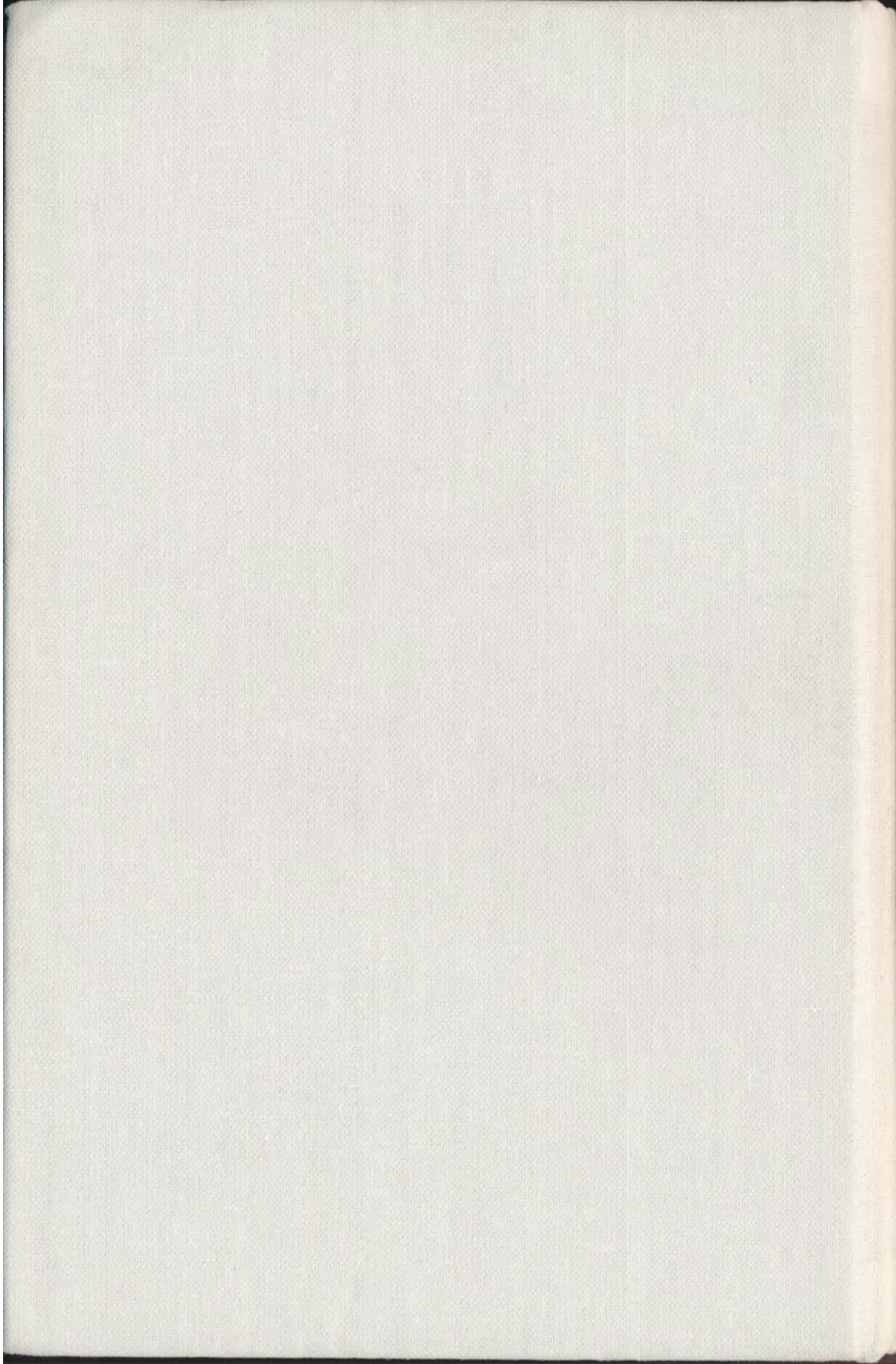
Обкладинка першої збірки поезій О. Ольжича, яка вийшла в 1935 р. під назвою "Рінь". Автором обкладинки є відомий український графік Микола Бутович.

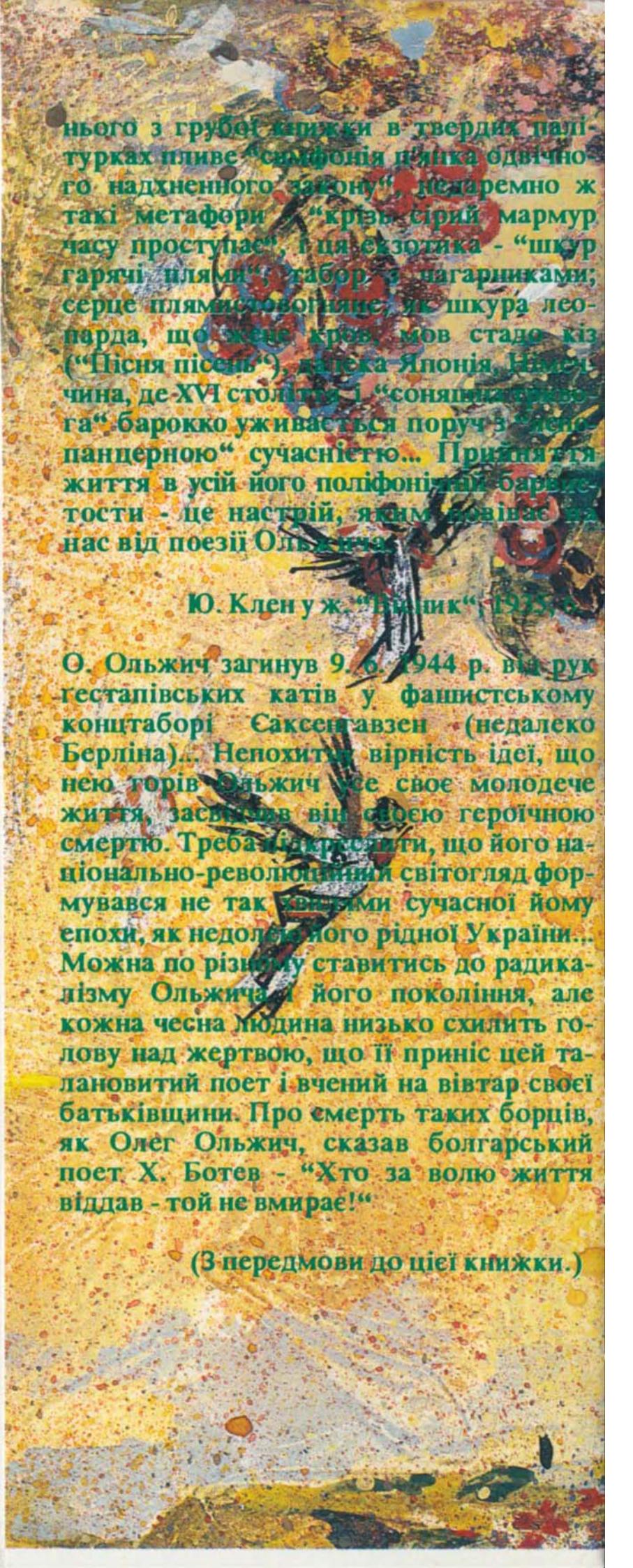

Обгортка збірки "Вежі" (Прага, 1940).

Третя збірка О. Ольжича "Підзамча" (Мюнхен, 1946).

нього з грубої книжки в твердих палітурках пливє "симфонія п'янка однічного надхненого закону", недаремно ж такі метафори - "крізь сірий мармур часу проступає", ця екзотика - "шкур гарячі плями", табор - чагарниками; серце плямистовогине як шкура леопарда, що жече кров, мов стадо кіз ("Пісня пісень"), панека Японія. Наметчина, де XVI століття і "сонячна труска" барокко уживається поруч з "чепонцерною" сучасністю... Прийняття життя в усій його поліфонічній барвистості - це настрій, який вів нас на нас від поезії Ольжича.

Ю. Клен у ж. "Вітання", 1935, с.

О. Ольжич загинув 9. 6. 1944 р. від рук гестапівських катів у фашістському концтаборі Саксенгаузен (недалеко Берліна)... Непохитну вірність ідеї, що нею горів Ольжич все своє молодече життя, засвітив він своєю героїчною смертю. Треба підкреслити, що його національно-революційний світогляд формувався не так хвилями сучасної йому епохи, як недолею його рідної України... Можна по різному ставитись до радикалізму Ольжича і його покоління, але кожна чесна людина низько схилить голову над жертвою, що її приніс цей талановитий поет і вчений на вівтар своєї батьківщини. Про смерть таких борців, як Олег Ольжич, сказав болгарський поет Х. Ботев - "Хто за волю життя віддав - той не вмирає!"

(З передмови до цієї книжки.)

A vibrant, abstract illustration depicting a traditional Chinese landscape. The scene is filled with stylized trees bearing red and blue circular fruits. A small black bird is captured in flight in the center. In the foreground, there are simple structures, possibly houses or stalls, with figures nearby. The background is a bright yellow with scattered red and blue spots, suggesting a festive or celebratory atmosphere.

ISBN 84-08-01692-2